

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2012 - 2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Šmejkalová

**Přesídlení maďarských Slováků a jejich integrace v
poválečném Slovensku**

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce:

Doc. PhDr. JUDr. Jakub Rákosník, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2012 - 2015

BACHELOR THESIS

Jana Šmejkalová

**Resettlement of Hungarian Slovaks and their integration in
the postwar Slovakia**

Prague 2015

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. JUDr. Jakub Rákosník, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 11. 2. 2015

Jana Šmejkalová

Poděkování

Děkuji Doc. PhDr. JUDr. Jakubu Rákosníkovi, Ph.D., za vstřícnost, cenné rady, ochotu a odbornou pomoc při vedení této práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá charakteristikou historického vývoje migrace Slováků a způsobem jejich života na území dnešní Maďarské republiky. Rozebírá důvody poválečného přesídlení maďarských Slováků zpět do vlasti. Klade si za cíl zhodnotit integraci a adaptaci této komunity v poválečném Československu s odkazem na osudy přesídlenců z Bekéšsko - Čanádské oblasti.

Klíčová slova

Adaptace, Dolní zem, etnikum, migrace, přesídlení, výměna obyvatel.

Annotation

This thesis describes the historical development of migration of Slovaks and their lifestyle in contemporary Hungary. It analyzes the reasons for the post-war resettlement of Hungarian Slovaks back to their homeland. It aims to assess the integration and adaptation of the community in post-war Czechoslovakia with reference to the fate of the resettled person Békés - Čanáď region.

Key words

Adaptation, Lower Hungary, ethnicity, migration, relocation, replacement of the population.

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 ODCHOD SLOVÁKŮ Z RODNÉ ZEMĚ.....	13
1.1 Příčiny migrace Slováků v 17. a 18. století.....	13
1.2 Migrace Slováků na Dolní zem.....	17
1.3 Střediska migrace na území dnešního Maďarska.....	21
2 ŽIVOT SLOVÁKŮ V BEKÉŠSKO - ČANÁDSKÉ OBLASTI.....	26
2.1 Zemědělství, řemesla, obchod.....	26
2.2 Kultura, školství, duchovní život.....	30
2.3 Rodinný život.....	34
2.4 Jazyk.....	38
3 PŘESÍDLENÍ.....	42
3.1 Důvody a podněty k přesídlení.....	42
3.2 Cesta do vlasti.....	46
3.3 Příchod do Československa, geografické rozložení přesídlení.....	51
4 ŽIVOT PO PŘESÍDLENÍ.....	56
4.1 Kultura, školství, duchovní život.....	56
4.2 Rodinný a pracovní život.....	61
4.3 Integrace.....	65
PRAKTICKÁ ČÁST.....	70
5 PŘESÍDLENÍ	73
5.1 Důvody a podněty k přesídlení.....	73
5.2 Cesta do vlasti, příchod do Československa.....	77
6 ŽIVOT PO PŘESÍDLENÍ.....	81
6.1 Kultura, školství, duchovní život.....	81
6.2 Rodinný a pracovní život.....	85
6.3 Integrace.....	89
7 ZHODNOCENÍ VÝZKUMU.....	93
ZÁVĚR.....	96
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	99
SEZNAM ZKRATEK, OBRÁZKŮ, GRAFŮ, TABULEK.....	107
SEZNAM PŘÍLOH.....	108

ÚVOD

Novodobá poválečná historie se výrazně zapsala do života všech evropských národů. Došlo k teritoriálním změnám jednotlivých států i k přeměně v etnické skladbě obyvatelstva. Mnoho stávajících obyvatel se z důvodu aktuálního vymezení státní hranice stalo národnostní menšinou na nově vzniklém území. „*Podle odhadů z roku 1945 žily za hranicemi republiky více než dva milióny osob, které se hlásily k české či slovenské národnosti. Jejich převážná většina se nacházela v USA (1005 tisíc), zatím, co v evropských zemích žilo 913 tisíc Čechů a Slováků, zvláště na územích, jež byla dříve součástí habsburské monarchie: v Rakousku (60 tisíc), Maďarsku (476 tisíc), Jugoslávii (130 tisíc) a Rumunsku (60 tisíc).*“¹ Stejně jako ostatní státy, i poválečné Československo řešilo důsledky válečného konfliktu. Zásadní otázkou bylo vyřešení vztahů s Němci a Maďary, žijícími po válce na Československém území. Současně bylo vyvíjeno úsilí a podpora v návratu zahraničních Čechů a Slováků zpět do vlasti. Cílem těchto procesů bylo především vybudování jednotného národního státu a náhrada úbytku obyvatelstva, ke které došlo v průběhu válečných let. Československo proto po 2. světové válce uzavřelo mezinárodní dohody o výměně obyvatelstva se Sovětským svazem, Rumunskem, Bulharskem, Jugoslávií a Maďarskem. Poprvé se autorka setkala s tématem přesídlení a výměny obyvatel při mapování rodinné historie. Autorčini prarodiče byli jedni z mnoha maďarských Slováků, kteří se po skončení 2. světové války rozhodli k návratu zpět do poválečného Slovenska.

Hlavním cílem práce je zodpovězení následujících otázek. Jaké byly důvody pro přesídlení maďarských Slováků zpět do vlasti? Co od tohoto kroku přesídlenci očekávali, a naplnila se jejich očekávání? Změnila se přesídlením jejich životní úroveň? Jaké překážky, lidské, administrativní či jiné, museli přesídlenci překonat v novém prostředí? Změnil se v důsledku přesídlení způsob rodinného, duchovního, pracovního a kulturního života? Jak by se lidé zachovali s nově nabytými zkušenostmi, rozhodli by se ke stejnému kroku, nebo by zůstali na stávajícím, maďarském, území? Co pro nově příchozí bylo v procesu integrace nejtěžší? Jaké klady a záporny jim přesídlení přineslo, dokázali se vůbec začlenit do stávající společnosti?

¹ VAUCLÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 22. ISBN 80-210-0585-8.

Aby bylo možné porozumět postavení, motivaci, názorům a postojům těchto přesídlenců, je třeba se zabývat i příčinami jejich migrace, zmapováním geografických cílů jednotlivých migračních vln na území jižního Maďarska. Práce se zabývá rozborem tohoto tématu, dále prezentuje a analyzuje život slovenské menšiny v prostředí maďarské majoritní společnosti z pohledu sociálního i ekonomického. Analyzuje etnickou izolaci této minority na cizím území v souvislosti se zachováním její specifické a jedinečné hmotné a duchovní kultury. Dále se práce věnuje objasnění motivů a důvodů pro přesídlení maďarských Slováků zpět do vlasti, studuje proces jejich adaptace a integrace v poválečném Slovensku s porovnáním jejich životní úrovně před a po přesídlení zpět do Československa.

Návrat krajanů a vyřešení problému národnostních menšin byl po válce prvořadý, a byl i součástí vládní politiky. Způsoby řešení německé i maďarské otázky nalezneme v článku VIII. Košického vládního programu. Maďarským Slovákům umožnila návrat do vlasti Mezinárodní dohoda o výměně obyvatelstva mezi Československem a Maďarskem. „*Všechny osoby národnosti slovenské a české, které mají stále bydliště na území Maďarska a které za podmínek níže vymezených projeví svůj úmysl, aby byli přestěhované na území Československa, budou tam přestěhované a maďarská vláda nebude v tom překážet.*“² Jak vyplývá z textu dohody, uplatňoval se při výměně obyvatel ze strany Slováků, žijících na území Maďarska, systém dobrovolnosti. Každý, kdo se svobodně rozhodl přihlásit k výměně, měl možnost návratu do vlasti, na Slovensko. Postavení Maďarů v poválečném Slovensku bylo odlišné. Snahu o prosazení jednostranného odsunu Maďarů ze Slovenska se nepodařilo uskutečnit. Tento způsob si nezáskal podporu maďarské vlády ani podporu mezinárodní. Představitelé Československa, ve snaze vytlačit maďarskou minoritu ze svého území, zvolili systém výměny obyvatelstva. Prvotní ideou měl být povinný odsun jednoho Maďara za každého dobrovolně přihlášeného maďarského Slováka. Vzájemný poměr mezi množstvím přesídlených Slováků a vysídlených Maďarů však, přes veškeré snahy, nebyl dodržen. „*Reemigrací bylo dosaženo návratu celkem 202 526 osob, z toho 71 787 z Maďarska, 38 859 z Volyně a 21 001 z Rumunska.*“³

² Zákon č. 145/1946 Sb. Dohoda mezi Československem a Maďarskem o výměně obyvatelstva. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1946, s. 1028. ISSN 1211-1244. [online]. [cit. 2014-07-10]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1946/060-1946.pdf>

³ VACULÍK, J. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 22. ISBN 80-210-2818-1.

Pro další text je zásadní zdůraznit rozdíl mezi reemigrací, repatriací a přesídlením. Reemigraci vnímáme jako návrat emigrantů, kteří byli část života usazeni v cizině, zpět do vlasti. Repatriace je proces návratu obyvatel zpět do vlasti, do již existujících sociálních poměrů. Např. návrat válečných veteránů domů. Třetí skupinu tvoří přesídlenci. Přesídlení chápeme jako proces návratu potomků emigrantů do vlasti předků. V této práci se tedy budeme zabývat pouze přesídlením, protože se jedná o návrat již několikáté generace původních slovenských emigrantů, usazených na cizím, maďarském, území.

Teoretická část práce vychází ze studia odborné literatury, periodik či kronik. Historickou migrací Slováků na jižní území se zabývali mnozí slovenští autoři, především J. Siracký, J. Jančovič nebo J. Botík. O sociálním životě, kultuře, školství a náboženství v 19. století píše M. Viršinská, M. Benža nebo M. Kmet'. Různé pohledy na historii a soužití Maďarů a Slováků na území Uherska najdeme v souborných knihách od P. Lendvaie, L. Kontlera, nebo D. Kováče. Československým poválečným děním a menšinami v Evropě se zabývá ve svém rozsáhlém díle např. J. Vaculík. Dále toto období popisuje ve svém díle např. T. Krystlík nebo V. Mencl. Nezanedbatelným zdrojem informací jsou regionální monografie či místní publikace, vydávané při různých významných příležitostech či výročích, mapující historii konkrétních vesnic a specifických, uzavřených, územních celků. Nejčastějšími vydavateli těchto tiskovin jsou Matica slovenská a Ivan Krasko. Tyto informace doplňují ještě dobová periodika.

V současném knižním fondu je obecně téma přesídlení i přesídlení maďarských Slováků zpracováno především prostřednictvím kvantitativních metod. Tato práce si klade za cíl obohatit poznatky z této historické oblasti o nově získané informace od konkrétní cílové skupiny obyvatel, pamětníků. Praktická část práce spočívá v terénním výzkumu v cílových destinacích přesídlení. Podstatou práce je nashromáždění relevantního objemu dat a zodpovězení kladených otázek. Výsledky šetření jsou zohledněny v závěru práce. Na hlavní otázky se snažíme najít odpověď prostřednictvím metody orální historie, za využití rodinné paměti přímých účastníků přesídlení a jejich potomků. *„Kdybychom chceli orálnú históriu presnejši definovať, pak by výsledné znění mohlo mít zhruba nasledujúcu podobu: Jedná sa o radu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního*

sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“⁴ Jak vyplývá ze shora uvedeného textu, jedná se o kvalitativní výzkumnou metodu. Kvalitativní výzkumná metoda se od kvantitativní liší způsobem získávání dat. Kvalitativní metoda nepoužívá statistická data a metody, naopak se zaměřuje na sdělení a náhled jednotlivců a jejich interpretaci konkrétních historických událostí.

Jako cílovou skupinu zkoumání si autorka zvolila přesídlence z Bekéšsko – Čanádské oblasti, především z obce Pitvároš. Tato obec se nachází v jihovýchodní části Maďarska, 12 km od hranic s Rumunskem. Spolu s okolními vesnicemi Slovenský Komloš, Medzov, Albert, Ambroza, Palota a Majlát tvořily od 18. století mikroregion, jehož obyvateli byli především Slováci. V období založení patřila obec Pitvároš do Čanádské župy, jejíž hlavním městem byl Makov. Župa se v té době rozkládala nejen na Maďarském území, ale z malé části také na území dnešního Rumunska. Rumunským centrem a dalším významným střediskem Slováků, bylo městečko Nadlak. Poválečným rozdělením hranic bylo od Čanádské župy odděleno část území i s městem Nadlak a přiřazeno pod územní správu Aradské župy v Rumunsku. V 50. letech 20. století bylo, rozsáhlou administrativní reorganizací, již pouze maďarské území Čanádské župy postoupeno mezi župu Bekéšskou a Čongrádskou. V důsledku těchto změn patří v současném geografickém členění obec Pitvároš, spolu s dalšími přilehlými obcemi, do Čongrádské župy v Maďarsku. Hlavním městem uvedené župy a významným centrem je v současnosti město Segedín. Jako cílová skupina zkoumání byli zvoleni obyvatelé obce Pitvároš záměrně. Toto společenství představovalo významný mezník v procesu poválečné výměny obyvatel mezi Slovenskem a Maďarskem. Vypravením prvního transportu, právě z této obce, začala oficiální výměna obyvatel z Maďarska směrem na Slovensko. „*Dne 13. dubna 1947 v 14:35 hod. přijel první transport Slováků, konkrétně 32 rodin, 128 osob, z Pitvároše na sereďskou železniční zastávku. Slavnostní přivítání prvních Slováků z Dolní země se uskutečnilo na hlavním náměstí městečka za účasti až 8000 lidí.*“⁵

⁴ VANĚK, M. a P. MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2011, s. 9. ISBN 978-80-87398-11-1.

⁵ BUKOVSKY, L. *Výměna obyvatelstva mezi Maďarskom a Československom v rokoch 1946-1948*. [online]. [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.niton.sk>

Účastníci tohoto historicky prvního přesunu z Maďarska našli svůj nový domov na území jižního Slovenska v Podunajské nížině, ve vesnicích Senec, Malá Mača, Velká Mača, Reca, Sládkovičovo a Velké Úlany.

Praktická část této práce se opírá o terénní výzkum v těchto jednotlivých cílových lokalitách poválečného přesídlení. Potřebná data jsou získána prostřednictvím rozhovoru, který je veden mezi autorem práce, tazatelkou, a jednotlivými subjekty zkoumání, osobami odpovídajícími. Tazatelka dopředu kontaktuje jednotlivé subjekty a vypracuje seznam otázek, který je pro všechny odpovídající stejný. Při záznamu rozhovorů je kladen důraz nejen na mluvené slovo, ale i na charakteristické, mimoslovní, projevy tak, aby přepis co nejvěrněji zdokumentoval samotný rozhovor a sdělované informace. *„Interview. Zpravidla se váže k určité historické události, již dotazovaný prožil, v níž vystupoval v určitém postavení a společenské roli a na niž si v jejím průběhu vytvářel (a později dotvářel či korigoval) jistý názor a postoj. Tazatel při interview respektuje charakter prožitků a postojů dotazovaného, přitom mu však klade své otázky tak, aby jej udržel u daného tématu a získal od něj maximum relevantních informací, které znalosti o tématu obohacují, rozšiřují či na ně poskytují nový pohled. Z tazatelova (historikova) hlediska jsou dotazovaní a téma rozhovoru rovnocennými prvky, případně převažuje zájem o téma, aniž by však zájem o osobnost interviewovaného byl zcela potlačen či se stal pouze okrajovým.“⁶*

Kombinací výsledků, získaných prostřednictvím praktické části zmíněnou kvalitativní metodou, s informacemi, získanými v teoretické části kvantitativní metodou je dosaženo potřebného relevantního objemu dat, nutného k porozumění danému tématu a k objektivnímu zodpovězení kladených otázek.

⁶ VANĚK, M., P. MÜCKE a H. PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 76. ISBN 978-80-7285-089-1.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ODCHOD SLOVÁKŮ Z RODNÉ ZEMĚ

1.1 Příčiny migrace v 17. a 18. století

Migraci vnímáme jako změnu místa pobytu, stěhování, určité skupiny obyvatel. Příčiny migrace obyvatelstva v 17. a 18. století i následné postavení slovenské menšiny v maďarské společnosti a vzájemné vztahy těchto dvou skupin je třeba hledat již v počátcích osidlování. V 10. století bylo založeno Uherské království. Jako samostatný geografický celek se rozkládalo na území dnešního Maďarska, Slovenska, částečně Polska, Rakouska, Srbska, Slovinska a Chorvatska až do r. 1918. Na takto rozsáhlém územním celku žilo pod jednou územní správou více společenství, národů. Nejvýznamnějším z nich byli kočovníci, kteří do této lokality přišli z oblasti stepí dnešního jižního Ruska.

Soužití s potomky válečníků nebylo vždy jednoduché. „*Před šípy Maďarů ochraňuj nás, ó Bože – tak se prý v 10. století modlili hrůzou ochromení obyvatelé západní Evropy.*“⁷ Dalším národem, žijícím na tomto území byli Slováci, potomci Slovanů, kteří osídlili území dnešního Podunají již v 5. a 6. století jako prostí zemědělci.

Těsné soužití výrazně rozdílných etnik vždy vyvolávalo tlaky mezi majoritní a minoritní vrstvou obyvatelstva, proto byly vzájemné vztahy zpočátku velice distancované.⁸ Etnikum chápeme jako samostatnou kulturní skupinu obyvatel, s vlastním jazykem, zvyklostmi a nezaměnitelným prostředím, které jsou specifické a jedinečné právě pro dané společenství a odlišují se tím od společenství jiného. Na území Uherského království vedle sebe žili Slováci a Maďaři jako dva samostatné národy. K bližšímu pochopení významu slova si shrňme jeho definici. „*Národ, historicky vzniklá pospolitost lidí, která se zformovala na základě podmínek rázu objektivního*

⁷ KONTLER, L. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001, s. 33. ISBN 80-7106-405.

⁸ BOTÍK, J. *Maďarsko – Slovenská kontaktná zóna na Poipľi v jej historickej a kultúrnej retrospekte*. [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné z: <http://www.nogradhistoria.eu/>

(společné území, jazyková jednotota, jednotný trh apod.) i rázu subjektivního, nebo duchovního (společné tradice a dějiny, vědomé sdílení téhož politického osudu apod.).“⁹

Přesto, že se vlivem usazení život Maďarů postupně přeměnil, a stali se z nich zemědělci, rybáři či chovatelé dobytka, stále v sobě nesli odkaz národní příslušnosti, nejen k vlastnímu jazyku, kultuře, ale i území, na kterém se usadili. Uherské království, již od svého vzniku, nemělo jen geografickou hranici, ale mělo i svou vnitřní etnickou hranici, oddělující jižní území s převážně maďarským a severní území s převážně slovenským obyvatelstvem. Severní část, která se rozkládala na území dnešní Slovenské republiky a Podkarpatské Rusi, pak byla nazývána Horní Uhry. Etnická hranice se v průběhu historie posouvala pouze k severu, nebo k jihu.

Od svého vzniku, tak jako každý územní celek, muselo i Uhersko odolávat vnějším vlivům a tlakům. Počátkem 13. století začala v Horních Uhrách německá kolonizace. Byla zakládána báňská města, ve kterých převažovalo obyvatelstvo německé národnosti. „*Kronikáři podávají už pro rok 1217 zprávu o švábských obyvatelích v okolí Budína a Pešti.*“¹⁰ Ve 13. století byl zaznamenán mongolský vpád, který měl za následek absolutní zpusťování a vydrancování převážně jihozápadní části dnešního Slovenska. Obyvatelstvo bylo zmasakrováno, nebo odvečeno na východ do otroctví. Obyvatelé, kteří přežili, utekli před nájezdníky z nížin do hor. Po mongolském vpádu zůstala země v absolutním ekonomickém kolapsu. Zničená pole neměl kdo obdělávat. V důsledku neúrody zavládl hladomor. Vypálené vesnice se jen pomalu obnovovaly. Mapa osídlení se výrazně změnila, obyvatelstvo převažovalo v horských oblastech, nížiny se vylidnily. Ničivý vpád osobně prožil varadínský kanovník Rogerius, který popsal tuto událost ve svém díle Epištola mistra Rogeria. „*Kromě některých hradů obsadili Tataři celou zemi a na postupu ji zanechávali zničenou a holou.*“¹¹ V důsledku znovuvybudování fungující země a znovuosídlení zpustlých území zesílila německá kolonizace. Cílovými regiony kolonizačních kroků se aktuálně staly opuštěné nížiny v severních částech země. Ve snaze o nastolení hospodářské stability byli do země povoláváni královskými zástupci především sedláci a vojáci, aby osídlili i bránili království.

⁹ DIDEROT, D. *Všeobecná encyklopedie o osmi svazcích*, Praha: Diderot, 1999, s. 297. ISBN 80-902555-2-3.

¹⁰ LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 42. ISBN 80-200-0856-X.

¹¹ PRAŽÁK, R. *Legendy a kroniky Koruny uherské*. Praha: Vyšehrad, 1988, s. 295. ISBN 33-795-88.

Do Uher v tomto období přišli kromě Němců také Poláci, Rusíni a Rumuni. Přes kolonizační kroky, a příchod nového obyvatelstva různých národností, stále v severních částech Uher převažovalo obyvatelstvo slovenské.

V průběhu 14. a 15. století byly důsledky mongolského vpádu překonány a země prosperovala. Někdy je toto období nazýváno zlatým středověkem. Těžily se drahé kovy, šlechta upevňovala svá pozemková vlastnictví. Prostí obyvatelé se živili, tak jak tomu byli zvyklí, převážně zemědělstvím a chovem domácích zvířat. V horských oblastech se vlivem příchodu valašského obyvatelstva rozšířil chov ovcí. „*Valašské obyvatelstvo rychle splynulo s domácím a v současné tradici se pastýřství a valašský způsob života považují za typický projev slovenského etnika.*“¹² Zničující mongolský vpád ve 13. století neměl na území, ekonomiku ani skladbu obyvatel zdaleka tak významný vliv jako nájezdy Turků v průběhu 16. století. Turci byli vážnou hrozbou nejen pro Uherské království, ale pro celou střední Evropu. Své postavení upevnili vítěznou bitvou u Moháče, ve které zahynul český a uherský král Ludvík II. Jagellonský a uherského trůnu se ujali Habsburkové. Vítězství Turkům otevřelo cestu k nájezdům a drancování do severních částí území. Jejich cíle byly především ekonomické. Země v tomto období procházela protiklady, na jedné straně náboženskou svobodou a na straně druhé drancováním, vykořisťováním místního obyvatelstva i zavedením tvrdého berního režimu. Po tureckém vítězném tažení bylo území Uherského království rozděleno na tři základní části. První částí byly tzv. Královské Uhry, které se rozkládaly na území dnešního Slovenska, druhou částí bylo Sedmihradsko, zabírající území dnešního severozápadního Rumunska a Podkarpatska a třetí částí byl takzvaný Budínský pašalík na území dnešního Maďarska, jehož centrem byl Budín.

Každé z těchto tří území bylo samostatným administrativním a územním celkem. Habsburkům zůstalo pod správou pouze území Královských Uher. Sedmihradsko i Budínský pašalík přešel pod správu Turků, Osmanské říše. Územní rozdělení významně ovlivnilo migraci stávajícího obyvatelstva. Maďarská šlechta před Turky utíkala na sever do bezpečí měst, chudé selské obyvatelstvo do méně přístupných oblastí, převážně do severních hornatých částí země. Změny v etnickém složení jsou zaznamenány např. v Gemerské župě.¹³

¹² KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 40. ISBN 80-7106-267-7.

¹³ ZUBRICKÝ, G. *Poznáváme Slovensko: Gemer, Malohont*. Bratislava: DAJAMA, 2002, s. 17. ISBN 80-8875-50-6.

V polovině 16. století bylo v celých Uhrách odhadem 3,5 až 4 miliony obyvatel. Kolem roku 1600 už jen 2,5 milionu. Turecké drancování tedy nemělo vliv jen na etnické rozložení, ale i na celkový počet obyvatel. Hranice 4 milionů obyvatel pak bylo opět dosaženo až kolem r. 1720.¹⁴ Hranice mezi slovenským a maďarským etnikem se posunula k severu. V jižních částech Uher, takzvaných Dolních Uhrách, které se rozkládaly na území dnešního Maďarska, Rumunska, Chorvatska, Srbska a Slovinska, vznikaly velké plochy řídko osídleného území. Daleko specifitější označení této jižní lokality je Dolní zem, ve slovenské literatuře uváděná jako Dolná zem, v historické literatuře je někdy uváděn i maďarský název Alföld. Severní část území, Horní Uhry, pak byla nazývána Horní zem, tedy slovensky Horná zem, nebo maďarsky Felvidék. Podle historicko-geografického způsobu označení tohoto území byli příslušníci slovenského národa, žijící na příslušném území, pojmenováni jako takzvaní Hornozemští či Dolnozemští Slováci.

V důsledku migrace byly Uhry, v 16. století, v severní části extrémně přelidněné. Jižní části Uher byly vydrancovány, vesnice i porosty vypáleny, úrodná pole a hospodářské zásoby znehodnoceny. Tyto velké územní celky byly nazývány pusty. U definice slova pusta „jde o původní lesostep přeměněnou na step, například ve velké uherské nížině“.¹⁵ Koncem 17. století byla finálně vyřešena turecká hrozba znovudobytím Budína. V této době vykazovaly Horní Uhry absolutní ekonomický propad způsobený extrémním daňovým zatížením a povinnými finančními příspěvky na činnost vojska i přelidněním. V některých částech země byl dokonce hladomor. Kromě ekonomického zatížení byla zaznamenána vlna nemocí, především mor, ale i protihabsburská povstání, vedená šlechtou za upevnění mocenských pozic a náboženské třenice. Rekatolizace, podporovaná Habsburky, se projevovala v násilném odebírání kostelů evangelíkům, udělováním povinností slavit katolické církevní svátky a platit katolickým kněžím za církevní obřady. Náboženská nesvoboda, přelidnění, povstání a hladomor zdecimovaly většinu severouherského prostého obyvatelstva. Poměry na Dolní zemi byly opačné. Na jejím území bylo mnoho dříve úrodné, v té době neobdělávané, půdy. Stávající hrstka obyvatel, která přežila nájezdy Mongolů i Turků, hospodařila jen pro vlastní potřebu.

¹⁴ LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 86. ISBN 80-200-0856-X.

¹⁵ AUTOR NEUVEDEN. *ABZ slovník cizích slov*. [online]. [cit. 2014-08-04]. Dostupné z: <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/pusta>

Velký nepoměr mezi horní a dolní částí Uher přiměl vrchnost ke snaze o rovnoměrnější zalidnění. Prostřednictvím daňových úlev se snažili motivovat tehdejší obyvatelstvo k osídlování jižních částí. Z těchto důvodů došlo na přelomu 17. a 18. století k velké migrační vlně na území Dolních Uher. Jednou z migrujících skupin byli Slováci, kteří na jižních územích vytvářeli samostatné uzavřené etnické komunity, které žily v separaci od ostatního migrujícího i stávajícího obyvatelstva.

1.2 Migrace Slováků na Dolní zem

Uherské království bylo od svého vzniku, v 10. století, rozděleno na územní správní celky, takzvané královské komitáty, někdy uváděné též jako župy. „*Královský komitát (župa), tedy územní organizace s královským hradem jako střediskem lokální správy, byl ve většině případů totožný s územím obydleným jedním konkrétním rodem.*“¹⁶ Hlavním úkolem těchto organizačních celků byla ochrana a správa královského majetku. V období 13. a 14. století narostla moc šlechty a královské komitáty byly nahrazovány šlechtickými stolicemi, které měla pod svou správou výhradně šlechta. I nadále byli jmenováni župani, jako orgány královské moci, ale faktickou moc měli v rukou šlechtici na území stolic. Geografická označení nesou název župy, v literatuře se však můžeme setkat s názvem župa i stolice pro označení totožného územního celku. Královské území bylo rozděleno do jednotlivých žup. Jejich názvy byly vždy odvozeny od hlavního střediska s královským hradem.

Na území dnešního Slovenska se tak z větší části nebo zcela nacházely župy Prešpurská (Bratislavská), Gemerská, Hontská, Liptovská, Nitrianská, Oravská, Spišská, Šarišská, Tekovská, Trenčanská, Turčanská a Zvolenská. Župy, rozprostírající se jen z části na území dnešního Slovenska, byly Abovská, Komárenská, Mošonská, Novohradská, Ostřihomská, Rábská, Turňanská, Užská a Zemplínská. Uvedené geografické rozložení jednotlivých žup přináší mapa, sestavená pro stav rozložení území po r. 1882. Tento stav však, s výjimkou sloučení Gemersko-Malohontské a Abovsko-Turňanské župy, odpovídá členění daného území v období 17. a 18. století.

¹⁶ LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 36. ISBN 80-200-0856-X.

Obrázek 1: Rozložení žup v období migrace na Dolní zem na území Slovenska

Zdroj: Župy na území Slovenska po roce 1882. [online]. [cit. 2014-08-11]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Historické_mapy/Župy_na_Slovensku¹⁷

Základním podnětem obyvatel k opuštění Horních Uher, rodného kraje, byla snaha o nalezení lepších životních podmínek. Tamní populace nedokázala vzdorovat chudobě, nemocem, daňovému zatížení, ale ani drancování v období tureckých nájezdů a stavovských protihabsburských povstání.

V 17. století bylo svobodné stěhování obyvatelstva téměř zrušeno, v severní části Uher se soustředila většina panstva, vznikaly velkostatky, zvedala se robotní povinnost, narůstal útlak a chudoba. Lidé tuto situaci řešili útky do níže položených žup. Pro panstvo každý další útěk znamenal ztrátu lidského zdroje na vlastním majetku, snažilo se tedy útekům v co největší míře zamezit. Přesto, že bylo státním zájmem osidlovat jižní části země, byl stát vázán usnesením zemského sněmu, které zakazovalo volný pohyb obyvatel bez povolení jejich pána. Vydávání povolení ke svobodnému pohybu osob se dostalo v tomto období plně do kompetence šlechtických stolic. Usnesení zcela vyloučilo uplatnění královské moci ve vrchnostensko-poddanských vztazích. Navázalo tak na sbírku středověkého zvykového uherského práva, Tripartitum, ve kterém byla jasná definice věčného připoutání poddaného k půdě. Někdy je toto období nazýváno formováním takzvaného druhého nevolnictví.¹⁸ Vlna utečenců se v tomto období významně zvyšovala. „*O odchodech poddaných do jižních stolic už koncem 17. století svědčí zachované soupisy poddanských zběhů z Novohradské stolice z let 1720 a 1723. Kromě jména poddaného, který utekl, obsahuje soupis také jména*

¹⁷ AUTOR NEUVEDEN. Župy na území Slovenska po roce 1882. [online]. [cit. 2014-08-11]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Historické_mapy/Župy_na_Slovensku

¹⁸ BENŽA, M., P. SLAVKOVSKÝ a R. STOLIČNÁ. *Atlas tradičnej kultúry slovenských menšín v strednej a južnej Európe*. Nadlak: Ivan Krasko, 2006, s. 213. ISBN 978-973-107-002-5.

svědků, kteří útěk dosvědčili, jméno původního pána, údaj, před kolika lety poddanský zběh utekl, kde se usadil a jméno nového pána.“¹⁹

Po počátečním živelném přesunu obyvatel, kdy celé rodiny často utíkaly z místa na místo, dokud se natrvalo neusadily v níže položených župách nebo až na Dolní zemi, nastalo období svobodného stěhování. Organizace se ujala císařská dvorní komora, s cílem osídlit rozsáhlé pustiny na jihu země a ulevit tak její přelidněné, ekonomicky ztrátové, severní části. Motiv státu byl zcela ekonomický. Většina opuštěných jižních pozemků patřila pod správu státu, císařské komory. Bylo tedy v jejím zájmu, aby půda neležela ladem, ale byla znovu výnosná. Pro její obdělání a zúrodnění chyběla pracovní síla. Dalším důvodem organizovaného osidlování území bylo zajištění věrnosti a loajality nových osídlenců státu. Pro obyvatele byla velkou motivací svoboda vyznání. Po mnohaletém útisku ze strany katolíků se slovenské, převážně evangelické, obyvatelstvo mohlo svobodně a beztravně přihlásit ke své víře. Nezanedbatelnou byla i možnost nově příchozích získat konkrétní práva. Lidé tak měli možnost užívat právo rybolovu, výseku masa, mlynářství, pohostinství, ale i těžby dřeva z lesů. Komora slibovala poddaným lepší životní podmínky a daňové úlevy, případně osadnické smlouvy na pronájem půdy. Osvobození od povinného odvodu daní platilo běžně pro období 3 let pro obyvatele Uherska a 5 let pro cizince, především Němce. Další výhodou byla předem stanovená pravidla pro povinně odváděné renty a výše robotní povinnosti, odváděné státu.²⁰ V osidlování byli podporováni nejen Slováci ze severu, ale i obyvatelé ostatních zemí. Mezi novými osadníky přicházeli obyvatelé z jihozápadního Německa, převážně z oblasti Bodamského jezera a Porýní. Dalšími pak byli migranti z východu a jihu, především Rumuni, Chorvati, Rusíni, Bulhaři a Srbové. Výrazná migrační vlna byla zaznamenána v tomto období i z území Čech. Z Jižních Uher se stal mnohonárodnostní stát. „*Při sčítání lidu v r. 1787 bylo v Uhrách 11402 dědin. Z toho bylo 3668 maďarských, slovenských 5789, německých 921.*“²¹

Prostým výpočtem lze zjistit, že v r. 1787, na celém území státu, stále převládalo slovenské etnikum s téměř 51% zastoupením. Maďaři tvořili dle uvedených údajů pouze 32%, Němci 8%, a zbývajících 9% doplňovaly ostatní národy.

¹⁹ JANČOVIČ, J. *Z kolísky na Dolnú zem*. Martin: Matica slovenská, 2004, s. 20. ISBN 80-7090-735-5.

²⁰ KMEŤ, M. *Historiografia dolnozemskej Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 14. ISBN 978-973-107-057-5.

²¹ MARTINICKÝ, P. *Nelehké sousedské vztahy*. [online]. [cit. 2014-08-11]. Dostupné z: http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/S_Martinicky.htm

Na agitační snahy státu zareagovala nejen šlechta a statkáři, ale i prostý lid a váleční veteráni, kterým byla přidělována půda za zásluhy v bojích s Turky. Na jednom území se tak setkali obyvatelé nejen různých národností a zástupci specifických řemesel, ale i příslušníci rozdílného společenského postavení. Noví vlastníci půdy řešili nedostatek pracovní síly pro správu svého majetku. Docházelo k dalším agitačním aktivitám, tentokrát ze strany majitelů nových panství. Osidlování Dolní země Slováky byl proces přesunu obyvatelstva v rámci jednoho státního celku, hovoříme tedy o migraci. Primární migrace obyvatel probíhala ve třech základních vlnách. První vlna přesídlení se uskutečnila v letech 1690 - 1711, druhá v letech 1711 – 1740, třetí pak v letech 1754 - 1790.²²

V první migrační vlně postupovali obyvatelé směrem na jih, většinou však nepřekročili Dunaj a pouze se usídlili v některé ze žup jižních částí Horních Uher, v dnešní Podunajské nížině. Výjimečně osamocené skupiny migrantů doputovaly až na severní území dnešního Maďarska. Druhá migrační vlna již postupovala jižněji, nejen do oblastí za Dunajem, ale dále na jih, do severního Maďarska. Některé početné skupiny pokračovaly dále až na dnešní jihovýchodní hranici mezi Maďarskem a Rumunskem do Bekéšsko – Čanádské oblasti. Ve třetí migrační vlně Slováci osídlili nejj jižnější části Dolní země a dostali se až na rumunské, srbské i chorvatské území. V těchto třech základních vlnách můžeme zaznamenat tři výchozí skupiny migrantů. Prvními byli obyvatelé severních žup, kteří při jedné cestě migrovali až do cílových jižních oblastí, kde se natrvalo usadili. Druhou skupinou byli migranti, kteří se při první či druhé vlně dočasně usídlili především na území dnešního jižního Slovenska a severního Maďarska. Tito migranti se připojili k následující migrační vlně a postupovali v dalším přesunu na Dolní zem. Třetím typem migrantů byli sezónní dělníci, kteří pravidelně navštěvovali jižní území v letním období a pomáhali především při žních, nebo vinobraních. Většina z nich se vracela na podzim domů, aby obstarala práce na vlastních hospodářstvích a zabezpečila rodinu. Někteří dělníci ale zůstali na Dolní zemi nastálo.²³ V první vlně migrace odešlo nejvíce obyvatel z Oravské, Liptovské, Turčanské a Trenčanské župy. Ve druhé a třetí vlně bylo nejvíce migrantů ze Šarišské, Nitranské, Novohradské, Hontské, Tekovské, Gemerské a Spišské župy.

²² SIRACKÝ, J. In: KMEŤ M. *Historiografia dolnozemských Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 13. ISBN 978-973-107-057-5.

²³ SZOBI, P. *Slováci na Dolnej zemi*. [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/>

V první migrační vlně byly osídleny regiony Podunajské nížiny a severní území dnešního Maďarska. Významný příliv obyvatelstva zaznamenaly Novohradská i Komárenská župa. Na území Maďarska se obyvatelé usadili v mnoha obcích Pešťské župy, severně od dnešní Budapešti. V těchto regionech bylo zaznamenáno několik desítek vesnic s převážně slovenským obyvatelstvem, např. Ed'háze, Sirák nebo Balážské Ďarmoty.²⁵ Lze předpokládat, že Slováci tvořili významný podíl obyvatel i v samostatné Budapešti, dříve samostatných městech Budíně a Starém Budíně na pravém břehu a Pešti na levém břehu Dunaje. Vedle Němců a Maďarů představovali další významnou skupinu nemaďarských obyvatel. Někteří obyvatelé volili tento region jako přechodné místo pro další postup k jihu, jiní se v této lokalitě usadili nastálo. Trvalé usazení Slováků ze severních žup v Novohradské i Pešťské župě dokládají příjmení, která se zde do dnešních dnů vyskytují, a svědčí o místech původu jejich nositelů. Dodnes se můžeme v těchto regionech setkat s příjmením Oravec, Kysucký, Lipták, Turčan, Považanec, Spišák a další.²⁶

Druhá migrační vlna osídlila také Zadunají. Tato lokalita se rozprostírá v západní části dnešního Maďarska, ze severu a východu ohraničená Dunajem, západně od Balatonu. Slovenské osídlení vzniklo nově v župách Ostříhonské, Vesprímské a Fejerské. Novohradská, Komárenská a Pešťská oblast se staly velice frekventovanou mezizastávkou na cestě na Dolní zem. V této vlně došlo k osídlení vesnic Cinkota (dnes již součást Budapešti), Tordáš, Sudice, Irša, Malý Kereš a dalších. Ve stávající Pešťské župě se vytvořily dva základní kompaktní ostrovy slovenského osídlení. Na levém břehu ve směru toku Dunaje, pod městem Ostříhom vznikla Pilíšská oblast. Tato lokalita začínala u města Ostříhom a končila severně od Budapešti. Na pravém břehu ve směru toku Dunaje vznikla oblast Kerepešská, která pokrývala území od Budapešti až k vesnici Albertirša.²⁷

Tato vesnice vznikla spojením dvou, do r. 1950, samostatných vesnic Alberta a Irše. Dnes tvoří jeden urbanistický celek. Pro toto místo, zpustlé tureckými nájezdy, byla migrace Slováků zásadní. První zmínky o osídlení pochází sice již ze 13. století,

²⁵ KMEŤ, M. *Historiografia dolnozemsých Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko. 2010, s. 15. ISBN 978-973-107-057-5.

²⁶ JANČOVIČ J. *Pretvorili dolnozemsú rovinu*. Turany: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2012, s. 10. ISBN 978-80-8115-069-2.

²⁷ JANČOVIČ, J. *Od Cinkoty po Albertiršu*. [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné z: <http://www.oslovma.hu/sk/archiv/>

v době migrace začátkem 18. století ale vykazovala znaky téměř opuštěné osady. V historii obce můžeme nalézt zmínku z počátku 18. století o zvacím dopisu, motivujícím nové kolonisty k příchodu na toto území. V r. 1711 tehdejší majitel půdy vyzýval slovenské osadníky k cestě na své majetky. Hlavním podnětem pro osídlení měly být příznivé přírodní a geografické podmínky této lokality. Vesnice se rozkládá podél potoka Gerje s kvalitní půdou a travnatými loukami a jižně orientovaným kopcem, vhodným pro pěstování vína. „*Církevní záznamy ukazují, že dne 29. září 1711 přijelo do Albert Irše 24 vozů slovenských osadníků.*“²⁸ Počátkem 18. století docházelo k velkému přílivu nových obyvatel, postupně bylo osídleno několik dalších vesnic v okolí např. Peterka a Monor. Některé skupiny migrantů však postupovaly na jihovýchod až k dnešní hranici mezi Maďarskem a Rumunskem. Nejcelistvější slovenské osídlení vzniklo v Bekéšsko – Čanádské oblasti. Zde byla založena slovenská centra Bekéšská Čaba v r. 1718, Sarvaš v r. 1722 a Slovenský Komloš v r. 1746. Spolu s německými přistěhovalci a maďarským obyvatelstvem založili Slováci v r. 1723 Polní Berinček.

Významným propagátorem osídlení Bekéšsko – Čanádské oblasti byl zásobovací komisař císařských vojsk Jan Juraj Harruckern. Ten v r. 1716 vypracoval nový potravinový systém, a tím změnil stávající plán zásobování císařského vojska. Nový způsob významně ušetřil výdaje státu a Harruckern byl za zásluhy povýšen do šlechtického rodu s celkovou odměnou 24 tisíc zlatých. V této hodnotě si mohl vybrat pozemky pod státní správou. Jeho volbou bylo 70 tisíc jiter půdy²⁹ ve zmiňované Bekéšsko – Čanádské oblasti. Obecně se jitro považuje za plošnou míru, představující plochu, kterou orač s koněm zorá od rána, jitro, do oběda nebo do soumraku. „*Jitro: stará polní míra, jež měla v Rakousku 1600 čtv. sáhů = 0,5756 ha, jinak 2 korce nebo 3 měřice výsevu.*“³⁰

Pozemky o rozloze 40292 hektarů bylo třeba spravovat. Nový majitel proto aktivně vyzýval nové obyvatele, především Slováky a Němce, k příchodu do této části Dolní země. Motivoval je příslibem úlevy od daní na prvních několik let a možností

²⁸ AUTOR NEUVEDEN. *Historie našeho města*. [online]. [cit. 2014-08-26]. Dostupné z: <http://albertirsa.hu/>

²⁹ JANČOVIČ J. *Pretvorili dolnozemskej rovinu*. Turany: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2012, s. 11. ISBN 978-80-8115-069-2.

³⁰ OTTO J. *Ottův slovník naučný, třináctý díl Jana – Kartas*. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1898, s. 567.

pronájmu půdy. Aktivně prosazoval zrušení jakékoli formy připoutání poddaného k nemovitostem pána. Migranty motivovala náboženská svoboda a zrušení povinnosti odvodu církevních poplatků. Při zakládání nových osad se Harruckern snažil sdružovat na jednom místě pouze osoby stejného vyznání. Toto humánní zacházení vyvolalo příliv velkého množství nových osadníků.

Poddaní, osídlující toto území, byli především Slováci z Oravské, Liptovské, Turčanské a Gemerské župy. Dále je doplnili Slováci, kteří v první vlně přesídlili do Podunají a ve vlně druhé pokračovali v kolonizaci na jih. Podle soupisu obyvatelstva z r. 1719, uskutečněného královskou komorou, tvořilo první oficiální obyvatelstvo Bekéšské Čaby 36 slovenských rodin, které tu byly usazeny na základě smlouvy s Janem Jurajem Harruckernem jako první osadníci.³¹ Třetí migrační vlna znamenala osídlení nejjihnějších částí Dolní země a vytvoření početné slovenské menšiny v oblasti Aradu, Báčky, Banátu a Sriemu. Území těchto cílových destinací se nachází mezi řekami Dunaj a Tisa. Banát s Aradem v současné době patří na území Rumunska, Báčka se rozkládá na území Maďarska, Srbska i Chorvatska. Sriem najdeme v Srbsku. V oblasti Báčky byly založeny slovenské obce Báčský Petrovec, Kulpín, Hložany, Kysáč a další. V oblasti Sriemu Stará Pazová a Starý Slankamen. V Banátu byly založeny Banátský Komloš, Slovenský Bardáň, Slovenský Aradáč, Slovenská Stamera a další. Dodnes se nachází v těchto lokalitách mnoho vesnic s převážně slovenským a českým obyvatelstvem. Někteří obyvatelé oblasti, především Slováci ze Sarvaše, Bekéšské Čaby a Slovenského Komloše odešli, v této třetí migrační vlně, do Aradské oblasti na území dnešního Rumunska, do tehdejšího významného slovenského centra, obce Nadlak. Nově příchozí zde doplnili stávající slovenské obyvatelstvo z Hontské, Gemerské, Novohradské a Liptovské župy.

Počátkem 19. století narůstal v Nadlaku nepoměr mezi velikostí obdělávané půdy a počtem obyvatel. Stávající obyvatelé proto žádali o pronájem nového, dosud neobdělávaného, území. Královská komora vydala souhlas s přidělením několik kilometrů vzdálené, takzvané Pitvárošské pusty. Toto území leželo z důvodu tureckého tažení ladem více než dvě století. Protože pro obyvatele Nadlaku nebylo příliš praktické docházet do přibližně 15 km vzdáleného regionu za prací, postupně si v nové oblasti

³¹ JANČOVIČ, J. *Z kolísky na Dolnú zem*. Martin: Matica slovenská, 2004, s. 49. ISBN 80-7090-735-5.

vybudovali obydlí. Dne 21. ledna 1835 došlo k právnímu odtržení od obce Nadlak a vzniku samosprávné jednotky, obce, Pitvároš.³²

Po těchto třech základních vlnách primární migrace docházelo i nadále k pohybům obyvatelstva. V literatuře je toto období nazýváno jako 4. vlna primární migrace, někdy též jako sekundární a terciální migrace. K přesunům obyvatel docházelo v tomto období ze severních částí směrem k jihu, nebo mezi jednotlivými, již osídlenými, jižními územími. Odchod do jiných, dosud Slováky neobývaných, lokalit byl ojedinělý. Přesuny obyvatel byly v tomto období způsobeny především nepříznivými přírodními podmínkami. Župy v severních i jižních částech země postihly postupně přívalové deště, záplavy a neúroda, následované hladomorem a vlnou nemocí. Z uvedených důvodů došlo k několika vystěhovaleckým vlnám. Tyto migrační vlny byly ale podstatně méně početné, než vlny v předchozím století. Neúrodné roky výstižně popsal ve svých vzpomínkách bývalý voják Ján Ignaty z Klenovce. „*Kdekoli jsme se zastavili, nikde jsme neochutnali dobrý chléb, jídlo nebo nápoj. Celý rok zde bylo draho a hlad. Okolo Besermína, Dorogy a Debrecína jsme museli místo žitného chleba fasovat kukuřičný. K tomu bláta po uši, dešť a nepříjemnosti. Ze všech stran na nás koukala jen bída a slota, kterou ani popsát nelze. V těchto místech naší vlasti bylo chleba do sytosti, ale tento rok jen hlad a slota se tu nacházejí.*“³³

Vlna nemocí se nevyhnula v průběhu 19. století ani Bekéšsko – Čanádské oblasti a dalším jižním částem území. Největší dopad na obyvatele Pitvároše měla, dle zápisu v místní kronice, epidemie cholery. V kronice můžeme nalézt záznam z r. 1871, který hovoří o epidemii, která během osmi měsíců připravila o život 200³⁴ místních občanů. Tento počet představoval přibližně 8,5% stávajícího obyvatelstva obce. V tomto období byl kromě katastrof, nemocí a přílivu nového obyvatelstva zaznamenán i nárůst nově zakládaných vesnic. V r. 1843 došlo v Čanádské župě, rozhodnutím královské komory, k založení nových slovenských obcí Ambroza a Albert. Novými obyvateli se stali Slováci ze sousedních obcí. Výrazný slovenský ráz dané lokality proto nebyl narušen.

³² MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

³³ IGNATY, J. In: KMEŤ M. *Historiografia dolnozemských Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 20. ISBN 978-973-107-057-5.

³⁴ MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

2 ŽIVOT SLOVÁKŮ V BEKÉŠSKO – ČANÁDSKÉ OBLASTI

2.1 Zemědělství, řemesla, obchod

Bekéšsko – Čanádská oblast se nachází v jihovýchodní části Velké maďarské nížiny. Podnebí má kontinentální charakter. „*Roční teplota průměrně činí okolo 10 °C. Nejteplejším měsícem je srpen, teploty dosahují hodnoty asi 22 °C. Slunce zde svítí hojně, průměrný roční počet hodin slunečního svitu je až 1 785. Naopak nejnižší teploty nalezneme v lednu, kdy se průměrné teploty pohybují okolo nuly. Zimy jsou velmi mírné a většinou bez sněhu. Množství srážek se pohybuje v rozmezí 500 - 800 mm ročně.*“³⁵ Téměř celou plochu oblasti pokrývaly rozlehlé, převážně rovinaté, plochy s divokými porostem, ve kterém se ztrácel dobytek i koně.³⁶ Svou specifickou podobu získala krajina v bojích proti Turkům. Většina lesů byla vykácena a použita na stavbu vojenských kůlových hradeb. „*Vykácením lesů se narušil přirozený režim krajiny, země se změnila na bažiny zamořené komáry a stala se domovem osamocených pasáků vepřů, uprchlých vazalů, zbojníků a vlků.*“³⁷ V takovém stavu našli území první slovenští migranti. Osadníci museli řešit pravidelné jarní záplavy z okolních řek. Tisa a Maruše ohrožovaly území z jihu od Segedína a Makova. Kereš zaplavoval území ze severu od Bekéšské Čaby. Protože byla krajina rovinatá, záplavy pokryly téměř celé území oblasti. Následkem jarních záplav bylo přemnožení hmyzu, doprovázené šířením nemocí mezi lidmi i chovanými zvířaty.

Prvotní práce osadníků spočívaly ve zkulturní stávajícího terénu, především vysušení močálů. Krajina poskytovala dostatek úrodné půdy pro pěstování zemědělských produktů, možnost chovu domácích zvířat i lovu ryb. Ekonomické zisky z hospodářství v průběhu 18. a 19. století významně narostly především v oblasti pěstování obilí a vína. Zaznamenány byly i snahy o rozšíření ovocnářství. Velkým

³⁵ AUTOR NEUVEDEN. *Maďarsko, počasí, geografie*. [online]. [cit. 2014-09-15]. Dostupné z: <http://www.treking.cz/cestovani/madarsko-pocasi.htm>

³⁶ ŠVIHRAN, L. a M. BORGUEA. *Tu sa usadíme: Slováci v Čabianskej oblasti*. Bratislava: Tatran, 1979, s. 32.

³⁷ HEBBERT, CH., N. LONGLEY a D. RICHARDSON. *Turistický průvodce Maďarsko*. Brno: Nakladatelství JOTA, 2003, s. 385. ISBN: 80-7217-063-5.

propagátorem ovocnářství, bylinkářství a botaniky byl novohradský farář Pavel Rell, který krátce navštívil Bekéšskou Čabu.³⁸ Rozšířil se i chov dobytka, ovcí, prasat a koní. Zvířata mohla být, z důvodu stávajícího klimatu, chována celoročně mimo stáje. Neobdělávané výměry půdy byly používány jako pastviny. Na samotách, přímo uprostřed obhospodařovaných pozemků, vznikal specifický typ provizorních přístřeší, tzv. salaše. Jednalo se o filiální složky rolnických sídelních seskupení při takzvaném dvojdomém gazdování. Pro salaše byl někdy též užíván název hodaj nebo ťaňa.³⁹ Pro obyvatele bylo jednodušší přebývat v provizorních přístřeších, než každý den docházet 10 km na obhospodařovaná pole. V r. 1858 bylo v Čabianské oblasti na stovky salaší.⁴⁰

S nárůstem pěstování a odbytu obilovin v průběhu 19. století narostl i počet nájemních rolníků, kteří obhospodařovali rozsáhlá zemědělská území. Ta se od měst odlišovala vesnickým sídelním charakterem s rozsáhlými obdělávanými plochami úrodné zemědělské půdy. Např. území Bekéšské Čaby mělo spolu se salašemi r. 1870 rozlohu 60 585 ha. Pro porovnání Bratislava se v r. 1912 rozprostírala na celkové ploše pouhých 7 541 ha.⁴¹ Královská komora sepisovala s osadníky smlouvy o pronájmu půdy a pevně stanovovala plodiny, které musí nájemci na pronajatých pozemcích pěstovat i podíl na úrodě, kterou jí musí každý rok odvádět. Smlouvy též stanovovaly další povinnosti, které museli nájemníci plnit, např. přepravu produktů pro královskou komoru vlastními povozy, povinné práce pro komorské panstvo předem určený počet dní v roce apod.

Příchozí osadníci patřili většinou k chudé vrstvě severouherských obyvatel, kteří si s sebou na nová území přinesli kromě jiných zvyků i sedlácký způsob života. Na jižních územích proto zastávali pomocné práce jako zemědělství dělníci nebo pěstitelé tabáku. Pěstiteli tabáku byli i první pitvárošští osadníci. Ti přišli ze severních žup prvotně do rumunského Nadlaku, kde uzavřeli smlouvu o pronájmu půdy na Pitvárošské pustině. Královská komora ve smlouvě ze dne 18. prosince 1815 pronajala 175ti rodinám osadníků 3313 jiter půdy, tedy téměř 1907 ha s podmínkou, že

³⁸ JANČOVIČ, J. *Pretvorili dolnozemsú rovinu*. Turany: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2012, s. 51. ISBN 978-80-8115-069-2.

³⁹ BOTÍK, J. *Dolnozemsí Slováci: Tri storočia vysťahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko, 2003, s. 65. ISSN 0009-0794. [online]. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: https://is.muni.cz/DOLNOZEMSKI_SLOVACI.pdf

⁴⁰ ŠVIHRAN, L. a M. BORGUEA. *Tu sa usadíme: Slováci v Čabianskej oblasti*. Bratislava: Tatran, 1979, s. 77.

⁴¹ KMEŤ, M. *Historiografia dolnozemsých Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 44. ISBN 978-973-107-057-5.

pěstovanými plodinami budou výhradně tabák a obilniny. V r. 1834 byla osadníkům přidělena půda o rozloze 7592 jiter, tedy téměř 4370 ha. Protože osadníci odmítli pěstovat tabák, královská komora jim v r. 1843 významnou část pronajímané půdy odebrala a obci zbylo k hospodaření jen 3306 jister, tedy přepočtem přibližně 1903 ha.⁴²

Na odebrané půdě byly založeny vesnice Ambroza a Albert. Způsob soukromého i pracovního života v těchto vesnicích byl proto téměř totožný se životem v Pitvároši, i Bekéšské Čabě. Ve všech vesnicích se živili lidé především zemědělstvím. Většina obyvatel spravovala pronajaté pozemky, ale zároveň se starala i o vlastní hospodářství. Pěstovanými plodinami byly žito, ječmen, oves, kukuřice, proso, mák, čočka a řepa. V jednotlivých hospodářstvích převládal chov drůbeže, prasat, koz a krav, především pro domácí potřebu. Velice rozšířenou technickou plodinou, pěstovanou především pro své kvalitativní vlastnosti, vhodné k výrobě oděvů, bylo konopí. *„Konopná látka je velmi kvalitní, pevná a odolná. Má vysokou stálost barev i po několika letech. Materiály z konopí nedeformují i po dlouhém čase svůj tvar. Tkanina je porézní a proto dobře dýchá. V zimě je hřejivá a v létě chladivá.“*⁴³

Dalšími specifickými krajovými produkty byla paprika, česnek a cibule. Produkci cibule bylo v 18. století známo především město Makov. V regionu se běžně obchodovalo s kuřecím i vepřovým masem, vejci, sušenými bylinami a zeleninou. V souvislosti s výrobou a obchodem zemědělských a masných produktů se rozšířila i příslušná řemesla. Téměř v každé vesnici byl řezník. Dodnes jsou známy jejich jedinečné masné výrobky, typické pouze pro tuto oblast. Jedná se především o Pitvárošskou nebo Čabianskou klobásu, v Čechách známou pod zlidovělým názvem Čabajka, a mylně přisuzovanou maďarskému původu. Tyto produkty vyráběli Slováci od 19. století především v obcích Pitvároš, Slovenský Komloš a Sarvaš. Tradiční speciality se podle originální receptury vyráběly z vepřového masa plemene mangalica. Toto plemeno se vyznačuje dlouhou vlnitou srstí, která mu umožňovala pást se venku i v tuhé zimě, čímž dosahovalo přirozeného přírůstku sádla. Chov tohoto druhu byl doplněn o chov výhradně masného plemene s názvem landrase. *„Landrase bekonového typu se odvozuje od švédské a východoněmecké landrase. Vyznačuje se nadprůměrnou*

⁴² KOŽUCH, M. a M. KOŽUCH. Poloha obce. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 18. ISBN: 978-80-89198-47-4.

⁴³ AUTOR NEUVEDEN. *Konopí seté: Oděv z konopí*. [online]. [cit. 2014-09-15]. Dostupné z: <http://www.konopi.org/odev-z-konopi>

jatečnou hodnotou.“⁴⁴ Kombinací těchto dvou plemen byla zajištěna rovnoměrná produkce masa i sádla. Vepřové produkty se používaly nejen pro obchodování, ale především pro vlastní potřebu. Domácí zabijačky a zpracování výrobků z nich se významnou měrou podílely na stravování obyvatel. Uzením masa, zpracováním sádla a výrobou klobás i jitrnic si lidé zabezpečovali celoroční potřebu masných produktů v domácnostech.

Jaký podíl mělo vepřové maso a masné výrobky na celkové produkci dokládá statistika. Na výměře půdy 60 000 jiter hospodařilo v katastru Bekéšské Čaby v r. 1855 až 27 865 slovenských rolníků, kteří tehdy chovali 24 900 ovcí, 11 069 hovězího dobytka, 6 635 koní a 5 634 prasat a na konci 19. století až 24 943 prasat.⁴⁵ V každé vesnici byl kromě řezníka také pekař. První mlýn v obci Pitvároš byl postaven v r. 1823. V r. 1840 byl postaven církevní mlýn a v r. 1850 další obecní mlýn. Ke zpracování mouky tak pitvárošským občanům sloužily ve 2. polovině 19. století již celkem tři mlýny.⁴⁶ Jako jediný dopravní prostředek se používal kočár, tažený koňmi. S tím souviselo rozšíření sítě kovářských dílen a kolářských dílen, které zajišťovaly výrobu kolových kočárů i saní pro zimní období. Řemesla se předávala většinou z otce na syna, stejně jako v obuvnických nebo krejčovských rodinných dílnách. Změna v dopravě nastala až otevřením železniční trati ze Sarvaše, koncem 19. století. Z důvodu pravidelné dopravy došlo k rozšíření obchodování s regionálními produkty ve směru na jižní části území. V každé vesnici byla společenským centrem a zároveň provozovaným řemeslem hospoda. Z důvodu sezónních hospodářských prací prosperovala především v zimních měsících. Dalším centrem byly místní trhy, na nichž obyvatelé prodávali, nebo si navzájem vyměňovali svoje výrobky či zemědělské produkty.

První generace Slováků v této oblasti byla tvořena převážně zemědělci. S dalším rozvojem obchodu a průmyslu se vytvořila i vrstva řemeslníků, následována příslušníky dalších profesí, nezbytných pro chod a rozvoj jednotlivých obcí. Spolu s budováním měst se rozšířila zaměstnání stavebních dělníků, bankéřů, učitelů i lékařů. Velký vliv na zaměstnanost měl technický pokrok 19. století. Ve všech odvětvích byla nahrazena ruční práce prací strojovou. Práci zemědělských dělníků tak nahradily např. sečky, mlátičky

⁴⁴ HOVORKA, J., V. SIDOR a V. SMÍŠEK. *Chov prasat*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1987, s. 135.

⁴⁵ JANČOVIČ, J. *Z kolísky na Dolnú zem*. Martin: Matica slovenská, 2004, s. 166. ISBN 80-7090-735-5.

⁴⁶ MACHÁČKOVÁ, M. Remeslá a obchod. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 119. ISBN: 978-80-89198-47-4.

nebo pluhy. Kromě zemědělských dělníků se stali dalšími nezaměstnanými stavební dělníci, kteří dokončili práce na výstavbě železniční trati. Ve stejné době došlo k ukončení zemních prací na velkých územních celcích při regulaci řek. V průběhu krátkého časového úseku se tak ocitlo bez práce velké množství dělníků. Svoji situaci řešili přesídlením do jiných regionů. V Pitvárošské kronice najdeme zápis z r. 1898. V tomto a následujícím roce opustilo několik rodin vesnici a přestěhovalo se do Bulharska, konkrétně do obce Vojvodovo.⁴⁷

2.2 Kultura, školství, duchovní život

Většina Slováků žijících v Bekéšsko – Čanádské oblasti byli evangelíci, protestanti, augsburského vyznání. Výrazným znakem slovenské komunity na Dolní zemi byl její, téměř výlučný, luteránský ráz.⁴⁸ Přítomnost zástupců jiného vyznání v této uzavřené enklávě byla spíše výjimečná. Jak velký význam mělo evangelické vyznání pro dolnozemské obyvatele, dokládají mimo jiné dochované stavby. Ve městě Bekéšská Čaba najdeme největší evangelický kostel v Maďarsku, postavený v letech 1807 až 1824. Vejde se do něj 2900 lidí. Nedaleko je malý evangelický kostel a evangelické gymnázium.⁴⁹

Při osidlování nových lokalit bylo jednou z prvních starostí osadníků vytvoření církevní obce, které zahrnovalo kromě stavby kostela také zřízení církevní školy. Kněží většinou patřili mezi první obyvatele, byli tedy u zakládání samotných vesnic a od počátku v nich organizovali duchovní život. Církevní vliv zasahoval do všech etap běžného života. Kněz nejen křtil, oddával a připravoval nedělní i sváteční bohoslužby, ale také připravoval obřad při poslední cestě nebožtíka. „*Neodmyslitelným dokladem přítomnosti slovenských kolonistů na Dolní zemi se staly jejich skromná, ale výmluvná pohřebiště. S pochováváním svých zesnulých se rozmnožovaly a prohlubovaly kořeny,*

⁴⁷ MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*, [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

⁴⁸ BOTÍK, J. *Dolnozemské Slováci: Tri storočia vysťahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko, 2003, s. 65. ISSN 0009-0794. [online]. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: https://is.muni.cz/DOLNOZEMSKI_SLOVACI.pdf

⁴⁹ JENŐ, M. *Průvodce středem Evropy: MAĎARSKO*. Budapešť: Hibernia, 2002, s. 71. ISBN: 96-320-6082-2.

kteřé lidé zapustili do nově osídlené země.“⁵⁰ V některých vesnicích, ve kterých nebyl ihned po jejich založení učitel, kněz také z počátku vyučoval v církevní škole. Hlavním úkolem ve školách byla výuka náboženství, vykonávání církevních povinností, čtení Bible a zpěvníků. Pro tuto lokalitu byl typickým vyučovacím předmětem kromě Bible zpěvník *Tranoscius*. Jednalo se o zpěvník, který sestavil Jiří Třanavský, latinsky *Georgius Transcius*, slovensky Juraj Tranovský, český evangelický kněz, učitel, básník a hudební skladatel z Těšína.⁵¹

Evangelické sbory jednotlivých obcí se vždy výrazně podporovaly. Na výstavbu kostela v Pitvároši proto přispěly svými sbírkami sbory evangelíků z okolních vesnic. Stavba kostela se stala dominantou obce a centrem duchovního i kulturního života. Pro věřící znamenal kostel místo pravidelného setkávání, sociálního kontaktu a prohlubování myšlenky sounáležitosti. Přesto, že lidé žili na základě nájemní smlouvy na Pitvárošské pustě podstatně dříve, oficiální samostatnou obcí evangelické církve se stal Pitvároš až po administrativním vzniku obce v r. 1835.

Do r. 1824 vykonával církevní obřady kněz z Nadlaku a laické obřady místní učitel. K obřadům až do r. 1834 sloužil dům místní školy. 5. října 1834 byla vysvěcená první modlitebna, která sloužila svému účelu až do řádného vysvěcení kostela, které proběhlo v r. 1882.⁵² Dolnozemská slovenská komunita udržovala vzájemné styky nejen se sousedními vesnicemi, ale i s regiony na severním území. Ke kontaktům docházelo prostřednictvím evangelických sborů. Vzájemné spojení zprostředkovávaly doručované duchovní tiskoviny, ale i výměny kněžích a učitelů. Tato dvě povolání tvořila základ duchovního života a kultury každé dolnozemské vesnice. Zástupci těchto povolání představovali významný zdroj informací a vzdělání v jednotlivých izolovaných enklávách slovenského etnika. Významnými propagátory, kteří se podíleli na vzdělanosti v Pitvároši, byli učitel Pavel Veselský, autor slovenského dějepisu Uherska a farář Jan Kutlák, který psal do slovenských novin a stýkal se s Ludovítem Štúrem.⁵³

⁵⁰ BOTÍK, J. *Dolnozemskí Slováci: Tri storočia vysťahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko, 2003, s. 65. ISSN 0009-0794. [online]. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: https://is.muni.cz/DOLNOZEMSKI_SLOVACI.pdf

⁵¹ AUTOR NEUVEDEN. *Juraj Tranovský: životopis*. [online]. [cit. 2014-09-11]. Dostupné z: <http://esslm.sk/sk/node/26>

⁵² MAJO, J. *Dejiny pitvarošskej cirkvi*. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 208. ISBN: 978-80-89198-47-4.

⁵³ JANČOVIČ J. *Pretvorili dolnozemsčú rovínu*. Turany: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2012, s. 191. ISBN 978-80-8115-069-2.

Období počátku 18. století je všeobecně charakteristické nízkou gramotností obyvatel. Rodiče, kteří byli většinou prostými zemědělskými dělníky, příliš u svých dětí vzdělání nepreferovali. Zvláště na malých vesnicích bylo obecnou zvyklostí, že by se děvče mělo dobře vdát a chlapec by se měl naučit práci na poli a vlastním hospodářství, případně převzít řemeslo v rodinné řemeslné dílně. S všeobecným rozvojem měst a obcí se měnil i náhled na vzdělání. Významnou osobností, podporující vzdělávání populace v regionu, byl evangelický farář a pedagog Samuel Tešedík. Protože dobře znal stávající poměry, směřoval své pedagogické snahy k vybudování školy, která by pomohla prostým lidem usnadnit jejich způsob života. Svůj ideál nové školy realizoval v Praktickém hospodářsko-průmyslovém institutu v Sarvaši. Dne 30. dubna 1779 požádal vrchnost o přidělení pozemku, na kterém chtěl vybudovat školu. Za podpory a porozumění úřadů se mu tento čin podařilo zrealizovat.⁵⁴ V praxi se jednalo o dvoustupňové školní zařízení. Nižší stupeň byl základní školou pro mladší děti. Vyšším stupněm byla zemědělská a průmyslová škola, která měla sloužit pro přípravu panských úředníků, řemeslníků i učitelů vesnických škol. Někdy je tato škola zmiňována jako První zemědělská škola v Uhersku.

Výjimečnost tohoto školského zařízení spočívala i ve velké praktické základně. Žáci se učili nejen teoretické základy, ale především praktické činnosti v řemeslných a zemědělských dílnách, ale i na polích. Studenti měli k dispozici obsáhlou sbírku zemědělských exponátů pro výuku, ale také odbornou knihovnu s rozsáhlým knižním fondem. V Pitvároši byla v polovině 19. století, i díky iniciativě místního faráře, vybudovaná škola pro děti i nedělní škola pro nevzdělané dospělé. Podle výpisu z místní kroniky z r. 1880 mělo v Pitvároši číst a psát 1 321 lidí, tj. 56% z celkového počtu obyvatel vesnice.⁵⁵ Život dolnozemských Slováků se téměř ve všem podobal životu, který vedli před svým odchodem v jednotlivých župách na Horní zemi. Uzavřenost a semknutost této komunity chudých, hornouherských, zemědělců si dokázala, i v cizím etnickém prostředí, zachovat jednotný, svérázný a jedinečný způsob života, založený na starých tradicích, přivezených s sebou z původních lokalit.

⁵⁴ MARTULIAK, P. Poľnohospodárske školstvo a vedecký výskum na Slovensku do roku 1945. In: RAŠTICOVÁ, B., *ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLSTVÍ, VÝZKUM A OSVĚTA JAKO PŘEDPOKLAD HOSPODÁŘSKÉHO A SOCIÁLNÍHO ROZVOJE VENKOVA V 19. A 20. STOLETÍ: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Studie Slováckého muzea č. 9*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2004, s. 13. ISBN: 80-86185-38-9.

⁵⁵ MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

„*Pitvárošani, to jako bys říkal Gemerčani. Přijít do Pitvároše, jako bys přišel do kdejaké slovenské vesnice na Gemer, dokonce starý lidový svéráz, je ještě zachovalejší. Nářečí, zvyky, kroje, to vše je u nich jakoby právě vytažené z malované truhly, jako jejich dobrosrdečnost, pohostinnost a spořivost i usilovnost.*“⁵⁶ V těchto uzavřených společenstvích se staré obyčeje, pověry a tradice zachovávaly daleko déle, než na jiných místech země. V severních částech Uherska již měly některé zvyky pouze formální charakter, na jihu jim byl přikládán hluboký význam a byly striktně dodržovány.⁵⁷ V jednotlivých vesnicích se z důvodu uvedené separace, homogenosti jednotlivých enkláv s převažujícím slovenským etnikem, dochovalo osobité nářečí a nezaměnitelné zvyklosti. Lidové zvyky se většinou vázaly k určitému dni v roce, počasí, celému ročnímu období nebo konkrétnímu svátku. Většina svátků vycházela z církevního kalendáře. Tyto dny dohromady slavila nejen rodina, ale většinou celá vesnice. Běžný život se řídil nejen svátky, ale i pranostikami a zvyklostmi, vážícími se k zemědělství i běžnému vesnickému životu v určitém období. Můžeme se setkat i s lidovými moudry, generačními zkušenostmi a mravními zásadami. Ještě na začátku 20. století byly na některých vesnicích nedotčeny staré zvyky.

V tomto období také narostl rozpor mezi uzavřenými vesnickými společenstvími, která si zachovávala osobitý způsob života a výrazným rozvojem ve větších městech. Jedinečná kultura se upevňovala a udržovala prostřednictvím různých lidových spolků. Na vesnicích byly zakládány divadelní, taneční i pěvecké soubory. V Pitvároši byla zaznamenána existence balalajkového souboru, pěveckých sborů i soubory smyčců a trubačů. Dalšími spolky na kulturní scéně vesnice byly dětský i dospělý divadelní soubor, které určovaly umělecký vkus vesnice a podporovaly udržování mateřského jazyka a národního slovenského povědomí. V tanečním projevu převládaly zvykové tance, významným prvkem kulturního dědictví byly lidové kroje, které ještě v 19. století zaujímaly své pevné postavení v odívání obyvatel Pitvároše. Vzory na pitvárošských krojích byly stejné, jaké se používaly v severouherských župách, především Novohradské, Gemerské a Hontské.⁵⁸

⁵⁶ KOŽUCH, M. Presídlenie. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*, Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 71. ISBN: 978-80-89198-47-4.

⁵⁷ HÚSEK, J. *Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem: studie etnografická*. Praha: Orbis, 1932, s. 229.

⁵⁸ KAKVICOVÁ, A. Kultúra odievania. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 181. ISBN: 978-80-89198-47-4.

2.3 Rodinný život

Strukturu, početnost a jednotlivé vazby v rodině ovlivňuje prostředí, především přírodní, sociální a ekonomické podmínky. Ty také utvářejí určitý způsob života a sociální vazby mezi jednotlivými členy této skupiny. V Bekéšsko – Čanádské oblasti se lidé živilí převážně zemědělstvím, život byl těžký a rodina velmi soudržná. V jejím čele stál otec, gazda. Ten reprezentoval rodinu navenek. Určoval práce v hospodářství, rozhodoval o důležitých věcech, byl v rodinné hierarchii nadřazený ostatním. Všichni v rodině, i pomocníci na polích, museli poslouchat příkazy gazdy, hospodáře. Gazda disponoval vedoucí pozicí, a z ní vyplývající nejvyšší pravomocí otce, jako hlavy rodiny. Mnozí autoři zdůrazňují systém fungování rodiny jako patriarchální a archaický. Hlavu rodiny museli všichni členové bez výjimky poslouchat a ctít.⁵⁹

Vše, co bylo potřeba zařídit a o čem bylo třeba rozhodovat, zařizoval vždy gazda, domácky nazývaný „apovka“. Nadřazenost muže nad ženou dokládá i způsob získávání rodinného majetku. Hospodářství, nemovitosti, dědili vždy jen mužští příslušníci. Ženy do domácnosti přinesly po svatbě jen věno v podobě zařízení či jiných movitých věcí. Žena, gazdina, „mamovka“, se starala o domácnost a pomocné práce. Postavení ženy v rodinné struktuře ovlivňovala i výše majetku před svatbou. Chudá nevěsta musela manžela poslouchat více, než bohatá. V 19. století nebyl vztah mezi manželi rovnoprávný, tím se stal až počátkem 20. století. O významném postavení otce v rodině vypovídá jeho místo u rodinného stolu. Vždy sedával v čele, další mužští členové rodiny seděli na bocích stolu, ženy v té době stály a děti seděly u svého stolku. „*On začínal také jako první jíst. Do té doby, než otec vstal od stolu, nesměli ostatní odejít, seděli tam jako přibití.*“⁶⁰

Typická dolnozemska rodina měla hodně dětí. Děti byly vychovávány v úctě k rodičům i prarodičům, kterým vykaly. Od dětství pomáhaly v hospodářství nebo se učily řemeslu. Spolu s rodiči i prarodiči se zúčastňovaly všech duchovních svátků, tradic a zvyklostí. Děti si již od dětství osvojovaly specifický způsob života v tradičním vesnickém prostředí a utvářely si sociální a kulturní normy, které předávaly dalším

⁵⁹ BOTÍK, J. *Dolnozemska Slováci: Tri storočia vysťahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko, 2003, s. 61. ISSN 0009-0794. [online]. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: https://is.muni.cz/DOLNOZEMSKI_SLOVACI.pdf

⁶⁰ Tamtéž s. 62.

generacím. Jednotlivé rodiny žily v tzv. rozšířeném modelu. V jednom domě žily dvě, někdy i tři generace společně. Podřízenost mladších starším, především dětí rodičům, se projevovala nejvíce při výběru partnera. Mladí lidé se nebrali z lásky, ale většinou pro majetkový prospěch, určený rodiči. Z pohledu majetkového se upřednostňovala rovnocenná manželství. Na Sarvaši k této situaci vzniklo dokonce přísloví. „*Mohla být stokrát pěkná, vzácnější byla bohatá, která byla i stokrát ošklivější.*“⁶¹ Slovenští osadníci většinou pracovali v rodných vsích, nebo v přilehlých zemědělských oblastech. Setkávali se pouze s lidmi z blízkého okolí. Ke sňatkům docházelo zpravidla mezi obyvateli téže, nebo sousední obce. Z tohoto důvodu téměř nedocházelo k asimilaci maďarským obyvatelstvem nebo příslušníky jiných národností.

V r. 1880 tvořilo slovenské etnikum 92 % obyvatel Pitvároše.⁶² Ženy se vdávaly poměrně mladé, aby dokázaly fyzicky zvládnout práce v hospodářství. Kromě národnosti a fyzických předpokladů mělo zásadní význam pro budoucí novomanžele i vyznání partnera.⁶³ V tomto směru ovlivňovala uzavírání sňatků spolupráce jednotlivých evangelických sborů. Při církevních shromážděních se setkávali Slováci z okolních církevních sborů ze Slovenského Komloše, Ambrozy, Alberta a Bekéšské Čaby. Výběr partnera v této lokalitě byl tedy jednodušší, protože docházelo k setkávání obyvatel stejné národnosti i vyznání, se stejnou historií a životním stylem hospodářských dělníků. Tento silný slovenský evangelický charakter se v rodinách dokázal uchovat až do 20. století.

Jedním z prvků rodinného života bylo obydlí. S rozvojem zemědělství a chovem dobytka vznikala na Dolní zemi, již zmiňovaný, nový typ přechodného bydlení, salaše. Prvotně lidé dojížděli z měst a obcí za prací do okolí, na salaše, poté se usazovali přímo na velkých plochách obdělávaných pozemků, kde si postupně zřídili i trvalá obydlí. Celoročně obývaná salaš byla tvořena jednou budovou s obytnou a hospodářskou částí. Uprostřed dvora stála zpravidla vahadlová studna. V zahradě byla pěstována zelenina a v hospodářství chován dobytek.

⁶¹ BOTÍK, J. *Dolnozemské Slováci: Tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko, 2011, s. 95. ISBN 978-973-107-067-4.

⁶² KMEŤ, M. *Historiografia dolnozemskej Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 26. ISBN 978-973-107-057-5.

⁶³ MAJO, J. Pitvarošská rodina. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 259. ISBN: 978-80-89198-47-4.

Tímto způsobem vznikaly usedlosti, které ležely ve velkých vzdálenostech od sebe i od ostatní civilizace. „*Téměř polovinu kultivované půdy v Maďarsku obdělávají lidé z pusty. Svými mravy, zvyky, chápáním světa, ale i chůzí a pohyby paží se tahle vrstva národa od ostatních ostře odlišuje. Dokonce žije v dokonalé izolaci a uzavřenosti daleko za humny vesnic. Pracuje po celé dny, i o nedělích, a proto takřka nikdy pustu neopouští. A je dost obtížné vyhledat je tam, kde bydlí, neboť je to daleko, cesty jsou mizerné a poměry v rodinách zvláštní.*“⁶⁴

Situace v oblasti bydlení v obci Pitvároš byla stanovena limity královské nájemní smlouvy z r. 1815. Tato smlouva zakazovala výstavbu domů na Pitvárošské pustě. Lidé museli docházet za prací z rumunského Nadlaku. Lidé si, i přes zákaz, vybudovali alespoň provizorní přístřeší. Ta jim poskytovala jen základní potřeby pro život v blízkosti obdělávané půdy. Pro toto období byly typické dva základní druhy obydlí, nadzemní a podzemní. Větší rozměry měly domy stavěné pod zemí, takzvané zemljanky. Byly to jámy přikryté keři a kořeny, uvnitř omítnuté blátem. Nad zemí se stavěly minimalistické domy s malými okny a jednoduchým nábytkem.⁶⁵ Někteří lidé neměli nábytek vůbec a spali na zemi na slámě. Změna ve způsobu bydlení nastala až v r. 1842, kdy byla podepsána nová smlouva o pronájmu půdy, s novými podmínkami, včetně povolení stavět domy na pronajímaném území. Stará, provizorní přístřeší, byla zbourána. Na nově vyměřených pozemcích byla postavena nová zástavba, jejíž geografická poloha a základní členění je zachováno do dnešních dnů. Osobitým rysem územního uspořádání obce Pitvároš bylo vytýčení vedlejších ulic rovnoběžně s ulicí hlavní. Ostatní vedlejší ulice křížovaly hlavní ulici téměř v pravém úhlu. Na mapách je tak vesnice zakreslena jako síť pravidelných obdélníků.⁶⁶ Toto specifické urbanistické rozvržení území nalezneme také u dalších vesnic Palota, Albert a Ambroza.

Charakteristické pro tehdejší výstavbu bylo použití hlíny na stěny budov a šindele na střechy. Dřeva bylo v oblasti nedostatek. Šindele byly zhotovovány ze třtiny nebo slámy, někdy také z rákosu.⁶⁷ Na dvorech byly zřizovány letní kuchyně, zahrady se

⁶⁴ LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 262. ISBN 80-200-0856-X.

⁶⁵ KOŽUCH, M. Dom. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 133. ISBN: 978-80-89198-47-4.

⁶⁶ AUTOR NEUVEDEN. *Mapa Pitvároš, Congrádská župa, Maďarsko*. [online]. [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/zakladni>

⁶⁷ AUTOR NEUVEDEN. *Kolonizační období podunajsko – panonského prostoru v 18. – 20. století, lidová architektura*. [online]. [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.muzeumslovakov.rs/ludova-architektura>

vzájemně oddělovaly zídkami. Přední části staveb sloužily lidem, zadní byly určeny pro chov hospodářských zvířat. Stěny obydlí byly natřeny vápnem na bílo, nábytek byl prostý, nádobí zdobené lidovými motivy. Použité látky byly lněné, tkané na domácím stavu, a bohatě vyšívané. Dolnozemským domům vždy dominovala pec. Sloužila k pečení chleba a koláčů, vaření, sušení bylin a také jako místo setkání členů rodiny.

*„Životní míra lidu odráží se nejen v bydlení a šatstvu, ale také v jídelním lístku, který se řídí jednak hospodářskými poměry (úrodností půdy, zámožností, způsobem a výnosem hospodářství), jednak početností rodin a sociálními momenty vůbec.“*⁶⁸ Způsob stravování byl předáván z generace na generaci. Jídelní lístek dolnozemských Slováků obsahoval především vařené klobásy, jitrnice, topinky, paprikový guláš, kyselou a kmínovou polévku i vařenou slepici. Druh jídla závisel na ročním období a sezónní živočišné a rostlinné produkci. V zimním období převládalo jídlo z domácích zabijaček. Na jaře se zpracovávalo kuřecí maso. V podzimním období se pekly dýně. Zvyklosti v kuchyni byly většinou spojené s náboženstvím, pověrami, významnými událostmi. Na svatbě nesměla chybět slepičí polévka a pečená slepice s brambory. Na štědrovečerním stole měly svoje místo např. nudle s mákem a medem.

*„Když někdo umře v rodině, vždycky je to smutné, ale i poslední rozloučení – slavnost odchodu, byla provázená zvyky, ke kterým patřilo i pohoštění nejbližších – kar. Podával se kuřecí paprikový guláš, nebo i z jiného masa, podle ročního období, vzpomínalo se v dobrém, nechyběly nápoje a modlitby.“*⁶⁹ Pohřeb byl vždy záležitostí všech lidí z vesnice, lidé se o úmrtí dozvěděli vyzváněním v místním kostele. Na pohřby přicházeli všichni v černém s výjimkou děvčat, kterým zemřela kamarádka, ta byla oblečena v bílém.⁷⁰ Pohřeb se většinou konal na dvoře nebo v chodbě domu. Zesnulý byl oblečen do slavnostních šatů, vložen do otevřené rakve, do které mu příbuzní dali jeho osobní věci, a pod hlavu mu byl vložen zpěvník *Tranoscius*. Věnce se obvykle dávaly jen k rakvím dětí a mladých lidí.

⁶⁸ HÚSEK, J. *Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem: studie etnografická*. Praha: Orbis, 1932, s. 219.

⁶⁹ KAKVICOVÁ, A. *Kultúra stravovania*. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 167. ISBN: 978-80-89198-47-4.

⁷⁰ ŠVIHRAN, L. a M. BORGUEA. *Tu sa usadíme: Slováci v Čabianskej oblasti*. Bratislava: Tatran, 1979, s. 161.

2.4 Jazyk

Uherské království bylo již od svého vzniku, v 10. století, křesťanským státem. Úředním jazykem, vedle běžně používané maďarštiny, byla latina. Na území žilo mnoho příslušníků různých národností. Každá skupina používala svoji řeč, takzvaný domácí jazyk. Pro vzájemnou komunikaci mezi jednotlivými etnickými skupinami byla používána řeč úřední, latina. V 16. století došlo ve slovenské řečové oblasti, z důvodu vnějších vlivů, ke změnám. U slovenských evangelíků, žijících v úzkých stycích s českou reformací, se ujala, jako liturgický i literární jazyk, biblická čeština. Dříve měla v Uhrách pouze funkci jazyka úředního, administrativně právního.⁷¹ Tento druh liturgického jazyka, který byl odvozený z jazyka textů Bible Kralické, se používal již od 15. století. K jeho většímu rozšíření došlo až v 16. století především prostřednictvím reformního hnutí v českých zemích a šíření Biblí a zpěvníků. „*Převzetí češtiny na Slovensku, jako písemné podoby spisovného jazyka slovenské národnosti, zřejmě ovlivnila stará tradice a nové zintenzivněné slovensko-české styky.*“⁷²

Mezi evangelickou dolnozemskou komunitou byl nejrozšířenějším zpěvníkem, již zmiňovaný, *Tranoscius*, vycházející z jazyka Bible Kralické. Používaný jazyk byl postupně doplňován o specifické slovenské prvky, slovakizmy. Z čistě českého biblického jazyka se tak stávala slovakizovaná čeština. Dolnozemskou inteligencí uváděná jako tzv. *slovenská řeč*.⁷³ Základním příkladem slovakizmu je vynechávání ř, vyslovování e místo ě (mesto, tobe, sobe), vyslovování skupin de, te, ne v středoslovenském rozsahu (d'en, o'ec, nese'e), vyslovování ú namísto ou (trúba, búrka).⁷⁴

Slovakizovaná čeština se stala, vedle latiny, administrativně právním, náboženským a literárním jazykem v celém Uhersku. Používala se až do 19. století. V tomto období nastoupila vlna maďarizace, která způsobila, že slovakizovaná čeština a latina měly nadále jen funkci literární a náboženskou. V polovině 19. století byla

⁷¹ KUTNAR, F. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 77. ISBN: SPN 23-01-09, 14-181-73, 02/61.

⁷² PAULINY, E. *Dějiny spisovnej slovenčiny od začiatku po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, s. 77.

⁷³ ŽILINSKÝ, M. In: KMEŤ, M.: *Historiografia dolnozemských Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 28. ISBN 978-973-107-057-5.

⁷⁴ PAULINY, E. *Dějiny spisovnej slovenčiny od začiatku po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, s. 111.

slovakizovaná čeština nahrazena samostatnou spisovnou slovenštinou, vycházející ze středoslovenského nářečového typu. Středoslovenské nářečí bylo nejrozšířenějším a nejpoužívanějším ze všech slovenských nářečí. Jeho používání bylo zaznamenáno i mezi příslušníky jiných nářečí, proto bylo základem pro sestavení spisovného slovenského jazyka, který zformoval a kodifikoval Ludovít Štúr.⁷⁵

V dolnozemských rodinách byla v běžném životě zaznamenána vícejazyčnost. Rodinní příslušníci i obyvatelé jednotlivých vesnic mezi sebou mluvili původním jazykem, který si přivezli ze severních žup a předávali z generace na generaci. V různých vesnicích se tak vyskytovaly rozdílné druhy především středoslovenského nářečí. Nejčastějším bylo nářečí dolnotrenčanské, gemerské a novohradské. Místy se vyskytovala také nářečí západoslovenská, konkrétně záhorské a bratislavské, nebo východoslovenská, spišské a šarišské. Jako každý jazyk, i tento konkrétní, používaný na Dolní zemi, se vyvíjel. Tak postupem času vzniklo tzv. dolnozemské slovenské nářečí, které se ještě odlišovalo v jednotlivých konkrétních geografických oblastech výskytu. Při slavnostních příležitostech, církevních svátcích, svatbách, modlitbách i novoročních přáních, se používala téměř ve všech dolnozemských lokalitách slovakizovaná čeština. V úředních záležitostech museli obyvatelé používat maďarštinu. Ta se stala úředním jazykem v r. 1868, na základě vyhlášení národnostního zákona, který určoval, že všichni obyvatelé Uherska tvoří jediný uherský národ, jehož státním jazykem je maďarština, a to přesto, že Maďaři představovali v té době méně než 50 % obyvatel země.⁷⁶

V oblasti, zahrnující vesnici Pitvároš, Komloš, Albert a rumunský Nadlak, bylo používáno čanádské nářečí. Prvky tohoto nářečí nejbližší připomínají gemerské a novohradské nářečí z jižní části středního Slovenska, doplněné o poslovenštěná slova, převzatá z maďarského jazyka.⁷⁷ Typickým znakem pro toto nářečí je nahrazování ó za jakési ú s vokáněm. Toto písmeno se čte jako trojhláska ouv. Najdeme ji například ve slovech Komloš, které čteme jako Komlo(uv)š. Dalším znakem je záměna písmen m za n na konci slov. Místo slovenského slova všeckým, čteme všeckýn, česky všem. Setkáváme se také s vynecháváním hlásek. Místo všetci, čteme šeci, česky všichni.

⁷⁵ *Slovenská reč, časopis pre výskum slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986, č. 3. ISSN 0037- 6981.

⁷⁶ KONTLER, L. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001, s. 256. ISBN 80-7106-405-X.

⁷⁷ MAGLOCKÝ, Š. Nárečie. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 55. ISBN: 978-80-89198-47-4.

Vazbu na gemerské a hontské nářečí najdeme v částici nak, slovensky nech, česky at'. Protože byly jednotlivé vesnice z větší části slovenské, ke svatbám docházelo především mezi Slováky navzájem. V rodinách se předávala řeč, v téměř nezměněné formě z generace na generaci.

Na Dolní zemi se tak dokázaly zachovat jedinečné slovenské jazykové ostrovy, se svým nezaměnitelným mluveným i psaným projevem. Kulturní buditelé, kněží a učitelé, kteří se přistěhovali spolu s obyvatelstvem ze Slovenska do Panónie, usilovali o zachování a podporu národního a jazykového povědomí.⁷⁸ Různá kulturní společenství podporovala zachování mateřského, slovenského, jazyka jeho používáním při rozličných společenských setkáních a divadelních představeních. Lidé si uchovávali rodný jazyk především jeho užíváním v rodinném i sousedském styku, a prostřednictvím výuky ve školách.

V 19. století přibyla ve školní výuce k rodnému jazyku i povinná výuka maďarštiny. Byl to projev probíhajícího procesu maďarizace, jehož hlavním cílem bylo vytvoření jednotného politického národa a dosažení změny národnostní příslušnosti jednotlivých menšin. Jedním z prostředků maďarizace byla školská politika a potlačování cizojazyčných projevů na půdě církevních i obecných škol. Kromě zavedení povinné výuky maďarského jazyka na základních školách, byla uzavřena některá slovenská gymnázia. Přístup ke školní a vědecké přípravě byl v domácích poměrech značně omezený.⁷⁹ Docházelo tím ke stagnaci ve vzdělávání slovenské inteligence. Generální konvent z r. 1867 sice slovenským evangelíkům zaručil, že i nadále mohou vést slovenské školy, používat vlastní církevní a úřední jazyk, přijatá opatření však existovala jen na papíře a nikdy nebyla uskutečněna v praxi.⁸⁰ Snahu o upevnění svrchovanosti maďarského národa a potlačení národnostních menšin dokládá vydání školského zákona z r. 1907, takzvaného Lex Apponyi. Konkrétně se jednalo o články 26 a 27 uherského zákoníku z uvedeného roku, které se týkaly rozšíření počtu předmětů lidových škol, vyučovaných pouze v maďarském jazyce. Jejich znění navrhl a prosadil ministr školství Albert Apponyi. Vyučovacím jazykem ve školách, bez ohledu na

⁷⁸ HARPÁŇ, M. *TEXTY A KONTEXTY: Slovenská literatúra a literatúra dolnozemských Slovákov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004, s. 14. ISBN: 80-88878-91-8.

⁷⁹ KUTNAR, F. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 210.

⁸⁰ VIRŠINSKÁ, M. *Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku a Slováci v druhej polovici 19. storočí*. Martin: Matica Slovenská, 2011, s. 168. ISBN 978-80-8128-028-3.

národnost školních dětí, se měla stát, a v praxi i stala, maďarština. Zákon také rušil školy ostatních národů na celém území Uher. Počet škol pro národnostní menšiny začátkem 20. století poklesl téměř na polovinu.⁸¹ „Konečným cílem těchto opatření byla změna historického vědomí a jeho fixace na rovnici uherský = maďarský, maďarský = uherský.“⁸²

Maďarizace pronikla do všech sfér života, náboženství, obchodu, školství, a byla úspěšná. Již koncem 19. století považovala maďarštinu za svůj rodný jazyk více než polovina obyvatel. Z těchto důvodů byla prioritní otázkou po vzniku Československa otázka jazyková. Slovenština jako úřední jazyk byla zavedena Zákonem č. 64/1918 Sb. O mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku. Toto nařízení nahradilo zákon z r. 1868, kterým byla na celém území Uherska ustanovena úředním jazykem maďarština. Zákonné zavedení slovenštiny v r. 1918 se týkalo jen území Slovenska.

Na území nově vzniklého Maďarska byla úředním jazykem maďarština. Dolnozemští Slováci tedy museli dále ve školských zařízeních a ve styku s úřady používat jazyk maďarský. Přes tuto dvojjazyčnost si dokázali zachovat až do svého přesídlení, v r. 1947, své jedinečné čanádské nářečí, typické pro Bekéšsko – Čanádskou oblast.

Tabulka 1: Oslovení nejbližších příbuzných v Pitvároši tzv. čanádským nářečím

Člen rodiny	Název	Oslovení v čanádském nářečí
Otec	otec	o'ec/apovka
Matka	matka	mama/mamovka
Otcův otec	děda	starí apovka/apo starí
Otcova matka	babička	stará mamovka/mamo stará
Manžel	manžel	menom
Manželka	manželka	menom/moja
Rodiče manželů	tchán/tchyně	apovka/mamovka

Zdroj: autor práce, 2014 (vlastní šetření).

⁸¹ AUTOR NEUVEDEN. *Albert Aponyi*. [online]. [cit. 2014-09-21]. Dostupné z: <http://encyklopedia.sme>

⁸² RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 36. ISBN 978-80-7429-133-3.

3 PŘESÍDLENÍ

3.1 Důvody a podněty k přesídlení

Uhersko bylo státem více národů, veškeré významné funkce však byly obsazovány příslušníky maďarské národnosti. Ostatní národy, obývající dané území, byly vystavovány neustálému tlaku. Docházelo k potlačování cizojazyčné kultury a školství. Omezování slovenské menšiny vedlo ke snahám o její osamostatnění. Dlouhodobou snahu Slováků o zrovnoprávnění svého postavení s vládnoucími Maďary dokládá Memorandum slovenského národa, přednesené na shromáždění v Turčanském Svatém Martině v r. 1861. Výsledkem tohoto jednání bylo založení Matice slovenské.⁸³ Organizace, která se snažila již od svého vzniku upevňovat soudržnost slovenského národa, podporovat sounáležitost a národní cítění, chránit kulturní dědictví a zachovávat historické povědomí slovenského národa. V rámci upevňování pozice byla maďarskými úřady tato organizace v r. 1875 zrušena.

Prosazování slovenské národní samostatnosti bylo v rozporu s cílem vytvoření jednotného maďarského národa. „Podle zákona byl každý obyvatel Uher, tj. i Slovák, Němec, Rumun, Srb, Rusín, příslušníkem maďarského národa (státního).“⁸⁴ Legislativní oporou této myšlenky byl již zmiňovaný Zákon o národnostech z r. 1868, který zaváděl maďarštinu jako oficiální, a celoplošně užívaný, jazyk a stanovoval definici jednotného maďarského národa. Tyto kroky vycházely z odkazu myšlenky *natio hungarica*. „*Opus tripartitum iuris z r. 1514. Podle uvedeného kodexu jedině výsadní vrstvy (zemané, střední šlechta, baroni, preláti a král), a to bez ohledu na etnickou příslušnost, patří do politického národa natio hungarica (uherský národ). Z tohoto feudálního nacionalismu se později vyvinul maďarský nacionalismus.*“⁸⁵

Slováci nikdy historicky neměli samostatný stát, prosazovali však myšlenku soudržného a kulturně nezávislého národa. Maďaři se naopak snažili o přeměnu Uher v mnohonárodnostní maďarský stát, s odkazem na historickou jednotu *Zemí Koruny*

⁸³ KUTNAR, F. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 242.

⁸⁴ HÜBL, M. *Češi, Slováci a jejich sousedé*. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 105. ISBN 80-206-279-8.

⁸⁵ PAULINY, E. *Dějiny spisovnej slovenčiny od začiatku po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, s. 101.

svatoštěpánské. Koncem 19. století tak proti sobě názorově stály dvě různé národnostní skupiny. Maďaři, kteří uplatňovali své přednostní historické právo na základě vlastnictví území téměř 1000 let, a Slováci, kteří zde žili ještě před příchodem Maďarů. „*Co němečtí a rakouští historikové nazývají vpádem Uhrů, nebo nájezdem Maďarů, o tom Maďaři mluví jako o záboru či příchodu do země.*“⁸⁶

Od roku 1848 stále více sílila myšlenka na spojení Slovenska s českými zeměmi. „*Představa, že Češi měli v minulosti vlastní stát a tudíž jim náleží v Rakousku právo na jeho obnovení, byla základní ideou české politiky po celé období revoluce 1848-1849.*“⁸⁷ Na základě Rakousko - Uherského vyrovnání v r. 1867 se přeměnilo Rakouské císařství na Rakousko - Uhersko. Vyrovnání potvrdilo a uznalo požadavek Maďarů na jednotu a historický odkaz Zemí Koruny svatoštěpánské včetně Sedmihradská, Slovenska, Karpatské Ukrajiny, Banátu, Chorvatska a Slavonie. Svrchovanost Maďarů byla potvrzena, přesto, že nedosahovali nadpolovičního počtu obyvatel na daném území. „*Na teritoriu 325 411 čtverečních kilometrů žilo asi 15 milionů Zalitavanů. Z nich bylo asi 40% Maďarů, 15% Jihoslovanů, 14% Rumunů, 9,8% Němců, 9,4% Slováků a 2,3% Rusínů.*“⁸⁸ Změny v poměru jednotlivých národnostních skupin však nijak významně nezasáhly do převážně slovenské, etnicky izolované, zkoumané oblasti, jak ukazuje následující tabulka.

Tabulka 2: Zastoupení Slováků ve vybraných obcích Bekéšsko – Čanádske oblasti

Obec	r. 1880		r. 1920	
Albert (<i>Csanádalberti</i>)	96,30%	z 886 obyv.	94,80%	z 1377 obyv.
Pitvároš	92,00%	z 2351 obyv.	90,70%	z 3091 obyv.
Slovenský Komloš (<i>Tóthkomlos</i>)	90,40%	z 8416 oby.	86,40%	z 10420 obyv.

Zdroj: KMEŤ, M. *Historiografia dolnozemsých Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 26. ISBN 978-973-107-057-5.⁸⁹

Po rozpadu Rakousko - Uherska bylo Trianonskou smlouvou v r. 1920 deklarováno Usnesení nejvyšší rady spojenců z r. 1919, a vymezena geografická hranice mezi Maďarskem a Československem. Na základě této dohody postoupilo Maďarsko téměř 63 tis. km² území Československu, na kterém se nacházelo odhadem 1,5 mil. obyvatel. Dále pak postoupilo části svého území Rumunsku a Rakousku. Po těchto

⁸⁶ LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 19. ISBN 80-200-0856-X.

⁸⁷ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 30. ISBN 978-80-7429-133-3.

⁸⁸ LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 232. ISBN 80-200-0856-X.

⁸⁹ KMEŤ, M. *Historiografia dolnozemsých Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010, s. 26. ISBN 978-973-107-057-5.

změnách dle sčítání lidu z r. 1920 zbylo na území Maďarska pouze 10,2% obyvatel, jejichž mateřským jazykem nebyla maďarština. Maďarsko se tak stalo národnostně homogenním státem.⁹⁰ S tímto stavem souvisel i další postoj v posilování maďarského jazyka a kultury s cílem nastolit absolutní maďarskou úřední, kulturní, církevní a školskou politiku. Tyto snahy trvaly celé meziválečné období. Výuka ve slovenském jazyce byla nejprve negativně ovlivňována, posléze i násilně potlačena.

Maďarské úřady potlačovaly jakoukoli činnost slovenských aktivistů, kteří byli většinou donuceni utéct na Slovensko. Používání slovenštiny bylo na veřejnosti otevřeně diskriminováno. Ten, kdo ji přesto používal, byl veřejně ponižován jako příslušník méně kulturního etnika. V každodenní praxi na úřadech, ve školách, v armádě, se striktně vyžadovalo používání výhradně maďarského jazyka. Nadále se zmenšoval počet slovenských škol, což enormně urychlovalo asimilaci. Tento maďarizační proces, uplatňovaný na celém území nově vzniklého státu, spolu s hospodářskou krizí, přiměl ve 20. letech 20. století mnoho příslušníků národnostních menšin k odchodu z Maďarska. V Pitvárošské kronice se mimo jiné můžeme dočíst. „*Roky 1923 – 1924: Téměř 50 rodin odchází za prací do dolů v severní Francii (města Doani a Lille)...17 rodin se stěhuje do Československa.*“⁹¹ Cílovou destinací Dolnozemským Slováků se, v tomto období, stala také Podunajská nížina. Na tomto území se, na základě první pozemkové reformy z r. 1919, začaly parcelovat stávající velkostatky. Nově vyměřené pozemky byly rozděleny mezi příchozí legionáře z Moravy, prosté hospodáře ze Slovenska i zemědělce z Dolní země. Většina Dolnozemských Slováků se usadila na nových koloniích Žitného ostrova.⁹²

Slováci, kteří zůstali na Dolní zemi, ani Slováci, žijící v Podunajské nížině, neměli v meziválečném ani válečném období jednoduché postavení. Maďarsko neustále žádalo revizi vytýčení státních hranic.⁹³ Současný stav považovalo za nespravedlivý, neoprávněný, a cokoli slovenského za špatné. Protislovenskou náladu vystihuje novinový článek Večerníku Národní listy z prosince r. 1938. „*Jak již oznámily ranní Národní listy, došlo o vánočních svátcích ve slovenské obci Šuranech, okupované*

⁹⁰ LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 299. ISBN 80-200-0856-X.

⁹¹ MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

⁹² JANČOVIČ, J. *Navrátilci*. Martin: Matica slovenská, 2007, s. 35. ISBN 978-80-7090-849-5.

⁹³ KOLLAI, I. Revízia revízie: Ďalej od trianonskej minulosti. In: KOLLAI I. *Rozštiepená minulosť: Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. Budapešť: Nadácia Terra Recognita, 2013, s. 162. ISBN 978-963-89185-3-6.

Maďarskem, k smutné události...Slováci v Šuranech poslali před vánocemi zdvořilou žádost farnímu úřadu, aby se při půlnoční mši zpívalo a kázalo slovensky. Jejich žádost byla zamítnuta, půlnoční mše byla jen maďarská. Zklamání Slováci si alespoň po mši zapěli Hej Slováci, ale když potom vyšli z kostela, přivítala je salva z pušek, kterou do vzduchu vypálili maďarští četníci...Druhý den opět opakovali svou žádost, prosili, aby alespoň evangelium bylo čteno slovensky...když po mši vycházeli z kostela ...na povel začali maďarští četníci znovu střílet, ale už nikoli do vzduchu, ale do Slováků.“⁹⁴

Dolnozemští Slováci byli, ať přímými či nepřímými, účastníky obou světových válek. Kronika obce Pitvároš podává svědectví o přípravách a počátku 1. světové války ve formě zápisu z r. 1914. V tomto roce došlo ke zkonfiskování zvonů k vojenským účelům. Fronta vesnici přímo nezasáhla, přesto měla válka za následek 173 mrtvých nebo nezvěstných a 200 raněných místních obyvatel.⁹⁵ V průběhu 2. světové války měla většina místních mužů povinnost narukovat do maďarské armády. Příslušníci minoritních skupin byli používáni především na doplnění vojenské síly na východní frontě. Někteří se tak domů vrátili z ruského zajetí až dlouho po ukončení války, mnozí se domů již nikdy nevrátili. Pro místní obyvatele byly asi nejhoršími zážitky válečného období události z října r. 1944. Do vesnice vtrhli maďarští důstojníci, obvinili obyvatele ze zrady a pomoci Rusům.

Obecná protislovenská nálada v tomto končícím válečném období ještě zesílila. Navázala tak na všeobecný předválečný postoj téměř celé maďarské veřejnosti. „Slováci, jde o pracující lid, protože v Maďarsku není jiné, leč maďarské inteligence.“⁹⁶ Tato skutečnost a postoj společnosti byly také jedním z významných faktorů při budoucím rozhodování o případném přesídlení zpět do vlasti. Když v poválečných letech přišla nabídka na přesídlení, byla především pro chudší vrstvy slovenského obyvatelstva velice lákavá. V nové vlasti bylo přesídlencům přislíbeno finanční zázemí, nabídka jistoty nového domova, ze kterého je již nikdo nebude vyhánět. Hlavními důvody poválečného přesídlení byly především národní hrdost a pocit příslušnosti ke svému, konkrétnímu, státu, v neposlední řadě i idealizování poměrů v poválečném Československu.

⁹⁴ *Večerník Národní listy*. Praha: Július Grégr, 1938, č. 356, středa 28. prosince 1938, s. 1. ISSN 1214-1240.

⁹⁵ MAGLOCKÝ Š. Pitvarošania a svetové vojny. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 64. ISBN: 978-80-89198-47-4.

⁹⁶ *Svobodné noviny*. Praha: ORBIS, 1946, č. 173, středa 31. července 1946, s. 1. ISSN 1802-6273.

3.2 Cesta do vlasti

Od rozhodnutí o přesídlení z Dolní země na Slovensko, k jeho samotné realizaci, byla značně dlouhá cesta. Na rozdíl od českého pohraničí, ze kterého byli nuceně vysídlováni občané německé národnosti, Slovensku se odsun maďarského obyvatelstva nepodařilo prvotně prosadit. „*Námítky proti divokým odsunům vyslovovaly sovětské orgány samozřejmě stejně jako americké.*“⁹⁷ Hlavním nástrojem odsunu Maďarů z poválečného Slovenska se tak stala výměna obyvatelstva, provedená na základě Mezinárodní dohody mezi Československem a Maďarskem o výměně obyvatelstva, sepsané dne 27. února 1946 v Budapešti, s platností od 15. května 1946. Podíl maďarského obyvatelstva v poválečném Slovensku, zvláště v jeho jižní části byl v té době významný. Tato poválečná akce se však netýkala jen Maďarů, ale i Srbů, Chorvatů a Jugoslávčů. „*V letech 1945 až 1947 bylo do Maďarska přesídleno přibližně 165 tisíc Maďarů. Například ze Slovenska bylo odsunuto přibližně 40 tisíc Maďarů a proběhla výměna přibližně 60 tisíc Maďarů a Slováků. Obdobná výměna proběhla mezi Maďarskem a Jugoslávií – 40 tisíc Maďarů za 40 tisíc Srbů a Chorvatů atd.*“⁹⁸

Výměna maďarského a slovenského obyvatelstva byla postavena na systému dobrovolného návratu Slováků do rodné vlasti. Podle počtu dobrovolně přihlášených Slováků pak měl být určen počet nedobrovolně přesídlovaných Maďarů z území Československé republiky⁹⁹, vzájemný poměr osoba za osobu však, i přes veškeré snahy všech zúčastněných úřadů a orgánů, nebylo možné dodržet. Praktické kroky k odsunu neslovanských menšin byly projednávány již na schůzi Československé vlády, konané dne 23. května 1945. „*Vláda zřizuje komisi, sestávající z ministra vnitra, z ministra zahraničních věcí a z ministra národní obrany, která připraví vystěhování Němců a Maďarů, zejména návrh na to, které kategorie mají být vystěhovány, jakým způsobem a jakými prostředky se to má stát a kam.*“¹⁰⁰

V létě 1945 byl zřízen Osídlovací úřad pro Slovensko, a do Maďarska byla vyslána Československá přesídlovací komise. Jejím úkolem bylo organizování

⁹⁷ HÜBL, M. *Češi, Slováci a jejich sousedé*. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 36. ISBN 80-206-0279-8.

⁹⁸ MAGOCSI, P. In: KREJČÍ, O. *Geopolitika střeoevropského prostoru: Pohled z Bratislavy a z Prahy*. Praha: Professional Publishing, 2009, s. 235. ISBN 978-80-7431-001-0.

⁹⁹ *RUDÉ PRÁVO, Ústřední orgán komunistické strany Československa*. Praha: KSC, 1946, úterý 17. září 1946, č. 215, s. 1. ISSN 0032-6569.

¹⁰⁰ MANDLER, E. *Benešovy dekrety: Proč vznikaly a co jsou*. Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 82. ISBN 80-7277-139-6.

rozsáhlých agitačních akcí na území Maďarska, které měly motivovat maďarské Slováky k přesídlení zpět do vlasti. Agitační akce měly formy plakátů, veřejných besed, výzev v místním rozhlase i v novinách. Tuto kampaň však nejednou ztěžovaly hrozby a zastrašování ze strany maďarského obyvatelstva nebo maďarských úřadů. Proti přesídlení měly odradit stávající obyvatele také cíleně šířené fámy o neúrodném a nehostinném kraji a velké chudobě na Slovensku. Protože zastrašování a nátlak neměly očekávaný efekt, snažili se Maďaři odradit Slováky od odchodu ze země sliby o uznání Slováků coby národnostní menšiny na Maďarském území a zajištění příslušných zákonných práv a nároků.¹⁰¹

Dolnozemští Slováci byli většinou již několikátou generací migrantů. Narodili se v Maďarsku, měli zde materiální i rodinné zázemí. Z Pitvárošské kroniky se dozvíme, že počátkem r. 1945 vznikla v obci komise pro rozdělení půdy a mezi nemajetné obyvatele obce bylo rozparcelováno 2532 jiter půdy¹⁰², tedy přibližně 1457 ha. Z důvodu aktuálního vlastnictví nemovitostí na území Maďarska, nebylo rozhodování o odchodu do vlasti jednoduché. „*Obce, kde se předpokládalo slovenské obyvatelstvo, byly rozděleny do pěti skupin, přičemž pouze v první skupině šlo o Slováky podstatněji nezasažené asimilačním procesem. Do této skupiny bylo zařazeno 86 obcí se 119 282 Slováky.*“¹⁰³ V této první skupině, která byla z důvodu velké regionální koncentrace slovenského etnika a vlastní izolace, téměř nepostížena maďarskými asimilačními snahami, byly zařazeny Bekéšská Čaba, Pitvároš, Sarvaš, Albert i Komloš. Protože i méně majetní Slováci měli výměru hospodářství, bylo agitátory přislíbeno přidělení nemovitostí na Slovensku ve stejné hodnotě a kvalitě, jaké zanechali v Maďarsku. Příslib se týkal i možnosti převozu veškerých movitých věcí, které lidé vlastnili.

Organizační i úřední části procesu při soupisy majetku měla na starosti tzv. soupisová komise, která to však neměla při zajišťování podkladů, spolupráci s místními maďarskými úřady a aktuálním stavem infrastruktury v dolnozemských regionech vůbec jednoduché. „*Podle zprávy ČSPK z 20. ledna 1947, vlaky a pošta nejezdí pravidelně, na saních se člověk nedostane nikam, auta jsou v nespolehlivém stavu.*

¹⁰¹ NAŠE PRAVDA. Gottwaldov: Krajský výbor KSČ, 1946. 19. prosince 1946, č. 292, s. 1. ISSN 1803-3546.

¹⁰² MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*. [online]. [cit. 2014-09-29]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

¹⁰³ VACULÍK, J. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 44. ISBN 80-210-2818-1.

*Drahou se jeti nedá... je třeba ke každé jízdě drahou zvláštního povolení od místní policie. Bez úplatku se člověk nehne, nikdo nespěchá, každý má na vše čas.*¹⁰⁴ Přípravy na přesídlení v obci Pitvároš začaly v květnu r. 1945. V prvních dnech se přihlásila k přesídlení téměř třetina stávajícího obyvatelstva.

Hlavním důvodem byla idea svobodného života. Ve správném rozhodnutí místní obyvatelé utvrzovala vystoupení významných politiků, ale i evangelických farářů, kteří podporovali přesídlení svými vystoupeními v kostelech. Tak, jako snad každé zásadní rozhodnutí s nezměnitelnými důsledky, mělo i přesídlení své zastánce a odpůrce. Rozdílné názory na toto téma se objevovaly v rámci vesnic i jednotlivých rodin. Nebylo výjimkou, že část rodiny byla pro odchod na Slovensko, ale zbytek prosazoval opak. Přes tyto rozpory se většina obyvatel obce k přesídlení přihlásila. Obec Pitvároš, spolu se sousedními obcemi, patřil v této době do XVI. Komlošského obvodu. O počtu obyvatelstva a velikosti majetku, přihlášeného do první přesídlovací vlny v této lokalitě, vypovídá následující tabulka.

Tabulka 3: Národnostní údaje ČSPK sídel v oblasti XVI. Komlošského obvodu

Obvod ČSPK	Dle sčítání lidu z r. 1941			Nemovitosti na přesídlení	
	Obyvatelstvo	Z toho slovensky hovořící	Z toho přihlášení k přesídlení	Celkem (jíter)	Z toho v soukromém vlastnictví (jíter)
		Počet obyvatel			
XVI. Komlošský obvod					
Slovenský Komloš (<i>Tótkomlos</i>)	10 933	9 162	449	3 452	1 932
Pitvároš	2 843	2 726	2 570	2 732	1 694
Velký Bánhedeš	3 743	3 082	2 561	2 147	1 638
Albert (<i>Csanádalberti</i>)	1 510	1 440	1 330	1 511	1 005
Ambroza (<i>Ambrózfalva</i>)	1 008	924	576	500	205
Celkem	20 037	17 334	7 486	11 410	6 474

Zdroj: KUGLER, J. Niektoré súvislosti Maďarsko Československej výmeny obyvateľstva v oblasti Dolnej zeme, so zvláštnym zreteľom na spoločenstvá presídlených Slovákov In: DIVIČANOVÁ, A. *Národopis Slováku v Maďarsku č. 16: Jubilejné vydání u príležitosti 25. výročí edice (1975 – 2000)*. Budapešť: Maďarská etnografická spoločnosť, 2000, s. 157. ISSN 0324-3001.¹⁰⁵

¹⁰⁴ VACULÍK, J. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Nakladatelství Libri, 2009, s. 172. ISBN 978-80-7277-397-8.

¹⁰⁵ KUGLER, J. Niektoré súvislosti Maďarsko Československej výmeny obyvateľstva v oblasti Dolnej zeme, so zvláštnym zreteľom na spoločenstvá presídlených Slovákov. In: DIVIČANOVÁ, A. *Národopis Slováku v Maďarsku č. 16: Jubilejné vydání ku príležitosti 25. výročí edice (1975 – 2000)*. Budapešť: Maďarská etnografická spoločnosť, 2000, s. 157. ISSN 0324-3001.

Již od září 1945 byla povinně zjišťována a evidována totožnost všech přihlášených Slováků, kterým byly vydávány registrační průkazy. Při absenci dokladů byli předvoláváni svědci, kteří totožnost potvrdili. Dalším bodem bylo zjišťování národnosti podle znalosti jazyka případně národnosti, ke které se přihlašovaný hlásil. „*Hlava rodiny musela být české nebo slovenské národnosti. Plnoleté děti byly hodnoceny samostatně. U manželky jiné národnosti přihlíželi ke stupni asimilace.*“¹⁰⁶ Seznamy Slováků, kteří se přihlásili u Československé přesídlovací komise, byly předány Maďarské přesídlovací komisi. Ta začala zjišťovat majetkové poměry přihlášených a přitom je od přesídlení odrazovala. Pokud se i přes tyto snahy Slováci k přesídlení přihlásili, zaměstnance propustili, nedávali jim plat a vystavovali je různým šikanám a příkořím.

„*Maďarští lékaři odpírají dokonce přesídlencům poskytnutí lékařské pomoci. Nejkritičtější je situace státních a veřejných zaměstnanců.*“¹⁰⁷ Značný počet z přihlášených se proto rozhodl odjet na Slovensko i mimo oficiální transporty. Systém a způsob přesídlení zajišťovalo 16 oblastních úřadoven, zřízených Československou přesídlovací komisí, které měly pokrýt celé území Maďarska. „*Reemigrace byla považována za složitější úkol, než repatriace, neboť kromě převozu osob bylo nutné přepravit také značný movitý majetek, smluvně zajistit nemovitý majetek a začlenit reemigranty do pracovního procesu.*“¹⁰⁸ Významným prvkem příprav pro přesídlení byla podpora ze strany Antifašistického frontu Slovanů v Maďarsku - AFS¹⁰⁹. Tato organizace byla založena v r. 1945, od následujícího roku se intenzivně podílela na podpoře procesu přesídlení spolu s Československou přesídlovací komisí, se kterou uzavřela dohodu o spolupráci. Organizace sdružovala všechny, kteří se přihlásili k přesídlení. Lidé se pravidelně scházeli, podporovali, navzájem informovali o novinkách ze Slovenska a připravovali se na vlastní proces přesídlení. Obdobný organizační systém byl nastaven u Slováků v nedaleké Aradské oblasti v Rumunsku. Tuto skupinu obyvatel a její zájmy zastupoval Československý svaz kulturních,

¹⁰⁶ VACULÍK, J. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Nakladatelství Libri, 2009, s. 173. ISBN 978-80-7277-397-8.

¹⁰⁷ *Pravda, deník komunistické strany Československa*. Plzeň: Krajský výbor KSČ, 1946, č. 295, neděle 22. prosince 1946, s. 1. ISSN 1803-1633.

¹⁰⁸ VACULÍK, J. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 14. ISBN 80-238-7520-5.

¹⁰⁹ MOMKO, M. Antifašistický front Slovanov v Maďarsku. *FÓRUM: Spoločenskovedná revue*. Šamorín: Fórum inštitút pro výskum menšín, 2009, č. 5, s. 79. ISSN 1335-4361. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://epa.oszk.hu/>

sebevzdělávacích a dobročinných spolků Čechů a Slováků žijících v Rumunsku se sídlem v Nadlaku. „Svaz žádal, aby byly přednostně stěhovány osoby z chudých oblastí, dále vyslání krajanů do Československé republiky, přesídlení do stejných geografických podmínek a přiděl půdy ve stejném rozsahu“¹¹⁰ Protože maďarským úřadům nikdo nevěřil, prováděla finanční odhad ceny opuštěných nemovitostí komise ze Slovenska. Tímto postupem se mělo předcházet jakýmkoli pochybnostem o zjištěné výši. V novém domově měly být obyvatelům přiděleny nemovitosti ve stejné hodnotě, v jaké zanechali majetek na Dolní zemi. Sepisovaly se též movité věci, které byli lidé nuceni zanechat ve vesnici. „Kompenzovanými movitostmi jsou živý a mrtvý inventář a zvířata, dále zásoby a materiály, které budou sepsány, a s nimiž ode dne soupisu nebude lze již disponovat.“¹¹¹

V obci Pitvároš viselo na církevní škole sdělení se jmény přesídlenců a místem přesídlení. Každý věděl s kým, a na jaké nové místo půjde. Obyvatelé byli zaskočení pouze skutečností, že nebudou umístěni všichni společně do stejné vesnice, přesto, že jim to bylo předběžně přislíbeno.

Faktický přesun se uskutečnil 11. dubna 1947, téměř po dvouleté přípravě. Lidem při stěhování movitých věcí z domů na místní nádraží pomáhala Československá armáda. Nemovité věci a movitosti, které lidé zanechávali na místě, byly odevzdávány komisi a zástupcům maďarského státu. Do opuštěných domů po odevzdání už nikdo nesměl, hlídala je policie.¹¹² Lidé si s sebou na Slovensko brali nejen nábytek, peřiny ale také domácí zvířata, koně, krávy, prasata, kozy. Každá rodina dostala označený nákladní vagón, do kterého uložila svůj majetek. Vlaková souprava měla přibližně 50 železničních vagónů. V průběhu celého přesídlovacího procesu bylo z obce Pitvároš vypraveno přibližně 20 vlakových souprav. Při přesídlení opustilo vesnici 68% obyvatel, bylo opuštěno 360 domů a téměř 3 000 jiter půdy. „Náklady na provádění dohody o výměně obyvatelstva s Maďarskem byly obsaženy ve zvláštním rozpočtu a činily 787 mil. Kč.“¹¹³

¹¹⁰ VACULÍK, J. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Nakladatelství Libri, 2009, s. 171. ISBN 978-80-7277-397-8.

¹¹¹ *Svobodné noviny*. Praha: ORBIS, 1946, č. 168, s. 2. ISSN 1802-6273.

¹¹² MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*. [online]. [cit. 2014-08-08]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

¹¹³ VACULÍK, J. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 44. ISBN 80-210-2818-1.

3.3 Příchod do Československa, geografické rozložení přesídlení

Cesta z Dolní země na Slovensko trvala několik dní. Trasa z obce Pitvároš do Podunajské nížiny, přes Budapešť, je dlouhá více než 400 km, proto byla vlaková souprava sestavována tak, aby každá rodina měla svůj železniční vagón. Dolnozemské rodiny byly velké, vždy spolu žilo několik generací. V tomto složení se také obyvatelé obvykle přihlásili k přesídlení a společně i cestovali. V dalších vagónech byl umístěn nábytek, zemědělské nářadí i zvířata. Vlak pravidelně zastavoval především proto, aby lidé obstarali, podojili, nakrmili a napojili hospodářská zvířata. Cestování nebylo komfortní, ale většina cestujících vnímala jen skutečnost, že jede konečně domů. Po překročení hranic dostali všichni účastníci transportu identifikační kartu, která byla později nahrazena osobními doklady, na základě kterých bylo lidem uděleno československé státní občanství. *„Přesídlenci z Maďarska získali československé státní občanství na základě Ústavního zákona č. 179/1946 Sb., O udělení státního občanství krajanům z Maďarska, ze dne 13. 9. 1946. Tyto osoby přestaly být okamžikem přestěhování maďarskými státními občany a získaly občanství československé. Nabývali tedy naše občanství automaticky bez žádosti, a to na podkladě reemigračních legitimací.“*¹¹⁴

Na hranicích lidé dostali také kapesné na běžné výdaje a teplé jídlo. Konečnou zastávkou pitvárošského transportu bylo městečko Sereď. Toto strategické místo, ležící 60 km severovýchodně od Bratislavy, bylo přestupní stanicí při následném umístění přesídlenců. Téměř na všech větších slovenských železničních zastávkách, kterými transport projížděl, hrála hudba, lidé mávali. Pro zúčastněné to byla velká událost, protože se jednalo o první oficiální transport z Maďarska při poválečné výměně obyvatel. Když vlak dojel dne 13. dubna 1944 do železniční zastávky v Sereďi, vítal přesídlence nejen dav místních lidí, ale i zástupci vládních institucí.¹¹⁵ Poslední vlaková souprava z obce Pitvároš byla vypravena dne 14. května 1947. Při tomto dvouměsíčním přesídlovacím řízení opustilo obec 655 rodin, vyprázdnilo se 360 domů. S sebou lidé odvezli 150 koní, 629 hovězího dobytka, 3 000 prasat, 212 ovcí a koz, 8 219 kachen,

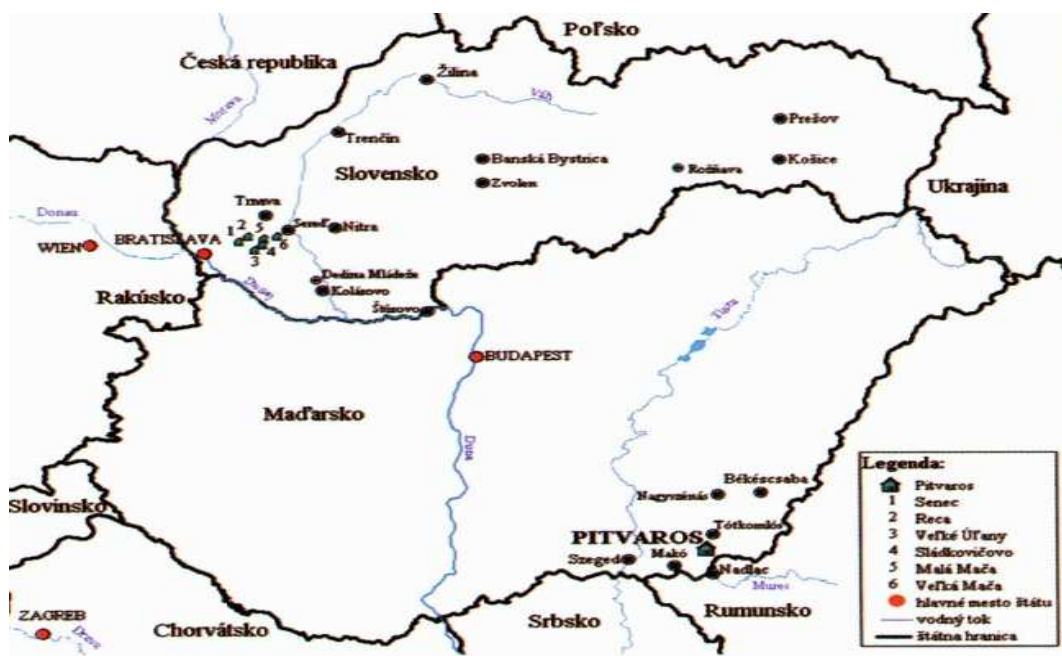
¹¹⁴ VACULÍK, J. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 16. ISBN 80-238-7520-5.

¹¹⁵ KOŽUCH, M. *Presídlenie*. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 79. ISBN: 978-80-89198-47-4.

hus, 2 mlátičky, 176 pluhů, 151 bran, sloužících k povrchové úpravě polí po orbě, také celkem 2 traktory, 29 strojů na setí obilí a 152 vozů.¹¹⁶

Přesídlenci byli finálně rozmístěni do šesti obcí, vzdálených od sebe několik desítek kilometrů, v oblasti jižního Slovenska - Podunajské nížiny. Tyto obce byly geograficky rozloženy v pomyslném trojúhelníku mezi městy Bratislava, Trnava, Nitra. Konkrétně byli rozmístěni do města Senec a obcí Sládkovičovo, Velké Úľany, Velká Mača, Malá Mača a Reca. Polohu obce Pitvároš, i finální rozložení jednotlivých cílových míst přesídlení, znázorňuje obrázek.

Obrázek 3: Poloha obce Pitvároš a rozmístění přesídlenců z obce na Slovensku

Zdroj: KOŽUCH, M., *Poloha obce*, [online]. [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>¹¹⁷

*„Odlišná sociální skladba, tradice i osudy za války způsobily, že slovenská společnost musela řešit po válce i své vlastní problémy – překonání důsledků války, která na Slovensku způsobila podstatně větší škody než v českých zemích, problém Maďarů, politického katolicismu a způsobu uspořádání česko-slovenských vztahů na základě zásady rovného s rovným“*¹¹⁸

¹¹⁶ KOŽUCH, M. Přesídlenie. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošana*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 80. ISBN: 978-80-89198-47-4.

¹¹⁷ KOŽUCH, M. *Poloha obce*. [online]. [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

¹¹⁸ MENCL, V. et al. *Křižovatky 20. století*. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 217. ISBN 80-206-0180-5.

Do společnosti s takovými rozpolcenými náladami přijeli první přesídlenci z Maďarska. Jejich prvotní ideou byl nový život ve vlasti, mezi svými, za stejných ekonomických podmínek, jaké měli na Dolní zemi. Ale již první měsíce po přesídlení čelili značným problémům. Ne všichni přesídlenci byli spokojeni se stávajícím stavem hmotného zabezpečení. Přesídlení Slováci měli dostat stejný majetek, jaký zanechali v Maďarsku. Zemědělská půda jim měla být přidělena ve stejné výměře a bonitě, jakou vlastnili na Dolní zemi, také nemovitosti měli obdržet ve stejném rozsahu. Přidělený majetek však jejich představám neodpovídal.

V některých oblastech došlo k většímu přílivu přesídlenců, než byly schopny a ochotny místní úřady zvládnout. Lidé se tak mnohde museli nastěhovat do domů, které byly v horším stavu, než vlastnili v Maďarsku. Některým příchozím nebylo v prvních měsících přiděleno ubytování žádné. V jednom domě proto zprvu žilo pohromadě i více rodin. Přístup státu byl zdrženlivý, na úřadech se Dolnozemští Slováci většinou setkávali s neochotou a nepochopením. V prvních poválečných letech nebylo usídlování zahraničních Čechů a Slováků legislativně vůbec řešeno. Usnadnění v řešení otázek přesídlení přineslo až vydání právního předpisu č. 31/1947 Sb. Jednalo se o zákon o některých zásadách při rozdělování nepřátelského majetku, konfiskovaného podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., O konfiskaci nepřátelského majetku a fondech národní obnovy. Dle ustanovení tohoto zákona měli přesídlenci nárok na přednostní řešení svých majetkových záležitostí, omezení různých zákazů a zvýšenou péči. Nejednalo se však o plošné výhody pro všechny vrstvy přesídleného obyvatelstva. „*Vláda jednostranně zdůrazňovala potřebu reemigrantů jako nových pracovních sil a nevytvářela podmínky pro usídlování soukromých rolníků a živnostníků.*“¹¹⁹ Většina přesídlenců tvořili chudí, skromní a pracovití zemědělští dělníci, kteří si s sebou přinesli svůj rolnický způsob života, zafixovaný dlouholetou tradicí.

Rozčarování z poválečného dění podpořila ekonomická situace v r. 1947. Téměř celou Evropu v tomto období postihlo extrémní sucho. Důsledkem byla neúroda, nedostatek obilí, krmiva a následná nucená hromadná porážka hospodářských zvířat. Ztráty v zemědělství dosáhly 19 miliard.¹²⁰ Další ranou byla kolektivizace, tedy

¹¹⁹ VACULÍK, J. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001, s. 3. ISBN 80-238-7520-5.

¹²⁰ MENCL, V. a kol. *Křižovatky 20. století*. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 228. ISBN 80-206-0180-5.

přeměna soukromého vlastnictví na vlastnictví státní. Při slovenské kolektivizaci byla obyvatelům zabavena přidělená pole i domácí zvířata a zemědělské stroje, které si s sebou přivezli z Dolní země. Stát potřeboval kromě materiálního základu také pracovní sílu, přesídlené osoby v podobě lidského kapitálu proto byly zakomponovány i do vládního plánování. „Začátkem roku 1948 se vyskytly některé problémy kolem plnění dvouletého plánu. Životní úroveň se po neúrodě nezvyšovala i přes růst výroby“¹²¹ Nepříjemnosti zažívali příchozí Slováci nejen po ekonomické, ale i sociálně stránce. Pitvárošané byli, přes počáteční sliby o přesunu do jedné lokality, přesídleni do několika různých vesnic. Přetrhala se tak mezi nimi sousedská, přátelská, ale i rodinná pouta. Dalším negativem bylo rozmístění do vesnic s velkým maďarským zastoupením. Noví sousedé přesídlenců byli oficiálně vedeni jako Slováci, ale ve skutečnosti se jednalo o reslovakizované Maďary. Reslovakizace byla jedním z poválečných procesů, vedeným vůči maďarskému obyvatelstvu na území Slovenska.

Ve skutečnosti šlo o smyšlenku a propagandu vlády, která spočívala v názoru, že většina Maďarů na jižním Slovensku jsou ve skutečnosti maďarizovaní Slováci. Protože Maďarům na slovenském území hrozil odsun do Maďarska, nebo přesun na práci do Čech, většina z nich tuto ideu přijala, a ke slovenské národnosti se přihlásila. Lze říci, že se jednalo o násilné odnárodnění maďarských občanů. Celkem se reslovakizovalo přibližně 350 000 lidí.¹²² Tehdejší postoj reslovakizované, maďarské společnosti, dosti emotivně vystihuje ve svém díle Zoltán Ujváry. „Z naší vsi se vytratil klid. Na jaře 1946 se už každý naučil nové slovo: reslovakizace. Všichni se ho obávali a nenáviděli ho. Prodej svou duši a čest! Řekni, že nejsi tím, kým ses narodil! Řekni, že tě neprodila maďarská matka! Zapři svého otce, matku a všechny předky v hrobě! Řekni, že nejsi Maďar ale Slovák.“¹²³

Do takového všeobecného mínění přicházeli přesídlenci s nadějí na lepší život mezi svými. Postoje a chování nových sousedů byly v mnohém podobné, někdy i totožné, jako meziválečné i poválečné chování Maďarů na Dolní zemi. V cílových místech přesídlení tak vznikaly tři různé vrstvy slovenského obyvatelstva. První skupinu

¹²¹ MENCL, V. a kol. *Křižovatky 20. století*. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 234. ISBN 80-206-0180-5.

¹²² KONEČNÝ, S. Migrácia a národnostná štruktúra obyvateľstva Slovenska In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídlencov*. Prešov: Universum, 2010, s. 74. ISBN 978-80-89046-64-5.

¹²³ UJVÁRY, Z. *Bezdomovcem ve své vlasti*. Praha: Svaz Maďarů žijících v českých zemích, 1994, s. 21. ISBN 80-900049-4-6.

tvořili reslovakizovaní Maďaři, kteří přijali příslušnost ke slovenskému národu především z obavy o vystěhování. Druhou skupinou byli Slováci, kteří žili v lokalitě před i během války, tzv. starousedlíci. Třetí skupinu tvořili přesídlenci z Maďarska. Tato třetí skupina se od ostatních odlišovala především svým specifickým čanádkým nářečím. Dolnozemští Slováci se tak stali doslova třetí národností a dost často se setkávali s otázkou, proč vůbec do země, na Slovensko, přišli.

Osídlovací možnosti v Podunajské nížině byly omezené, proto došlo i na přesun příchozích přesídlenců do Čech. „*Oběžníkem ze dne 17. července 1947 uložilo ministerstvo zemědělství osídlovacím komisím ministerstva zemědělství v jednotlivých pohraničních okresech, aby vyhotovily seznam volných zemědělských usedlostí, vhodných pro usídlení slovenských reemigrantů z Maďarska.*“¹²⁴ Slováci usazení v Čechách prožívali obdobné přijetí, jako přesídlenci na Slovensku. Češi na nově příchozí pohlíželi s nedůvěrou. Vzhledem k používanému dolnozemskému nářečí, s maďarskými jazykovými prvky, je nepovažovali za příslušníky jednotného národa Čechů a Slováků, ale za nepřátelské Maďary. Tomuto postoji odpovídalo i chladné až odměřené chování.

¹²⁴ VACULÍK, J. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 50. ISBN 80-210-2818-1.

4 ŽIVOT PO PŘESÍDLENÍ

4.1 Kultura, školství, duchovní život

„I v případě dobrovolného rozhodnutí opustit původní sídla, znamená migrace, spojená s trvalým nebo i dlouhodobějším usazením se v jiném teritoriu pro jednotlivce nebo skupinu psychicky náročný proces, provázený cílevědomým úsilím o dosažení optimální harmonie s novým prostředím a jeho obyvateli.“¹²⁵ Kultura Dolnozemských Slováků ovlivňovalo historicky několik faktorů. Základním z nich bylo předávání specifického vzorce chování a zvyků z generace na generaci. Rodiny tak i v poválečné době dodržovaly více, než dvě století staré návyky, které s sebou přinesly ze severouherských žup při své migraci na Dolní zem. Dalším prvkem, ovlivňujícím tuto specifickou kulturní skupinu bylo prostředí Bekéšsko – Čanádské župy.

Do prvotního kulturního prostředí zasáhly především geografické podmínky a skladba a vliv neslovenského obyvatelstva v oblasti. Třetí zásadní prvek přineslo poválečné přesídlení. Obyvatelé nenásilně přebírali některé znaky kultury, která je obklopovala v cílových místech přesídlení, v Podunajské nížině. Kromě prostředí ovlivňovala kulturu také politická situace a všeobecné poměry v oblasti, např. při přebírání nových postupů v zemědělství z důvodu kolektivizace, která začala na Slovensku již v r. 1949.¹²⁶ Tradice a zvyky se vlivem rozdělení obyvatel do různých vesnic, a s tím související přetrhání intenzivních přátelských i rodinných vazeb, značně změnilo. Protože přesídlenci byli většinou chudí rolníci, byli považováni za materiálně zaostalé. Problém nespočíval v jazykové bariéře, pro Dolnozemské Slováky byla typická dvojjazyčnost. V rodinách mluvili slovensky, ale při pobytu v Maďarsku byli nuceni navštěvovat maďarské školy, ve kterých probíhala výuka v maďarštině. Mluvili tak plynule oběma jazyky. Problémem byla nedůvěra v nově příchozí, kteří obsazovali domy bývalých sousedů.

¹²⁵ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 15. ISBN 80-88982-49-9.

¹²⁶ BANDLEROVÁ, A. *Postavenie Poľnohospodárskych družstiev na Slovensku*, [online]. [cit. 2014-09-18]. Dostupné z: <http://www.slpk.sk/eldo/>

Pitvárošané nebyli sice materiálně příliš vybaveni, o to větší byla jejich kultura duchovní. Životem v uzavřených enklávách, vzdorujících většímu vnějšímu tlaku a asimilaci, si na Dolní zemi dokázali uchovat vyspělou kulturu, bohatou na tradice, zvyky a jedinečnou kuchyni. Přesídlenci se snažili alespoň částečně zachovat způsob života, jaký vedli v Maďarsku. Protože byli přesídleni do více lokalit, snažili se pravidelnými návštěvami zachovat vzájemné sociální vazby. Přenos tradic na další generace však nebyl jednoduchý. Děti, které měly při přesídlení nízký věk, nebo se narodily až na Slovensku, vnímaly negativní postoje okolí vůči svým rodinám, a nedávaly svůj původ příliš najevo.

Vnějšími projevy se rodiny většinou přizpůsobily novému prostředí a majoritní kultuře. Zvyky a tradice se uchovávaly jen uvnitř rodin. Nejstarší generace používala ještě čanádské nářečí. Mladší se vlivem působení školského systému přizpůsobila obecnému hovorovému trendu v lokalitě. Navenek se pitvárošská kultura prezentovala jen v rámci kulturních spolků. Jedním z nich byl dětský folklórní soubor Zvoneček ze Sládkovičova, který působí ve městě v rámci slavností do dnešních dnů. Sládkovičovo si udržuje odkaz na dolnozemské tradice i prostřednictvím pořádání pravidelných setkání, festivalů, hromadných městských zabijaček i soutěží ve výrobě klobás, považovaných za dolnozemské kulturní dědictví.¹²⁷ Kulturní činnosti v jednotlivých obcích měly obdobný ráz. Přesídlenci se např. stávali součástí ochotnických spolků. V Malé i Velké Mači ihned po přesídlení nacvičili s mládeží několik divadelních her, např. Kamenný chodníček, Ženský zákon a další.¹²⁸ Zachovány byly také staré postupy při zpracování masa i nezaměnitelná krajová jídla. Typické zabijačky nesloužily jen ke zpracovávání masa a k výrobě masných produktů, ale byly i společenským setkáním široké rodiny a přátel.

Na Dolní zemi bylo zvykem scházet se a trávit volný čas především v zimním období. V nových domovech se lidé naučili trávit společně čas i v létě, umožňoval jim to krajinný ráz i pravidelná pracovní doba. V okolí vesnic bylo situováno mnoho šterkových a pískových lomů, které byly po svém vytěžení zatopeny. Lidé se o víkendech scházeli u velkých jezer. Ženy chodily na tato místa, ještě před zavedením

¹²⁷ MURCKOVÁ, E. *Sládkovičovo sa premení na klobásové mesto*. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.noviny.sk/c/slovensko/sladkovicovo-sa-premeni-na-klobasove-mesto>

¹²⁸ KAKVICOVÁ, A. a Š. MAGLOCKÝ. Pitvarošania v Sládkovičove, v Malej Mači a Veľkej Mači. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 354. ISBN: 978-80-89198-47-4.

vodovodu, prát. Typickou lokalitou pro odpočinková společenská setkání byla, a do dnešního dne jsou, Slunečná jezera v Senci. Jedná se o několik samostatných jezer s vodní plochou 100 ha a hloubkou vody až 10 m.¹²⁹ Od ostatních cílů přesídlení, které vykazovaly především vesnický zemědělský ráz, se Senec odlišoval svou velikostí. Vzhledem k anonymitě městského prostředí byla propojenost s pitvárošskou kulturou i vazby mezi lidmi méně viditelné. Městský charakter nabízel přesídlencům velké kulturní zázemí s množstvím různých organizací a spolků. Velikost a dynamiku růstu obce znázorňuje tabulka.

Tabulka 4: Přírůstky obyvatelstva ve městě Senec v letech 1910 až 1961

Obec Senec	r. 1910	r. 1921	r. 1930	r. 1950	r. 1961
Počet obyvatel	3915	4656	5609	5899	7596
Počet domů	593	625	888	1085	1328

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ FEDERÁLNÍHO STATISTICKÉHO ÚŘADU V PRAZE, *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 -1970, I. díl, svazek 2*, Praha: SEVT, 1978, s. 898 – 899.¹³⁰

Začátkem 20. století se ve městě rozmohlo divadelnictví, byly založeny spolky Sokol, Sbor dobrovolných hasičů, dále zde působilo Senecké smyčcové kvarteto. Obvyklým místem setkání byla místní Sokolovna. V r 1912 bylo ve městě vybudované kino.¹³¹ Působil zde Lesnický spolek, Slovenská beseda i Matice slovenská. Lidé se setkávali nejen při kulturních, ale i duchovních příležitostech.

V prvních letech neměli přesídlenci dostatečné duchovní zázemí, protože nejnávlivnější církví v cílových místech přesídlení byla církev katolická, která měla i nejpočetnější sbory věřících, a jejími členy byli především reslovakizovaní Maďaři. Poválečná snaha církevních činitelů si kladla za cíl obsazovat místa kněží v pohraničí, především na jižním Slovensku, národně a politicky spolehlivými Slováky. Při úřední korespondenci měla být používána zásadně slovenština, nikoli maďarština. Přesto se nově příchozí setkávali s bohoslužbami v maďarském jazyce. Okresní národní výbory ve smyslu teze jednotného národa Čechů a Slováků maďarské bohoslužby v některých obcích rovnou zakázaly.

¹²⁹ AUTOR NEUVEDEN. *Slunečná jezera*. [online]. [cit. 2014-09-24]. Dostupné z: <http://www.slnecejazera.eu>.

¹³⁰ KOLEKTIV AUTORŮ FEDERÁLNÍHO STATISTICKÉHO ÚŘADU V PRAZE. *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 -1970, I. díl, svazek č. 2*. Praha: SEVT, 1978, s. 898 – 899.

¹³¹ SEDALA, P. *Senec: putovanie storočím*. Poprad: Region Poprad, 2009, s. 56. ISBN 978-80-969344-9-2.

Snaha o potlačení tohoto jazyka při mších byla značná, přesto se ještě v r. 1947 v mnoha farnostech konaly bohoslužby v maďarštině. Byly zrušeny pouze na místech, kde bylo zaevidováno 80% až 90% slovenských věřících.¹³² Slovenští biskupové při přesídlení Slováků ze zahraničí požadovali, aby byl dodržen konfesionální princip při jejich umísťování do jednotlivých obcí. Ze Slováků, určených na přesídlení z Maďarska byla více než polovina evangelíků, zbytek tvořili katolíci. Evangeličtí kněží se i aktivně podíleli na náboru Slováků k přesídlení prostřednictvím tzv. Osídlovacího výboru při sociálním odboru generální církve v čele s modranským farářem Juliusem Dererem.¹³³ Osídlovací výbor se snažil zavést obecné pravidlo při respektování vyznání přesídlenců v návaznosti na jejich umístění v cílech přesídlení. V organizaci evangelické církve však neexistoval jednotný názor, někteří zástupci církve s nábořem věřících na Dolní zemi příliš nesouhlasili. Julius Derer na otázku proč podporuje přesídlení, odpovídal jednoznačně. „*V první řadě proto, že své bratry a sestry v Maďarsku chceme zachránit, aby zůstali řečově a národnostně takovými, jakými je tvořil Bůh: Slováky a Slovenkami.*“¹³⁴ Dolnozemské přesídlované obyvatelstvo mělo podporu v kontinuitě svých duchovních záležitostí nejen u zástupců církve, ale i u civilních úřadů. „*Osídlovací úřad ujišťoval biskupy o upřímné snaze zařídit věci tak, aby náboženský život obyvatelstva, náboženský ráz obcí a církevní zájmy v ničem neutrpěly újmu.*“¹³⁵

Téměř všichni příchozí z Pitvároše byli evangelíci augsburského vyznání. Vzhledem k rozšířenému katolicizmu, a absenci evangelických kostelů v celém regionu, neměli zprvu lidé patřičné duchovní zázemí. Tuto situaci řešili zřizováním provizorních modliteben ve školách, jiných úředních budovách nebo svých domácnostech. Církev se snažila tento stav změnit. Dne 19. října 1948 podala žádost o povolení staveb evangelických kostelů, mimo jiné pro kostel v Senci. Již 20. prosince 1948 stavební úřad pověřil architekty vypracováním návrhů staveb. Začátkem r. 1949 proběhla

¹³² KARABA, R. Postoj katolíckej cirkvi k výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom a k umiestňovaniu presídlencov do Čiech a na Moravu v rokoch 1946 – 1948. In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povoijnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídlencov*. Prešov: Universum, 2010, s. 159. ISBN 978-80-89046-64-5.

¹³³ KVAS, A. Presídlenie Slovákov z Maďarska a evanjelická a. v. cirkev na Slovensku (1946 – 1952). In: ZELENÁK, Z. *Konecne doma: Zborník materiálov z odborného seminára – Dlhé hľadanie domova 22. novembra 1997 Galanta*. Bratislava: Matica slovenská, 2000, s. 36. ISBN 80-227-1390-2.

¹³⁴ Tamtéž, s. 37.

¹³⁵ KARABA, R. Postoj katolíckej cirkvi k výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom a k umiestňovaniu presídlencov do Čiech a na Moravu v rokoch 1946 – 1948. In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povoijnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídlencov*. Prešov: Universum, 2010, s. 74. ISBN 978-80-89046-64-5.

finanční sbírka za agitace církevních hodnostářů a v listopadu r. 1950 se začalo se stavbou prvních dvou kostelů v Nesvadech a Senci.¹³⁶ Evangelický sbor v obci Sládkovičovo sice administrativně vznikl ihned po příchodu obyvatel do vesnice, na plnohodnotné duchovní místo, si ale věřící museli ještě několik let počkat. V následující tabulce můžeme vidět časový přehled výstavby evangelických kostelů v regionu.

Tabulka 5: Přehled výstavby evangelických kostelů v centrech pitvárošského přesídlení

Evangelický sbor ve městě	Rok výstavby evangelického kostela	Datum vysvěcení	Velikost sboru při vysvěcení
Senec	r. 1950	23. 3. 1952	1200 lidí
Sládkovičovo	přestavba v r. 1954 z hospodářské budovy	11. 12. 1955	1000 lidí
Velké Úľany	přestavba v r. 1958 z hospodářské budovy	5. 10. 1958	600 lidí
Velká Mača	patří pod evangelický sbor ve městě Sládkovičovo		
Malá Mača	patří pod evangelický sbor ve městě Sládkovičovo		
Reca	patří pod evangelický sbor ve městě Senec		

Zdroj: autor práce, 2014 (vlastní šetření).

Většina přesídlenců měla jen základní vzdělání z vesnické školy. Rozdílné základy ve výuce se projevovaly především v prvních školních letech po přesídlení u žáků základních škol. Na základní škole v obci Senec, která byla založena již v r. 1931, se žáci setkali s netolerancí vůči domácí přípravě.¹³⁷ Děti slovenskou gramatiku dosud neuměly, doma se sice běžně mluvilo dvojjazyčně, slovensky i maďarsky, ale rodiče uměly základy spisovného jazyka ze škol pouze v maďarském jazyce.

Po únoru r. 1948 došlo k mnohým změnám, v jejichž důsledku se stala obec Senec okresním městem. V tomto období se na Slovensku rozšiřovala síť gymnázií a dekret byl vydán i pro gymnázium v Senci, které umožnilo mnohým Pitvárošanům dosáhnout středoškolského vzdělání. První školní rok začal dne 1. 9. 1949¹³⁸ a bylo do něj zapsáno 25 žáků, umístěných do dvou tříd. V dalších letech byl zaznamenán nárůst žáků i učitelů. Při prvních maturitních zkouškách v r. 1952, byla škola srovnatelná s ostatními gymnázii.¹³⁹ Mnoho přesídlenců pokračovalo ve studiích v oboru zemědělství i na vysokých školách. Navázali tak na rodinné tradice a způsob života,

¹³⁶ AUTOR NEUVEDEN. *Senecký evanjelický chrám Boží*. [online]. [cit. 2014-09-24]. Dostupné z: <http://www.ecavsc.sk>

¹³⁷ KAPOUNOVÁ, A. a M. KOŽUCH. Pitvarošania v Senci a v Reci. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 362. ISBN: 978-80-89198-47-4.

¹³⁸ OBERHAUSEROVÁ, H. *História školy*. [online]. [cit. 2014-09-24]. Dostupné z: <http://www.gabsenec.edu.sk>

¹³⁹ Tamtéž.

který jim byl nejbližší. „Umožnění vzdělání vlastním dětem se stalo v mnohých rodinách takřkajíc prestižní otázkou.“¹⁴⁰ Vedle dětí studovali i někteří rodiče, kteří cítili potřebu naučit se patřičně kromě mluveného slova, které ovládali, také slovenskou gramatiku. V 50. a 60. letech tak mezi přesídlenci nalezneme mnoho absolventů večerních škol, např. absolventy Večerní školy při ZDŠ v Sládkovičově, ale i Večerní školy při Střední zemědělské škole v Šale, především v zemědělských oborech.

4.2 Rodinný a pracovní život

Přesídlenci, prvotně po svém příjezdu, téměř vždy řešili otázku ubytování. „Podle zákona č. 75/1946 Sb., O přiznání hospodářských a právních úlev krajanům vracejícím se do vlasti, zejména z Maďarska, příslušela přistěhovalcům za jejich nemovitosti, zanechané v Maďarsku, plná náhrada, a to ze zanechaného majetku Maďarů, kteří se přestěhovali ze Slovenska do Maďarska.“¹⁴¹ Přesto, že byly parametry vzájemné výměny nemovitostí jasně stanoveny, praxe byla odlišná. Podstata bytových problémů spočívala v postoji vysídlovaných Maďarů. Ti odcházet nechtěli, a tak domy a vybavení znehodnocovali.¹⁴² Příchozí Slováci většinou našli domy se zničeným nebo odvezeným vybavením.

První dny po přesídlení byla situace v oblasti přidělování domů velice napjatá. Někteří se nedokázali spokojit se situací, že jim byl přidělen menší nebo stavebně horší dům, než měli na Dolní zemi. Lidé též těžce nesli, že museli obývat větší domy společně s několika dalšími rodinami. Problémy nastávaly tam, kde byly původně téměř nemajetným Slovákům, kteří v Maďarsku nevladli téměř nic, přidělovány větší a hodnotnější domy.¹⁴³ Rozpory tak nenarůstaly jen mezi Slováky a Maďary, ale někdy

¹⁴⁰ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 173. ISBN 80-88982-49-9.

¹⁴¹ VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945 -1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 61. ISBN 80-210-0585-8.

¹⁴² TRSTIANSKA, V. Výmena obyvateľstva v rokoch 1945 – 1948. In: ZEMANOVÁ, Z. a L. POŘÍZKOVÁ. *Cizinec – vyhnanec – vystěhovalec, Sborník příspěvků z mezinárodního symposia umění a kultury střední Evropy 2011*. Olomouc: Studentská edice Günther, svazek č. 8, 2012, s. 30. ISBN 978-80-244-3032-4.

¹⁴³ Čabän: *Mesačník Slovákov Békéšskej Čaby a okolia*. Békéšska Čaba: Čabianska organizácia Slovákov, 2007, s. 7. ISSN 1588-3256.

těž mezi Slováky navzájem. V některých přidělených domech byli v době přesídlení dokonce ještě původní, maďarští, obyvatelé. Ti byli vyzváni k okamžitému vystěhování, noví majitelé přesto museli obvykle na určitou přechodnou dobu bydlet u příbuzných. Aby se předešlo problémům, hlídkovali v prvních dnech v lokalitách přesídlení příslušníci Československé armády. Vojáci, kteří pomáhali přistěhovalcům i se stěhováním přivezených věcí, měli zajistit v jednotlivých centrech přesídlení klid a pořádek.

V obci Sládkovičovo vyřešili bytovou situaci nestandardním způsobem. Vzhledem k tomu, že nebylo možné uspokojit některé občany z Pitvároše domy stejné hodnoty, jaké zanechali na Dolní zemi, stát pro ně nechal postavit na přidělených pozemcích v katastru obce domy nové. Rozdíl v hodnotě domů pak lidé museli postupně splácet. Dodnes někteří občané nazývají tyto stavby jako tzv. *novodomy*.¹⁴⁴ Přidělený dům byl většinou přebudován ve stylu dolnozemských tradic. Byly vybudovány chlévy pro domácí zvířata i letní kuchyně. U každého domu byla založena zeleninová zahrada i ovocný sad, pole s čočkou, makovicemi, kukuřicí, v chlévech byla chována domácí hospodářská zvířata, tak jak tomu byli lidé zvyklí z dřívějších let. Propojení přesídlenců s místem odchodu byl zřejmý i ve vybavení domácností. Většina domů byla vybavena nábytkem, dovezeným z Pitvároše, tkaninami s dolnozemským vzorem i krajovým nádobím. Jediné, co noví majitelé postrádali, byla pec. Dolnozemská pec byla fenoménem i typickým, jedinečným a originálním, stavebním prvkem tamější kultury.¹⁴⁵ Byla součástí téměř každé domácnosti. Lidé se u ní scházeli, pekli i vařili. Dolnozemští byli zvyklí na domácí pečivo, především pšeničný chléb. Součástí pecí byly i železné pláty, na kterých se vařilo a sušilo ovoce.

Ve Velké Mači vyřešili obyvatelé absenci pecí v domech spoluprací s místním pekařem. Každý si z domova nosil své těsto a pekař pekli chléb pro sousedy ve své peci.¹⁴⁶ Obyvatelé tak spojili pravidelná společenská setkání s obstaráním pečiva pro domácnost. I další potraviny si lidé obstarávali svépomocí. Vajíčka měli ze svého hospodářského chovu stejně jako maso a masné výrobky. Vlastní pole jim zajišťovala

¹⁴⁴ KAKVICOVÁ, A. a Š. MAGLOCKÝ. Pitvarošania v Sládkovičove, v Malej Mači a Veľkej Mači. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 350. ISBN: 978-80-89198-47-4.

¹⁴⁵ MAGLOCKÝ, Š. Pec. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 157. ISBN: 978-80-89198-47-4.

¹⁴⁶ Čabän: *Mesačník Slovákov Békéšskej Čaby a okolia*. Békéšska Čaba: Čabianska organizácia Slovákov, 2007, č. 4, s. 7. ISSN 1588-3256.

dostatek rostlinných produktů. Máslo si vyráběli, podle dlouhodobě osvědčeného způsobu, tlučením. „*Opravdové tlučení másla není jen tak a dneska se už moc nedělá. Naše babičky a dědečkové používali k tlučení másla velké dřevěné nádoby s paličkou na bouchání. Do nádoby se nalila smetana a poté se paličkou tak dlouho tlouklo, až ze smetany bylo máslo.*“¹⁴⁷

Typickým rysem přesídlenců byl zemědělský způsob života, s čímž souviselo i usazení na vesnicích a obhospodařování svých polností. Geografické podmínky i přibližně stejné podnebí Podunajské nížiny a Velké maďarské nížiny umožňovalo příchozím navázat na jejich tradiční rolnický životní styl. V prvopočátcích jim pomáhal i stát. Od státu dostal každý zemědělec vlastní pozemek. Všichni přesídlenci se dali v tomto období rozpoznat podle přiděleného zeleně natřeného tzv. sedláckého vozu.¹⁴⁸ V prvních poválečných letech poskytoval stát nově příchozím zemědělcům i různé finanční výhody, potřebné pro jejich prvotní materiální začlenění do běžného života. „*Rolníkům poskytoval zemědělské úvěry Národní pozemkový fond, a to buď provozovací úvěr ve výši 2300 až 3000 Kčs na 1 ha k opatření osiva, krmiva, hnojiv a náradí, nebo investiční úvěr na úhradu stavebních pořizovacích nákladů a nákup inventáře, a to na jednu usedlost maximálně 80 000 Kč se splatností až 40 let, u inventáře 15 let.*“¹⁴⁹ Spolu s movitým vybavením a finančními výpomocemi přiděloval stát i zemědělskou půdu. I v této oblasti, stejně jako u ubytování, docházelo k reklamacím. Lidem se nelíbila její výměra ani bonita, některým byl dokonce do evidence nemovitostí zapsán podstatně menší příděl, než byl přislíben a odsouhlasen. V prvních letech po přesídlení stát neurčoval, jaké plodiny by se měly na polích pěstovat. Lidé si tak sami rozhodli co, a v jakém rozsahu zasadí.

Postoj okolí a fyzicky náročný rolnický způsob života podnítil přesídlence k ještě větší spolupráci a vzájemné podpoře a pomoci. Ta se projevovala při nárazových sezónních zemědělských pracích, především při sklizních. V tomto období se scházelo i několik rodin a navzájem si vypomohlo. Při těchto skupinových akcích se utužovaly a udržovaly sociální vazby jednotlivých rodin z různých vesnic. Významným mezníkem,

¹⁴⁷ AUTOR NEZNÁMÝ. *Encyklopedie pojmů*. [online]. [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: <http://www.zemeturo.cz/glossary/4/lettert>

¹⁴⁸ Čabän: *Mesačník Slovákov Békéšskej Čaby a okolia*. Békéšska Čaba: Čabianska organizácia Slovákov, 2007, č. 4, s. 6. ISSN 1588-3256.

¹⁴⁹ VACULÍK, J. *Češi v cizině, emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 61. ISBN 80-210-3001-1.

který zasáhl v 50. letech 20. století do života všech hospodařících zemědělců, byl proces kolektivizace. „*Kolektivizace zemědělství spočívala v likvidaci početných soukromě hospodařících rolníků a přechodu na kolektivní formu zemědělské výroby v jednotných zemědělských družstvech a na státních statcích.*“¹⁵⁰

V tomto období se rozběhla velká agitační vlna, jejíž hlavní myšlenkou bylo ulehčení prací drobným zemědělcům zavedením velkovýroby, ve které by se mechanizovaly těžké ruční zemědělské práce. Někteří lidé na tento psychologický podnět zareagovali ihned a do nově zřizovaných tzv. Jednotných rolnických družstev, zkráceně JRD, v naději v ulehčení své práce, vstoupili. Se vstupem do družstva souviselo i složení základního členského vkladu. Ten byl tvořen živým a mrtvým inventářem, půdou a zásobami družstevníka. V praxi to znamenalo, že lidé vkládali do družstva své polnosti a hospodářská zvířata, která vlastnili. Do družstev vstupovala v první vlně především vrstva chudých rolníků. Majetnější gazdové se tomuto kroku bránili.¹⁵¹ Ti, kteří do družstva nevstoupili, museli odvádět určitý podíl ze své zemědělské samovýroby státu, část úrody z polí, podíl masa domácích zvířat i mléko a vejčička. Povinně odváděné díly se postupně zvyšovaly až nad únosnou mez. Lidé tak byli donuceni, pod pohrůžkou sankcí za nesplnění dodávek, do družstva stejně později vstoupit. Stát těmito prostředky dokázal přinutit ke vstupu i velmi vzdorovité zemědělce.

JRD ve městě Senec bylo založeno v r. 1952¹⁵². V rámci mechanizace na polích zde byla zřízena i strojní a traktorová stanice, v níž bylo zaměstnáno mnoho místních obyvatel. „*Neuplynulo ještě mnoho času od doby, kdy se zde vedle panských dvorců krčila hospodářstvíčka malých a středních zemědělců. Vláda dělníků a rolníků přinesla i slovenské dědině nový život. Jen několik skutečností: jen v samotném JRD Senec bude sklízet letošní úrodu 10 kombajnů, v JRD Velké Úlany 7 kombajnů.*“¹⁵³ S výjimkou družstva měli lidé v Senci možnost pracovat v dalších podnicích na území města nebo v těsném okolí. Obyvatele zaměstnávala cihelna, mlýn, strojírenské podniky, nebo za

¹⁵⁰ AUTOR NEUVEDEN. *Socialistická industrializace a kolektivizace zemědělství*. [online]. [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: <http://dejinyvpohode.cz>

¹⁵¹ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 169. ISBN 80-88982-49-9.

¹⁵² AUTOR NEUVEDEN. *Poľnohospodárske družstvo Klas Senec*. [online]. [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: <http://www.pdsenec.sk>

¹⁵³ *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: KSČ, 1954, sobota 10. července 1954, č. 189, s. 2. ISSN 0032-6569.

prací dojížděli do Bratislavy a Trnavy. V nedaleké obci Reča byla většina obyvatel zaměstnána v místním JRD. Do obce Sládkovičovo dojížděli lidé z vesnic Velká a Malá Mača, do závodů na zpracování lan a konopí, cukrovaru, konzervárny i mlýna. Někteří obyvatelé Malé Mače docházeli do blízkého JRD v obci Abrahám.

4.3 Integrace

Obecně můžeme říci, že významem slova integrace je začlenění, sjednocení, splynutí. V tomto případě se jedná o integraci konkrétně vymezené skupiny jedinců, která přicházela do nového typu prostředí. Důležitou roli v procesu integrace sehrává nejen nově příchozí skupina, která zpravidla vyvíjí úsilí o splynutí s davem. Důležitý je i postoj stávajícího prostředí, do kterého příchozí vstupují. Zda dokáže toto starousedlé prostředí akceptovat imigranty a navázat s nimi kontak, protože kontakt je nevyhnutelným předpokladem, umožňujícím jejich postupnou integraci.¹⁵⁴ Prvotně je třeba vymežit prostředí, ze kterého příchozí skupina pochází. Z přesídlených 71 787 Slováků bylo evidovaných 44 500 zemědělců (rolníků).¹⁵⁵

Přesídlenci z Bekéšsko – Čanádské oblasti tvořili skupinu přibližně 7500 jedinců, tj. přibližně 10,5% z celkového počtu přesídlenců z Maďarska.¹⁵⁶ Většina příchozích byli zemědělství dělníci, kteří vyrůstali i pracovali ve venkovském agrárním prostředí a rolnický styl, spojený s těžkou fyzickou námahou, považovali za svůj standardní způsob života. Podunajská nížina poskytovala téměř stejné geografické podmínky jako nížina na Dolní zemi. Tato lokalita je známá vysokou úrodností půdy, tzv. černozemě.¹⁵⁷ Nově příchozí tak po pracovní stránce vstupovali do známého prostředí, podobného tomu, ve kterém byli zvyklí do té doby žít. S integrací přímo souvisí i proces adaptace. „*Přizpůsobení se prostředí. Proces interakce jedince s*

¹⁵⁴ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 15. ISBN 80-88982-49-9.

¹⁵⁵ BOBÁK, J. In: PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1948-49: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 20. ISBN 80-88982-49-9.

¹⁵⁶ SIRACKÝ, J. *Dlhé hľadanie domova*. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 305. ISBN 80-7090-546-8.

¹⁵⁷ AUTOR NEUVEDEN. *Půdy a půdní pokryv Slovenska*. [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: http://www.herber.webz.cz/www_slovakia/pudy.html

*prostředím, ve kterém se jedinec vyrovnává se změnami okolí (sociálního prostředí) a přizpůsobuje se mu - včleňuje se do něho.*¹⁵⁸

Přesto, že bylo cílové prostředí z geografického hlediska, i převažujícího způsobu pracovního života, příchozím lidem blízké, museli ihned po svém příjezdu řešit disproporce mezi příslibenými podmínkami a skutečností. Většina obyvatel přicházela na Slovensko za vidinou zlepšení své materiální i sociální situace a ukončení své existence coby příslušníků minoritního etnika v majoritním prostředí. Téměř všichni přesídlenci si vylepšili své majetkové postavení, protože v Maďarsku patřili mezi nejchudší vrstvu obyvatel, která nevlastnila téměř nic. Ani vylepšení vlastního ekonomického postavení však nedokázalo vyvážit skutečnost, že se přesídlenci dostali do téměř totožného sociálního prostředí, ze kterého odcházeli. Tedy do prostředí, ve kterém tvořili minoritní část společnosti. Majorita byla tvořena ve většině slovenských obcí Podunajské nížiny reslovakizovanými Maďary. Tato skutečnost byla asi největší překážkou v integračním procesu.

Další překážkou bylo roztržštění, do té doby téměř homogenního, seskupení lidí, způsobené přesídlením do několika různých míst. Stejně jako v Maďarsku, i v nových lokalitách bylo nutné v běžném životě používat maďarský jazyk. Přesto, že přesídlenci přicházeli mezi oficiální občany Slovenska, tito reslovakizovaní Maďaři slovenský jazyk záměrně nepoužívali. V přesídleneckých rodinách se tedy i nadále zachovával, tak jako na Dolní zemi, bilingvismus, tj. „*dvojjazyčnost, aktivní užívání dvou jazyků na úrovni jazyka mateřského*“¹⁵⁹. Přesídlenci byli z nastalé situace zklamaní, ani na Slovensku nemohli naplno uplatnit svoje přirozená jazyková práva, která jim agitační kampaň při výměně obyvatelstva ve svých příslibech zaručovala. Náborová kampaň v procesu příprav na přesídlení slibovala stejné, dokonce i lepší, sociální a ekonomické podmínky. Motivační sliby se měly týkat i způsobu bydlení a majetkového vyrovnání. Do jaké míry byly tyto sliby, tj. rezidenční styl bydlení a pracovní podmínky,¹⁶⁰ zohledněny v průběhu osidlování je sporné. Nové pracovní prostředí bylo téměř totožné, přesídlenci se mu dokázali rychle přizpůsobit. Na zemědělský styl života byli zvyklí a

¹⁵⁸ PALÁN, Z. *Adaptace*. [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz>

¹⁵⁹ AUTOR NEUVEDEN. *Bilingvismus*. [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>

¹⁶⁰ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 129. ISBN 80-88982-49-9.

velice rychle přijali i stávající odlišnosti v nových oblastech. S formou získávání bydlení a jeho kvalitou, po příchodu na Slovensko, to bylo podstatně složitější. Mnoho rodin ihned po příjezdu reklamovalo přidělovaný majetek, kvalitu nebo dokonce absenci bydlení i rozlohu a druh přidělované půdy. Přitom sídlo i majetkové zázemí je prvotním důležitým prvkem v procesu integrace. Přesto, že se tyto rozpory jevíly z počátku jako zásadní, podařilo se je, díky vzájemné spolupráci přesídlenců i úřadů, vyřešit. Dalším krokem v celkovém procesu integrace a adaptace byly mimopracovní aktivity v novém prostředí. V původních lokalitách, i v obci Pitvároš, trávili lidé většinu dne na polích nebo na svém hospodářství a moc volného času neměli. Větší prostor na volnočasové aktivity mívali jen v zimním období, kdy se většinou scházeli jako členové v některém ze založených kulturních spolků, nebo jen jako diváci při různých kulturních a společenských akcích.

V Pitvároši bylo založeno a provozováno několik kulturních vesnických sdružení. V r. 1883 byl založen Trubačský soubor, dále zde působil Pěvecký soubor Zpěvokol, který poprvé vystupoval na místních oslavách v r. 1907, Balalajkový soubor, založený v r. 1937 a Pitvárošský divadelní spolek.¹⁶¹ Stejně jako přírodní, geografická i profesní stránka, byl i proces integrace po stránce kulturní velice jednoduchý a samovolný. Lidé vstupovali do téměř stejného prostředí, ze kterého odešli. V cílových místech byly po přesídlení zakládány divadelní i dramatické spolky, které volně navazovaly na tradici z původních lokalit. Např. v obci Sládkovičovo byl založen dramatický soubor i dětský pěvecký a folklórní soubor Zvonečky, který působí v obci do dnešních dnů.¹⁶² Obdobnou situaci zažívali i přesídlenci ve městě Senec. Město, s téměř 5,5 tis. obyvateli, umožňovalo svým stávajícím obyvatelům i nově příchozím aktivní či pasivní účast v množství spolků, které zde byly založeny v předválečném období. Lidé si mohli vybrat organizace s různým zaměřením. Působily zde společenství sportovní, divadelní, hudební, lesnické i hasičské.¹⁶³

Ve volném čase zde měli lidé možnost výběru z mnoha aktivit. Pravým opakem tohoto pozitivního stavu v oblasti kulturního zázemí, byla situace zázemí duchovního.

¹⁶¹ MACHÁČKOVÁ, M. Hudobný a tanečný prejav. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008, s. 333. ISBN: 978-80-89198-47-4.

¹⁶² AUTOR NEUVEDEN. *Sládkovičovo oficiálne stránky mesta*. [online]. [cit. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.sladkovicovo.sk>

¹⁶³ SEDALA, P. *Senec: putovanie storočím*. Poprad: Region Poprad, 2009, s. 56. ISBN 978-80-969344-9-2.

Většina přesídlenců byla evangelíky augsburského vyznání. Po příchodu na Slovensko však nemohla svoji víru, v převážně katolickém prostředí, plnohodnotně provozovat.¹⁶⁴ Ve stávajících katolických kostelech probíhaly bohoslužby téměř vždy v maďarském jazyce. Pro lidi, jejichž veškeré významné životní události byly spojeny s vírou a církevními obřady, např. narození, křest, svatby, pohřby, byl tento stav velkým zklamáním. Při agitačních akcích jim byla přislíbena, kromě materiálního zázemí, i duchovní kontinuita. Měli být přemístěni do prostředí se založenou a fungující evangelickou obcí. Tento stav se snažili přesídlenci napravit sami. Po svém příjezdu zakládali evangelické obce a snažili se o zajištění alespoň dočasných prostor pro výkon církevních obřadů. K plnohodnotnému fungování těchto společenství však docházelo až v průběhu 50. let 20. století, kdy došlo i k výstavbám evangelických kostelů. Většina z nich byla přebudována z hospodářských budov svépomocí nebo za finanční podpory církve a lidových sbírek. Kostel v obci Senec byl např. postaven až v průběhu r. 1950.¹⁶⁵

Největší a nejtěžší překážkou v procesu integrace bylo překonání separace stávajícího obyvatelstva od obyvatelstva příchozího. Ve většině obcí docházelo v poválečném období k vyčleňování obyvatel dle dvou základních kritérií. Z hlediska víry na skupinu katolickou a evangelickou. Z hlediska používaného jazyka na skupinu slovenskou a maďarskou. Odkaz na vzájemné působení slovenského a maďarského jazyka najdeme ještě v dnešním, běžně používaném, slovenském jazyce. V Senci a přibližně ve 24 dalších okolních vesnicích se v dnešní době mluví tzv. maďarským nářečím, jehož znakem je používání hlásky „ö“ místo hlásky „e“.¹⁶⁶

Negativní postoj jazykově a nábožensky odlišných skupin byl překážkou v procesu adaptace u starší i mladší generace přesídlenců. Na příslušníky mladší generace působil školský systém, který od r. 1948 paralelně zakládal maďarské a slovenské základní školy. I děti, narozené na Slovensku, vnímaly své oddělování od zbytku společnosti podle používaného jazyka. Obrat ve vzájemném postoji nastal až v polovině 20. století. Kolektivizace měla po hospodářské stránce na život jedinců

¹⁶⁴ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 129. ISBN 80-88982-49-9.

¹⁶⁵ AUTOR NEUVEDEN. *Senecký evanjelický chrám Boží*. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: <http://www.ecavsc.sk>

¹⁶⁶ KOZSÍK, D. Historické špecifiká maďarského nárečia v Senci a jeho širšom okolí. In: STREŠŇÁK, G. *Senec, stáročia mesta: zborník štúdií*. Senec: Mesto Senec, 2. vyd., 2014, s. 167. ISBN 978-80-971518-5-0.

nepříznivý vliv. Po stránce sociální tomu bylo naopak. Lidé řešili stejný problém se členstvím v družstvech, ať byli reslovakizovanými Maďary, starousedlými Slováky, nebo přesídlenci. Společné cíle a postoje, proti stejnému protivníku, kterým byla kolektivizace, dokázaly tyto jednotlivé sociální vrstvy sblížit. Kromě navazování užších mezilidských vztahů se zde otvíral prostor pro řešení nevyhnutelných situací, které vznikaly v rámci fungování družstva, a které socializačně působily na všechny jedince i ve sféře vzájemné pomoci, jazykové tolerance a verbální komunikace.¹⁶⁷

¹⁶⁷ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 167. ISBN 80-88982-49-9.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část práce vychází z metody orální historie. *„Hlavním úkolem orální historie, která je součástí kvalitativního výzkumu není zjišťovat fakta a data, jako je tomu při kvantitativním výzkumu, ale podívat se na svět očima subjektu. Podstatou kvality je jedinečnost, a proto se kvalitativní výzkum zaměřuje na člověka, na to, jak prožíval a jak smýšlel o historických událostech, jak a čím byl formován a ovlivňován. Negeneralizuje, ale zachycuje právě tuto jedinečnost.“*¹⁶⁸

V rámci sběru dat k praktické části bakalářské práce bylo osloveno celkem více, než 20 respondentů. Tito jedinci byli buď přímými účastníky přesídlení a integračního poválečného procesu, nebo se s informacemi o konkrétních skutečnostech a událostech setkali v rámci rodinné paměti. Rodinná paměť obsahuje především příběhy jednotlivých rodinných příslušníků, jejich postřehy, zážitky, životní zkušenosti z událostí, které sami prožili, v tomto případě konkrétní zkušenosti z procesu přesídlení z oblasti jižního Maďarska a následné integrace v poválečném Slovensku. Tyto prožitky si členové jednotlivých rodin zachovávají a předávají z generace na generaci jako osobní vzpomínky, prostřednictvím mluveného slova.

Finálně souhlasilo s poskytnutím informací ke zkoumanému tématu, z celkového počtu oslovených, celkem 11 jedinců. Následně se 2 osoby ze zdravotních důvodů, vzhledem k pokročilému věku, omluvily. Konečný počet tedy klesl na 9 respondentů. S každým ze subjektů byla vedena celkem 2 sezení v rozmezí 1 týdne, při kterých byly každému z nich pokládány totožné otázky. V souladu s metodou orální historie sloužilo první sezení k seznámení obou stran, navození důvěry mezi tazatelem a dotazovaným. Při této metodě je důležité ponechat dotazovanému dostatečný prostor k danému tématu a dovolit mu, aby sdělil ty skutečnosti, které dle svého názoru pokládá za důležité. Následné, druhé, sezení již konkretizovalo dané téma, byly kladeny doplňující otázky ke zjišťovaným skutečnostem, v návaznosti na sdělení při prvním rozhovoru. Dále byly kladeny otázky k opomenutým nebo nedořečeným skutečnostem, tak aby byl získán ucelený pohled na zkoumané téma a získán dostatečný objem dat, potřebný pro další zpracování získaných informací. Po zrealizování rozhovorů následovala další etapa, a to

¹⁶⁸ VANĚK, M. Možnosti a meze orální historie. In: KOUČKÁ, I. (ed.) *Historica – Sborník prací historických* č. 31/2002. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 400. ISSN 1803–9561.

analýza a interpretace zaznamenaných skutečností. *Bez analýzy a interpretace by záznam a přepis rozhovoru zůstaly pouze uloženým archivním materiálem, a proto jsou podstatnou částí metody orální historie.*¹⁶⁹ Odpovědi byly zaznamenány přesně tak, jak je respondenti sdělili. Získané informace z těchto jednotlivých rozhovorů pak byly použity v praktické části této práce. Obsah sdělovaných skutečností vždy závisel na osobě dotazovaného a jeho vztahu ke zkoumanému tématu. Každá z osob vnímala danou problematiku svým subjektivním pohledem.

Zkoumaný vzorek obsahoval tři základní skupiny subjektů. První skupinu tvořili jedinci, přímí účastníci obou procesů, tj. procesu přesídlení i procesu integrace (celkem 3 subjekty). Druhá skupina byla složena z přímých účastníků pouze procesu poválečné integrace, především děti přesídlenců, (celkem 3 subjekty) a poslední skupinu tvořili jedinci, kteří byli nositeli informací, které získaly prostřednictvím rodinné paměti, metodou orální historie (celkem 3 subjekty). Protože dotazování požádali o anonymitu, každému subjektu byla přidělena zkratka, pod kterou byly, jím sdělované, informace zveřejněny. Pro úplnost byly doplněny další údaje (pohlaví, datum narození či bydliště po přesídlení), které mají poskytnout bližší pochopení vztahu jednotlivých subjektů ke zkoumaným událostem.

Tabulka 6: Sumární popis jednotlivých respondentů

Pohlaví	rok narození	bydliště po přesídlení	vztah k přesídlení	integrace	zkratka
Žena	1925	Senec	přímý účastník	přímý účastník	ZV
Žena	1927	Velké Úlany	přímý účastník	přímý účastník	AG
Muž	1943	Velká Mača	přímý účastník	přímý účastník	JK
Muž	1945	Senec	rodinná paměť	přímý účastník	MV
Žena	1946	Senec	rodinná paměť	přímý účastník	ZK
Muž	1948	Senec	rodinná paměť	přímý účastník	ŠV
Žena	1952	rodinná paměť (ČR)	rodinná paměť	rodinná paměť	HV
Muž	1953	Senec	rodinná paměť	rodinná paměť	EV
Žena	1957	Senec	rodinná paměť	rodinná paměť	BP

Zdroj: autor práce, 2014 (vlastní šetření).

Soubor kladených otázek, shrnutých v následující tabulce, byl sestaven tak, aby obsahoval dotazy, týkající se života a postavení respondentů, nebo jejich rodinných příslušníků, v původních lokalitách i života těchto subjektů po přesídlení na Slovensko.

¹⁶⁹ VANĚK, M. *Orální historie: Metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 48. ISBN 80-244-0718-3.

Tabulka 7: Seznam otázek, týkajících se života v Maďarsku a na Slovensku

Číslo otázky	Znění otázky
Okruh č. 1: Meziválečné období na území Maďarska	
1.	Jaký byl, z Vašeho pohledu, život v obci Pitvároš?
2.	Jak jste vnímal/a přítomnost maďarských spoluobčanů?
3.	Jaký názor na přítomnost Maďarů v obci měli Vaši rodiče?
4.	Stýkala se Vaše rodina i s maďarskými spoluobčany?
5.	Jaké byly poměry ve vesnické škole?
6.	Byly ve vesnici provozovány kulturní spolky?
7.	Jakým jazykem se v kulturních spolcích hovořilo?
8.	Jakým jazykem se hovořilo na veřejných místech?
9.	Jaká víra převládala ve vesnici, jaké duchovní svátky se slavily?
10.	V jakém jazyce byly mše v místním kostele slouženy?
Okruh č. 2: Válečné období na území Maďarska	
11.	Jak jste vnímal/a počátek 2. světové války?
12.	Jak se změnil pohled místních na víru v tomto období?
13.	Jakým způsobem probíhala výuka v místní škole?
14.	Změnil se příchodem válečného období hospodářský život?
15.	Změnil se v tomto období postoj maďarských sousedů?
16.	Čím nejvíce zasáhlo toto období do života místních lidí?
Okruh č. 3: Poválečné období na území Maďarska	
17.	Jak jste vnímal/a hospodářskou situaci obyvatel vesnice?
18.	Jaké byly pracovní příležitosti v tomto období v obci?
19.	Jaké bylo soužití s maďarskými spoluobčany?
20.	Jak jste se dozvěděl/a o přesídlení na Slovensko?
21.	Jaké byly hlavní důvody pro přesídlení?
22.	Bylo rozhodování o odchodu z Maďarska těžké? A v čem?
23.	Jak vnímáte činnost přesídlovací komise?
24.	Jaká negativa či pozitiva jste při přípravách přesídlení viděl/a?
25.	Jaká byla Vaše představa o životě v Československu?
26.	Co jste od přesídlení očekával/a?
Okruh č. 4: Poválečné období na území Slovenska	
27.	Jaký byl Váš příchod na Slovensko - naplnila se Vaše očekávání?
28.	Splnil stát vše, co prostřednictvím agitátorů sliboval?
29.	Jaké překážky jste po příjezdu musel/a překonávat?
30.	Pomáhal Vám po příjezdu stát, církev, spoluobčané?
31.	Jak vnímáte přidělené hmotné zabezpečení?
32.	Byl/a jste spokojen/a s duchovním a školským systémem v nové obci?
33.	Jak moc ovlivnil život v nové obci Vaše zvyky, způsob života?
34.	Jak jste vycházel/a s novými spoluobčany/sousedy?
35.	Jakou práci jste po příjezdu zastával/a? Lišila se od práce v obci Pitvároš?
36.	Změnila se Vaše životní úroveň příchodem na Slovensko?
37.	Co považujete za největší klad nebo zápor v procesu přesídlení?
38.	Jak vnímaly nové prostředí Vaše děti, známí, ostatní členové rodiny?
39.	Jak moc bylo obtížné začlenění do stávající společnosti?
40.	Volila byste, s nově nabytými zkušenostmi, opět přesídlení? Proč?

Zdroj: autor práce, 2014 (vlastní šetření).

5 PŘESÍDLENÍ

5.1 Důvody a podněty k přesídlení

Základním důvodem k přesídlení byla snaha o vymanění se z podřízeného postavení coby minoritního etnika na cizím území. Tato menšinová společnost se snažila za všech okolností zachovat své kulturní tradice, i svůj rodný jazyk, který považovala za základní prvek národní sounáležitosti a odkaz na své kořeny. Ve všech lokalitách Dolní země byly zakládány různé kulturní spolky, které používání rodného jazyka podporovaly. *„My jsme měli spolek ve staré evangelické škole, kam chodili moji rodiče, v jednotřídce, tam jsme se scházeli.“* (ZV) Prostřednictvím divadelních i pěveckých vystoupení byl rodný jazyk aktivně používán. Na zachování tradic a jazyka měl velký vliv i poměr mezi majoritní a minoritní částí obyvatel vesnic. *„Před válkou, v dětství, byli ve vesnici téměř sami Slováci, naše nejstarší sestra chodila až do r. 1926 do slovenské školy.“* (AG)

Přesto, že se Dolnozemští Slováci snažili vzdorovat, a za všech okolností používat jen slovenský jazyk a zachovávat slovenské zvyky, vlna maďarizace se dostala i do těchto uzavřených slovenských enkláv. *„Několik místních rodin z naší obce (Pitvároš) bylo maďarských. Ty zavolaly na úřady, že chtějí maďarskou školu. Já jsem nastupovala do první třídy a automaticky se mě na vše ptali maďarsky.“* (ZV) *„V některé třídě Maďar ani nebyl, jen sami Slováci, ale stejně nás ve škole učili maďarsky.“* (AG) Přesto, že v místním prostředí převládalo slovenské etnikum, byla povinně ve školském systému zavedena maďarština. Obyvatelé slovenských vesnic se s tímto faktem vyrovnávali těžko, zvláště proto, že jedinci z té nejstarší generace uměli pouze slovensky. Dvojjazyčnost Dolnozemských Slováků se vyvíjela až časem. První generace příchozích mluvila pouze slovensky. *„Moje babička s dědou neuměli ani slovo maďarsky. Když přišli z Gemera, všichni mluvili slovensky. Po příchodu na Pitvároš ani maďarštinu nepotřebovali. Moji rodiče již používali oba jazyky, byla jiná doba, no a my jsme měli maďarštinu ve škole povinnou.“* (ZV)

Přístup učitelů k žákům byl vždy vázán na příslušnost daného žáka k příslušnému národu. Byl vždy velmi přísný, jakékoli provinění proti maďarizačním zásadám bylo trestáno, bez ohledu na věk a duševní vyspělost žáků. *„Když se moje*

matka bavila, i mimo vyučovací hodinu, ve škole se spolužáky slovensky, musela o polední přestávce, tzv. desetiminutovce, klečat za trest pod tabulí, místo, aby šla domů na oběd. V té době jí bylo 6 let.“ (ŠV) „Moje matka vyprávěla, že museli zpívat ve škole hanlivé protislovenské písničky, když někdo nezpíval, dostal za to přísný trest.“ (EV) Strach, nejistota, ale i negativní postoj k pomadžarštině a ke všemu maďarskému byl v dětech pěstován již od prvních školních let. V rámci školského systému se však negativního přístupu na Slováci nedopouštěli jen Maďaři. „Náš učitel mluvil vždy jen maďarsky, a tvrdil, že slovensky neumí. Ve škole jsme měli povolenou jedinou hodinu výuky slovenštiny. Když chtěl učitel při této hodině zadat nějaký úkol, říkal některému z dětí věci maďarsky a chtěl, aby je přeložilo. Toto chtěl i po prvňáčcích. Jaké bylo naše překvapení, když jsme se dozvěděli, že učitel byl Slovák z Oravy, který si jen pomadžarštil svoje příjmení.“ (ZV)

Při tomto prosazování maďarských školských zásad nebyl rozdíl, zda byl učitelem muž či žena. „Chodili jsme do školy 6 let, další 3 roky každý čtvrtek na praktické činnosti. Měli jsme různé učitele, asi nejhorší byla maďarská učitelka, která mlátila děti. Přitom vždy opakovala, že slovenské ženy neumí nic jiného, než rodit fakany.“ (ZV) Děti si tak v rámci školského systému již od malička fixovaly negativní vztah ke všemu, co souviselo s maďarštinou a Maďary. Někdy se však Slováci setkávali i v tomto, meziválečném, období s přístupem zcela opačným. „Teta vyprávěla, že nedaleko jejich vesnice měla maďarská rodina parní mlýn. Protože žili téměř mezi samými Slováky, děti majitele si hrály s ostatními a běžně povídaly slovensky. V dospělosti se tyto děti, dcery, provdaly za Slováky a při přesídlovacím procesu se přihlásily k přesunu na Slovensko.“ (MV) I zde bylo třeba oddělovat obecné mínění a postoje, od názoru na soužití jednotlivých rodin, či jedinců v rámci daného geografického celku.

V meziválečném období proces maďarizace v běžném vesnickém životě příliš vidět nebyl a obyvatelé tuto situaci vítali. Přesto, že existoval obecný příkaz, že na veřejných místech a kulturních zařízeních se má používat oficiální, maďarský, jazyk, většinou toto nařízení obyvatelé nerespektovali. „Mezi válkou se v obchodech a v hospodách ve vesnici mluvilo jen slovensky, většina zákazníků byli Slováci, a majitelé obchodů a hospod byli Slováci také.“ (AG) Tento přístup se projevoval i v náboženství. V obci Pitvároš byl slovenský kostel a mše se sloužily ve slovenštině. I zde však

existovala výjimka a příkaz, týkající se školních dětí. „*Moje matka vyprávěla, že měly se sestrou povinnou docházku na maďarské mše po celou dobu, dokud chodily do vesnické školy. Ostatní děti tuto povinnost neměly, jen děti školou povinné.*“ (BP) V meziválečném období byly paralelně slouženy maďarské i slovenské mše. Kněží měli být v této pohnuté době oporou pro celou obec věřících, ne vždy tomu však bylo. „*Když byla celostátní mobilizace a všichni naši chlapi šli povinně do války, byla to tenkrát téměř celá obec, kněz kázal, jak je nutné pomáhat, pak ale sám sedl do auta a utekl do Budapešti.*“ (ZV) Další kněz pobýval ve vesnici jen chvíli z válečného období. „*Kněz při bohoslužbě kázal, že přijde hvězda z východu, někdo to na něj řekl a Maďaři si kázání spojili s příchodem Rusů, proto ho zavřeli.*“ (ZK) „*Ano, za války bylo ve vesnici vyměněno mnoho kněží.*“ (ZV) Duchovní podpora tedy v tomto období nebyla příliš stabilní.

Válečné období bylo pro Dolnozemské Slováky, stejně jako pro všechny zúčastněné, velkým traumatickým zážitkem. Muži byli odvedeni do maďarské armády. Mnozí se už domů nikdy nevrátili, mnoho jich upadlo do ruského zajetí a vrátili se až v průběhu poválečných let. Válka zanechala trauma i mezi lidmi, kteří zůstali v tomto válečném období ve vesnici. Obyvatelstvo v té době tvořily především ženy, děti a senioři. Události z počátku října r. 1944 byly také, pro mnohé z nich, hlavním důvodem k opuštění poválečného Maďarska. „*Tuším, že to bylo začátkem října. Maďarští vojáci nás vyhnali z vesnice. A pak jsme cestovali 3 dny ve vodě a v blátě, s malými dětmi, nevěděli jsme kam.*“ (ZV) Přímalá účastnice velmi pohnutě vypráví dále. „*Dohnali nás na nějaký statek, kde nás hlídali. Nikdo nevěděl, co s námi bude. Za pár dní zkusil tatínek odejít a nikdo mu v tom již nebránil. Ve vesnici se střílelo.*“ (ZV) Lidé byli svědky hrůz, které způsobily masivní přesuny a setkání několika armád na jednom území. V této lokalitě se setkali Rusové, Rumuni a Bulhaři, kteří v konečném období války bojovali proti společnému nepříteli, Německu. „*Vojáci přišli i na statek. Tatínek říkal, že můžeme jít domů, že je Pitvároš osvobozený. Nejhorší bylo, když nám maďarský vyšetřovatel říkal, že Němci přikázali, že Pitvárošani měli být zlikvidováni stejně jako obyvatelé dalších slovenských vesnic. Naštěstí pro nás pro všechny tento příkaz nestihli Maďaři zrealizovat.*“ (ZV)

Jen stěží si lze představit, co obyvatelé vesnice prožívali, a jaký hrůzný zážitek v nich tato zkušenost zanechala. „*Toto byl hlavní důvod, proč jsme chtěli po válce pryč,*

z *Maďarska*.“ (ZV) Dalším zásadním důvodem pro odchod na Slovensko byla také poválečná hospodářská situace, která zvláště v dolnozemských zemědělských regionech nebyla příliš pozitivní. „*Kdo byl chudý, byl opravdu chudý, měl k hospodaření pouze kolem 1200 m², říkalo se tomu jujer.*“ (HV) „*Přes zimu dostávali chudí lidé z Obecního domu v Pitvároši jídlo, aby vůbec zimu přečkali.*“ (EV)

Hospodářskou situaci tohoto období a podmínky pro přežití ovlivňoval druh práce, který byl především sezónního charakteru „*V Pitvároši se na jaře okopávala řepa na velkém panství asi 6 týdnů, potom se sekala tráva pro majitele větších nemovitostí, dále byly žně a mlátilo se obilí a na podzim jsme chodili na kukuřici.*“ (AG) Finančně přispívat do domácnosti se snažily i ženy, které se nechávaly, stejně jako muži, sezónně zaměstnávat. Kromě časově omezených prací se však setkávaly i s odlišným finančním ohodnocením, než muži. „*Ženy při žatvě vydělávaly poloviční plat než chlapi*“ (MV) „*Přes zimu byli chlapi doma, neměli práci, kdo neměl svoji výměru půdy, tak se mu žilo špatně.*“ (BP) „*My jsme měli krávy a 2 koně, my jsme měli co jíst, někdy jsme měli maso i 2x týdně, měli jsme se dobře.*“ (ZV) Dá se říci, že míru životní úrovně v této lokalitě určovala velikost vlastního hospodářství, která se projevovala soběstačností základních potravin i zpracováním masa na domácích zabijačkách. „*Když se někomu dařilo dobře, měl zabijačku i 3x ročně.*“ (ZV)

Základním prvkem a ukazatelem ekonomické situace byl i způsob bydlení. „*Ve vesnici měl dům skoro každý, málo kdo byl v pronájmu. Domy se stavěly svépomocí, ne na zakázku.*“ (HV) Nebyly to stavby, jaké známe dnes. „*Když jsem byla dítě, byly domy z hlíny, stavěly se vybíjením. Rodiče stavěli dům v r. 1925 již s taškami na střeše, ale staré domy ve vesnici měly ještě třtinové střechy.*“ (ZV) Místní lidé byli na těžký život zvyklí, proto se přizpůsobovali nedostatku příslušného zboží i nedostatku peněz a mnohé produkty si vyráběli svépomocí. „*Na Pitvároši byla jáma, na zpracování konopí, s vodou. Se sestrou jsme posekaly zelené konopí, povázaly a namočily do vody, pak jsme ho zaházely blátem a nechaly tak 2 týdny, poté jsme ho usušily, vytřepaly, vyčesaly, hrubé kousky daly do slamníku, z jemného, vyčesaného, jsme vytvořily nitě, utkaly jsme si plátno, obarvily, a měly jsme z něj pěkné sukně.*“ (ZV) I z tohoto vyprávění je zřejmé s jakou samozřejmostí se lidé vypořádávali s jakýmkoli překážkami či nedostatkem. Přesto nedokázali překonat válečné křivdy i poválečnou hospodářskou krizi. „*Nelituju, že jsme tam nezůstali, tam nebyla po vojně robota.*“ (AG) „*Hlavně jsme nechtěli zůstat*

mezi Maďary po tom, co nám udělali v r. 1944.“ (ZV) Přes hospodářskou krizi byly zaznamenány snahy ze strany Maďarů o udržení stávajícího obyvatelstva na maďarském území. *„Matka vyprávěla, že rodina dostala po vojně pole, Maďaři je tam chtěli, přidělovali jim výměry zemědělské půdy.*“ (MV) Slovenská hrdost a národní cítění se během válečných let nezměnilo, naopak díky překonávání společných překážek ještě zesílilo i v poválečném období. Lidé se sdružovali, stejně jako před válkou, v různých divadelních, pěveckých a jiných kulturních spolcích. *„Hned po vojně jsme chodili do Slovenského spolku na Pitvároši, tak jsme se dozvěděli o přesídlení.*“ (ZV) *„Ve spolku lidé poslouchali rádio a projevy prezidenta Beneše. Scházeli se v místním kulturním domě.*“ (ŠV)

Kromě zprostředkované agitace zažívali slovenští obyvatelé jižního Maďarska i agitaci přímou. *„Vesnici, kde žila naše rodina, navštívil herec Kroner, dále i nějaký ministr.*“ (JK) *„Ve spolku jsme o přesídlení mluvili. Hned při první schůzi, kdy se mluvilo o přesídlení, se přihlásily téměř 2/3 lidí. Všichni souhlasili, nikdo nepochyboval, bylo to jasné. Slibovali nám svobodu, dobré žití, práci, domov.*“ (AG) V této době pomáhala i podpora duchovní. *„Každou neděli jsme chodili na mši do kostela, kde nám kázali ve slovenském jazyce. Kázali také o přesídlení.*“ (AG) Lidé poté, co prožili předválečnou maďarizační vlnu útisku a válečné hrůzy, nechtěli dále snášet své postavení minoritního etnika v majoritní maďarské společnosti. Odchod do vlasti, země předků, pro ně byl tedy téměř samozřejmostí.

5.2 Cesta do vlasti, příchod do Československa

Lze předpokládat, že přípravy na odjezd vyvolávaly u obyvatel rozporuplné pocity. Na jedné straně se obyvatelstvo loučilo s domovem, který si v průběhu desetiletí vybudovalo, na druhé straně nevědělo, co je na Slovensku čeká. Nad těmito úvahami převládaly zcela praktické otázky. Co s sebou do nového domova vzít, jak se co nejlépe sbalit, apod. Při stěhování pomáhala přesídlencům Československá armáda, která byla k tomuto úkolu povolána. *„Stěhovali nás vojáci, byli to lidé nejen ze Slovenska, ale i z Čech, s jedním z Čechů jsem se náhodou setkala o několik let později. Když jsem mu*

říkala, že jsem z Pitvároše, ihned věděl, kde to místo je, a vzpomínal, že lidi vykládal při transportu na Slovensku. I pro něj to byla výjimečná událost.“ (ZV)

Lidé ve vesnicích na Dolní zemi byli zvyklí slavit svátky i jiné významné události společně. Společně chodili na mše, slavili svatby, společně se zúčastňovali pohřbů. Odjezd přesídlenců do nových lokalit, přesto, že se na něj přihlásila většina obyvatel vesnice, však takovýto hromadný průběh nepřipomínal. *„Před odjezdem každý balil, na nic jiného nebyl čas, žádné oslavy, ani setkání se nekonaly, všichni chtěli, abychom už byli odsud, z Maďarska, pryč.“ (AG)* Lidé, kteří se do přesídlení nepřihlásili, zůstávali mimo aktuální dění. Nezasahovali příliš do pomoci s přípravami ani nepůsobili potíže. *„Většinou zůstali lidé, kteří se příliš národnostně neprojevovali, Slováci se necítily, bylo jim to jedno. Byli zavřeni doma a čekali, až vše skončí.“ (EV)* Přesídlenci nebyli při balení svých věcí nijak omezeni, ani objemem ani váhou. Většinou se přichystali na cestu s veškerými věcmi ze své domácnosti. *„Babička vyprávěla, že s sebou sbalili nejen nábytek, peřiny, ubrusy, skříně, nádobí, ale také slípky, psi, kočky, prasata, krávy i koně. Prostě všechny věci a zvířata, co doma měli. To vše si mohli s sebou, ze svého hospodářství, odvézt. Někteří sousedé s sebou brali i hospodářské nářadí a stroje.“ (HV)*

Veškeré vybavení domácností i hospodářská a domácí zvířata, to vše se stěhovalo na železniční stanici obce Pitvároš. Těžké věci pomáhala stěhovat armáda, lehčí si lidé k transportním vlakům přivázeli sami. Armáda doprovázela přesídlence během celého transportu až do cílového místa přesídlení. *„Na místním kostele visel před odjezdem seznam, kam máme jít, kam jsme byli přiděleni. Dopředu jsme věděli, kdo se stěhuje do které vesnice na Slovensku. Další papíry měli vojáci. Ti měli seznam, koho kam mají dovézt.“ (ZV)* Z uvedeného je zřejmé, že armáda měla na starosti nejen pomoc při přesunu majetku přesídlenců, ale měla zajišťovat i spořádané a klidné přemístění lidí do cílových míst, bez zbytečných průtahů, případně vyřešit nepředvídané situace a potlačit vzniklé nesrovnalosti či nepokoje. Aby se předešlo, při relativně dlouhé cestě vlakem, zbytečným nepříjemnostem, bylo vyvíjeno úsilí o přidělování jednotlivých vagónů vždy členům jedné rodiny. V některých případech však tento systém nebylo možné dodržet. *„Mojí rodiče nebyli ve vagónu sami. Jeli s nimi ještě další lidé. Cestovali jen se mnou a s mojí mladší sestrou, které v té době bylo půl roku. Protože jsme byli jen čtyřčlenná rodina, přidělili k nám do vagónu další rodinu, vdovu s dětmi.“*

Pro rodiče to nebyla žádná překážka, protože se na Pitvároši všichni znali. Moji rodiče zároveň žili u této paní v podnájmu.“ (MV) I na tomto příkladu můžeme vidět snahu přesídlovacího úřadu, který do jednotlivých vagonů cíleně umisťoval lidi, kteří mezi sebou měli příbuzenský, sousedský či jiný, sociální, vztah.

Dolnozemske rodiny byly zvyklé žít pohromadě. V jednom domě žilo i více generací. Při transportech však byla tato mnohočetná společenství většinou na určitý čas nuceně roztržena. *„Babička s dědou přijeli na Slovensko až za 6 týdnů po mých rodičích. Další příbuzní ještě déle.*“ (ŠV) Vlastní cesta železničními vagony byla pro děti dobrodružstvím, dospělí ji snášeli s vědomím, že odjíždějí z Maďarska. Velkou úlevou pro ně byla první zastávka na území Slovenska. *„Projížděli jsme železničními stanicemi, až jsme zastavili na Parkáně. Dětem tam dali šaty, najíst, pohoupali je. Nás, dospělých, se ptali, zda nám něco neschází, zda jsme v pořádku. Dokonce s námi cestoval i lékař.*“ (AG) Toto první zastavení ve vlasti, na železniční stanici ve městě Štúrovo, byl pro většinu přesídlovaných lidí silný emotivní okamžik a zároveň očekávaná doba odpočinku. *„Naši stáli na Parkáně od rána do večera, byla tam i delegace, setkali se s několika zástupci státu, Slovenska, vyřizovali doklady.*“ (BP) Pro Dolnozemske Slováky nebylo příliš složité, zajistit si administrativně vstup na Slovensko. *„Každý měl rodný list a národnost v něm, dle rodného listu jsme byli všichni Slováci.*“ (AG) Po vyřízení veškerých administrativních záležitostí, pokračovala vlaková souprava dále. *„Když jsme přijeli na konečnou stanici, do Sereď, bylo všude plno lidí, hrála hudba, místní lidé mávali vlajkami.*“ (AG) Tento první oficiální transport z Maďarska byl významným mezníkem nejen pro samotné přesídlence, ale především pro vládu a zástupce Československa. Znamenal zrealizování, téměř 2 roky plánovaného, návratu Slováků zpět do vlasti. Nádraží v Sereďi bylo jen přestupní stanicí v dalším transportu osob do cílových destinací, míst určení. *„My jsme jen pospíchali na svůj další vlak, ve všem nám pomáhali vojáci. V překládání zvířat i jiného majetku, pak už jsme pokračovali dalším vlakem do Sence.*“ (ZV)

Nikdo z přesídlenců nevěděl, co ho na novém místě čeká. Doufali ve zdvořilé přijetí, některým se ho také dostalo. *„Nás přivítal majitel místního hostince, který bydlel na rohu naší ulice. Hned ráno po příjezdu přišli se synem s lahví vína a přivítali nás slovy: Vítejte doma. Bylo to velmi milé. Další, kdo nás přišel pozdravit, byl učitel ze sousedství s manželkou, ti nám potřásli rukou také se slovy: Vítejte na Slovensku.*“ (ZV)

Přesto se prvotní okamžiky ve vlasti neobešly bez menších či větších komplikací. Neshody vznikaly především při přidělování bydlení. *„My jsme původně měli bydlet jinde, dostali jsme přidělený jiný dům. Ale jak to tak bývá, jakási paní si stěžovala, že jsme bydleli v Pitvároši v podnájmu, a v Senci máme přidělený hezký dům. Ona naopak měla na Pitvároši nový dům, a teď jí byl přidělen dům na okraji obce, ještě s mnoha schody. Ani za námi nepřišla, abychom to mohli společně vyřešit. Šla přímo na osidlovací úřad a přišla za námi již s hotovým dekretem na dům, který byl přidělen nám. Tak jsme se po příjezdu opět stěhovali. Tentokrát jen o několik ulic, na okraj města Senec do domu se schody. Nám to nevadilo, měli jsme konečně domov.“* (ZV)

Tyto výměny přidělených domů a reklamace dekretů neznamenal nic mimořádného. Lidé se často i v prvních dnech po přesídlení stěhovali z místa na místo. Pomáhala jim v tom armáda, která je nejen doprovázela po celou dobu transportu, ale zůstala i v cílových místech přesídlení. *„Vojáci s námi dojeli až do města, vykládali a stěhovali těžké kusy nábytku, pomáhali se zvířaty. Ještě dlouhou dobu projížděli ulicemi obce a hlídali, aby byl všude pořádek.“* (ZK) Stát se snažil zabránit neshodám nejen mezi nově přichozími a starousedlíky, ale i mezi přesídlenci navzájem. Občas se stávalo, že došlo k neshodám i mezi částmi slovenských rodin. Přesídlenci na Slovensku vyhledávali své známé a příbuzné, aby se s nimi setkali. Ne vždy však byli vstřícně přijati. *„Rodina mého muže se vrátila k příbuzným do Brezna, když se jich v neděli příbuzní ptali, do jakého kostela jdou, odpověděli, že do evangelického, že všichni na Pitvároši jsou evangelíci. Příbuzní jen odpověděli: No co jste to udělali, vy jste zaprodali nejen řeč, ale i víru, vždyť naše rodina byla vždy katolická, a vy jste se dali k evangelíkům, takové odrodilce nechceme a nikdo z Vás ať už nikdy nepříjde!“* (ZV) Přesídlenci se museli potýkat nejen s překážkami materiálními a duchovními, ale i se zpřetrhanými rodinnými vazbami, zapříčiněnými rozdílnými životními hodnotami.

6 ŽIVOT PO PŘESÍDLENÍ

6.1 Kultura, školství, duchovní život

Důležitým prvkem, který ovlivňoval všechny složky života, bylo prostředí, do kterého přesídlenci, na území poválečného Slovenska, přicházeli. „*Když jsme sem dojeli, bylo ve vesnici málo Slováků a samý Maďar.*“ (JK) Takto vzpomíná jeden z přesídlenců na první okamžiky v obci Velká Mača. „*Část mé rodiny prožila několik let ve Velké Mači. Přišli sem z Pitvároše. V dědině byl v té době samý Maďar, jestli tam byli tři rodiny Slováků, tak to bylo moc. Někteří přesídlenci se proto raději odstěhovali pryč. Někteří do obcí v okolí Piešťan, někteří až na Moravu a do Čech. Ti, kteří zůstali, se většinou přizpůsobili Maďarům, dcery si vzaly Maďary a v rodinách, i na své děti mluvily především maďarsky, staly se z nich, dle mého mínění, kulturní Maďarky.*“ (ZK) Z uvedeného vyplývá, že přesídlenci doufali, že přicházejí do prostředí nového domova, s nadějí na začlenění do kompaktního, slovenského společenství. Namísto toho přicházeli do téměř totožného prostředí, ze kterého byli přesídlováni. Do prostředí, kde převládalo maďarské etnikum, komunikující mezi sebou pouze maďarsky. Někteří jedinci se tomuto prostředí dokázali přizpůsobit. Většina Slováků však volila cestu národní hrdosti a odmítala v takovém prostředí zůstat nastálo. „*Dědy strejda se po krátkém čase odstěhoval do Seredě. Doslova tam utekl před Maďary z Velké Mače. Pokud vím, tak téměř polovina lidí odešla pryč, do Sládkovičova, Trenčína, Trnavy, Piešťan i do Čech*“ (ZV).

Zda odchod do jiných lokalit byl pro přesídlence krokem vpřed, je diskutabilní. Například odchod Slováků do Sládkovičova znamenal výměnu prostředí za téměř totožné, které existovalo ve Velké Mači. „*Ve Sládkovičově bylo také hodně Maďarů, ale Sládkovičovo bylo město, nebyli moc vidět.*“ (AG) Zde můžeme zaznamenat další prvek, který ovlivňoval prostředí, do kterého přesídlenci přicházeli. Poměr jednotlivých etnik byl více vidět a měl více viditelné vnější projevy na malých vesnicích, než ve velkých městech, kde se vzájemné působení obou etnik projevovalo navenek méně, nebylo na první pohled zřejmé. Působila zde anonymita měst. Obdobnou zkušenost měli přesídlenci i v okolních městech a vesnicích. „*Když jsme se přistěhovali do Velkých Úlan, i tady bylo hodně Maďarů.*“ (AG) Největším a nejlidnatějším cílem, prvního

transportu přesídlenců z Maďarska, bylo město Senec, které mělo v době přesídlování téměř 5 tis. obyvatel. „*Když jsme přišli do Sence, byli tu téměř sami Maďaři. Každý z nich se zahlásil, že má praděda nebo někoho jiného, příbuzného, Slováka. Po válce byl najednou každý Slovák, aby nemusel odejít do Maďarska, a potom byl už každý zase Maďar, a s námi mluvil jen maďarsky.*“ (ZV) Přímá účastnice přesídlení vystihuje a popisuje proces reslovakizace, při kterém docházelo ze strany Maďarů na území Slovenska k hromadnému, účelovému, přihlašování se ke slovenské národnosti s jediným cílem, a to zůstat na území Slovenska. S národním cítěním ani historickými odkazy na kořeny předků neměl tento krok nic společného.

Kromě převahy Maďarů se setkali přesídlenci v obci Senec i s hrstkou Slováků, kteří zde přežili válku. „*Kromě Maďarů jsme se potkávali i s kolonisty. Bylo tady asi 14 přistěhovaleckých rodin. Každá z nich dostala před válkou pole, aby měla kde hospodařit, a bydlela v samostatné, okrajové, části obce - kolonii.*“ (ZV) Tuto skupinu lidí, kolonistů, tvořili legionáři, osadníci z Čech a Moravy i Slováci, kterým byla přidělena půda z rozdělených velkostatků na základě první pozemkové reformy. Tato specifická skupina lidí žila v uzavřených komunitách na svém hospodářství. V obci Senec tak byly zaznamenány základní tři skupiny obyvatel. Přesídlenci, Slováci, kteří přišli do města z obce Pitvároš, hrstka kolonistů, kterou tvořili Češi a Slováci, kteří ve svém uzavřeném společenství přežili válku, a Maďaři, kteří prošli procesem reslovakizace.

Nejvíce na sebe působily skupiny Maďarů a přesídlených Slováků. Jejich rozpory se projevovaly především ve víře a v používání mluveného slova. „*Byla tu jedna sousedka, která vodila za ruku malého chlapce. Spolu mluvili vždy jen maďarsky. Jednou, když jsem šla do města, chlapec mě pozdravil slovensky, boskávam, a ta mu takovou vrazila za to, že pozdravil slovensky, to jsem neviděla.*“ (ZV) Je zřejmé, že v toleranci ke Slovákům nebyly vychovávány ani maďarské děti, které napodobovaly chování svých rodičů. „*Někteří Maďaři schválně hovořili maďarsky, i když věděli, že mluví se Slováky, kteří jim nerozumí.*“ (MV) Doma bylo dětem vštěpováno, že jediné dobré, je to maďarské, co se týče jazyka i víry, způsobu života a lidských hodnot. Děti se proto chovaly odměřeně až zle i ke svým slovenským vrstevníkům. „*Když jsme byli po škole venku, a hráli si, maďarské děti se k nám nechovaly hezky. Kluci po nás dokonce házeli kamení. Mojí sestře vyrazili zub a mně udělali monokl. Děti na nás také*

na ulici povykovaly, že jsme Pitvárošani, a dlouho nám nadávaly.“ (ZK) Těmto slovenským dětem poskytoval určitou úlevu, od maďarského nátlaku, školský systém. Poté, co byly školy na území Slovenska rozděleny na maďarské a slovenské, se děti setkávaly především se svými vrstevníky stejného jazykového zaměření, pocházející ze stejného sociálního prostředí. „My jsme, jako Slováci, chodili do slovenské školy. Maďaři měli školu svoji, nevidali jsme se. Jen mimo školu. Přesto i k nám, do slovenské školy, chodily maďarské děti. Ty se s námi ale bavily slovensky a chovaly se k nám dobře.“ (MV)

Velmi často, zvláště v prvních letech po přesídlení, cítili Slováci určitou diskriminaci i při běžném nakupování. *„Dodnes si dobře pamatuji, jak jsem byla s matkou nakupovat v Senci. Některé obchody tam byly pouze maďarské, např. obchod s obuví (Obuva), nebo obchody s oděvy. Když do nich člověk šel nakupovat a hovořil slovensky, tak ho prodavačky automaticky ignorovaly, odsouvaly, nevšímalý si ho. Schválně člověku prodávaly za zády a obsluhovaly ostatní lidi ve frontě, obsluhovaly ty, kteří přišli do obchodu později.“ (BP) Otázku, proč navštěvovali Slováci maďarské obchody, vysvětluje dalším sdělením jeden z pamětníků. „V Senci slovenské obchody po válce vůbec nebyly. Senec byl víc maďarský než slovenský, tomu odpovídaly i jednotlivé obchody. Když potřeboval člověk něco nakoupit, neměl jinou možnost, než navštívit tento obchod a strpět chování prodavače.“ (ŠV)*

Někteří v té době litovali, že neodešli z Pitvároše již před válkou, kdy jim bylo nabízeno přesídlení do oblasti v okolí Nitry. *„V r. 1926 šlo z Pitvároše 14 rodin do Nové Vsi poblíž Nitry. Každá rodina dostala 20 ha polí. Navíc šli všichni lidé do jednoho města, kde jim byly postaveny domy. Tyto domy pak lidé, podle svých možností, postupně spláceli. I náš děda měl vše vyřízeno k odchodu. Nakonec s rodinou zůstal. Po válce ho toto rozhodnutí, zůstat, mrzelo. Zvláště, když viděl, jak to v Senci a okolí vypadá, a jak se k nám Maďaři chovají. Litoval, že do Nové Vsi před válkou neodešel.“ (EV) Někteří přemýšleli o tom, že odejdou i do jiných lokalit, než bylo Slovensko. „Otec byl dlouho po skončení 1. světové války v italském zajetí, pracoval na fíkových plantážích. S ostatními zajatci dlouhou dobu uvažovali o tom, jaká by byla emigrace do Ameriky. Když se ze zajetí vrátil na Pitvároš, zůstala celá rodina, mezi svými, tam. Když pak ale v r. 1947 prožíval první roky po přesídlení na Slovensku, litoval, že se nerozhodl do Ameriky odejít.“ (AG)*

Pitvárošané se odlišovali nejen od Maďarů, ale také od ostatních Slováků. Výrazným zjevným znakem byl způsob mluvy. *“Naše slovenština byla jiná. Všichni jsme byli většinou z Gemera, tam se mluví jinak. Přesto, že jsme žili hodně let na Dolní zemi, každá rodina si zachovávala způsob mluvy, který byl používán v její rodné vesnici. Např. já jsem se náhodně setkala s člověkem, který při rozhovoru se mnou během prvních pár vět poznal, že pocházím z vesničky Mokrá Háj. Tato jeho domněnka se potvrdila zápisem ve vesnické kronice, kde byl záznam o skutečnosti, že v r. 1744 odešlo celkem 44 rodin a v r. 1784 celkem 20 rodin z této vesnice na Dolní zem. V seznamu rodin byla skutečně zaznamenána i ta naše.”* (ZV) Mimo způsobu komunikace, je dalším vnějším projevem příslušnosti k určité sociální skupině, způsob odívání. Pitvárošané byli především chudí zemědělci, kteří ctili staré tradice, a to i v odívání. Byli proto rozpoznatelní i podle svého specifického oblečení. *„Před přesídlením chodily některé ženy ještě v krojích. I já jsem v něm během války chodila. Také v Senci, po našem příjezdu, nosily některé starší ženy ještě kroje. Především ty gemerské, zdobené a vyšívané. Já jsem kraj už nenosila.”* (ZV) Rodiny přesídlenců se odlišovaly i způsobem stravování. Na některé výrobky jsou dodnes hrdí. *„Přivezli jsme výrobu klobás i způsob zabijačky.”* (ZV) *„Po příjezdu mých rodičů se objevila najednou ve spoustě vesnic v okolí Sence výroba Pitvárošské klobásy. Podobně Komlóšané v Galantě vyrábí Komlóšské a Moťovské klobásy. Všechno jsou to výrobky ze zabijaček, které dělali naši otcové a dědové na Dolní zemi.”* (ŠV)

Stejně tak, jako se lišil jazyk, způsob stravování i odívání Dolnozemských Slováků, lišilo se i náboženství. Téměř všichni Pitvárošané byli evangelíky augsburského vyznání. Usídlení reslovakizovaní Maďaři, nebo Hornozemští Slováci byli většinou katolického vyznání. Velký rozdíl vznikl tedy i z duchovního hlediska. V místech přesídlení vznikaly dvě odlišné komunity. Evangelická, kterou tvořili především přesídlenci, a katolická, tvořená usazenými Slováky a hlavně Maďary. Katolíci měli na Slovensku již vybudované patřičné zázemí, kostely i fungující katolické sbory. Naopak některé evangelické sbory byly, díky příchodu přesídlenců, teprve zakládány. Lidé zpočátku neměli ani možnost, účastnit se mší v kostele. *„Do kostela na Pitvároši chodila naše rodina každou neděli. V Senci, po jejím příjezdu, evangelický kostel nebyl. Příbuzní proto chodili na mše do školy, do místního gymnázia, do té doby, dokud nebyl svépomocí kostel vybudován. Evangelický kostel v Senci*

neexistoval právě proto, že tu před příchodem naší rodiny a dalších lidí z Pitvároše nebyli téměř žádní evangelíci augsburského vyznání.“ (HV)

Ve většině rodin měly, i v této době, vyznání a národnost, zásadní vliv na volbu životního partnera, případně jeho schválení ostatními členy rodiny. *„Když byla moje sestra v kině se synem našich sousedů, dostal za to syn strašně vynadáno, protože sestra byla Slovenka a syn sousedů Maďar. Když jejich vzájemný vztah trval déle, iniciativy se ujala matka od sousedů, která prohlásila, že dovolí, aby si jejich syn vzal evangeličku jen za podmínky, že společné děti budou rozděleny takto: chlapci budou katolíci a holky evangeličky. Chlapci budou chodit do maďarské školy a děvčata do slovenské školy. Ještě prohlásila, že si bude její rodina vychovávat chlapce po svém. Sestra se samozřejmě proti tomuto přístupu ohradila a prohlásila, že jí nikdo děti dělit nebude a vztah ukončila.*“ (MV) I na tomto případě je zřejmé, že bylo prioritou hledat, dle obecného názoru, rovnocenného partnera po stránce národnosti, víry i používaného jazyka. Tento postoj se postupem času zmírnil. Přispěl k tomu i pohyb obyvatelstva. *„Těsně po příjezdu naší rodiny do Sence převažovalo maďarské obyvatelstvo. Ale příchod vesničanů z okolních obcí všechno změnil, vše se urovnalo, Slováků přibylo. Ted' už je vše v pořádku.*“ (ZK)

6.2 Rodinný a pracovní život

Základem každé dobře fungující rodiny je, kromě kvalitních sociálních vazeb a patřičného duchovního zázemí, i zázemí hmotné. Přesídlenci přicházeli do měst a obcí, kde se jim stát snažil toto hmotné zázemí již v prvních dnech po přesídlení zajistit. *„Když přijela naše rodina do Sence, dali nám nějaké peníze na děti a každému, kdo neměl, dali krávu.*“ (EV) Každé rodině bylo přidělováno i bydlení, většinou domy po odsunutých Maďarech. Někteří Maďaři však v době příjezdu ještě domy obývali, nebo byli přesunuti do jiného, provizorního, ubytování do doby, než budou odsunuti. Vznikalo zde prostředí možných konfliktů. *„My jsme dům dostali po Maďarech. Ten co bydlel tady, byl obyčejný zloděj. Za války okrádal Slováky, kolonisty, z Oravy. Nebyl to běžný občan, když lidé utíkali za války před Maďary a Němci, on je ještě okrádal, místo, aby jim pomohl, nebo je nechal být. Po válce byl vyhlášený za zloděje a kolaboranta, a*

proto musel do Maďarska. Odsunuli ho, někdo říká, že dokonce utekl, ještě před naším příjezdem, proto jsme měli klid, dům byl prázdný.“ (ZV) Někde však původní obyvatelé v době příjezdu přesídlenců ještě bydleli. „Všichni Maďaři neodešli, nastěhovali je někam jinam, mohli si s sebou odnést jen zavazadla o hmotnosti do 50 kg. Maďaři potom odešli až hromadně bez nábytku, bez obilí, jen s našetřenými penězi a s tím, co unesou. Nepokoje nebyli, všude hlídkovala armáda, ta pomohla i poskládat nábytek a vynést ho do domu.“ (HV) Někteří lidé nebyli zcela spokojeni se svým ubytováním, jiní si je naopak chválili. Vzhledem k existenci nepoměru mezi příchozími Slováky a odchozími Maďary nebylo možné zachovat poměr opouštěných a přidělovaných nemovitostí z hlediska velikosti ani kvality. „Ten, kdo měl na Pitvároši dům, dostal dům. Kdo dům neměl, přidělili mu ho také, ale rozdíl v ceně musel splácet. Děda měl na Pitvároši koně, dům i pole, tady dostal stejně. Dostal 5 ha polí a dobrý dům.“ (ŠV)

Rozdíl mezi bydlením v jižním Maďarsku a v poválečném Slovensku byl i ve způsobu zbudování staveb, vybavení domácností, technickém zázemí a dostupné městské či vesnické infrastruktury. „Obyvatelé Pitvároše si svítili petrolejovými lampami, v obci elektřina zavedena nebyla. Nebyl tam ani vybudovaný vodovod. Pro pitnou vodu se chodilo do studny. V Senci sice nebyl vodovod, ale elektřina byla zavedena do každého domu.“ (MV) „Prádlo se, před zavedením vodovodu, pralo veřejně v místních jezerech. Tenkrát nazývaných Báger, v Senci.“ (HV) „My ženy, jsme vždy praly prádlo, děti se přitom koupaly, pak nám zavedlo město vodovod a z jezer udělalo rekreační středisko a kulturní centrum.“ (ZV) Změna nastala i ve způsobu vytápění a pečení. Ve většině přidělených nemovitostí chyběl typický dolnozemský prvek – pec. „V Pitvároši se obvykle každý den krmila hospodářská zvířata kukuřicí, okousanými zbytky (středy kukuřice) se potom zatopilo v peci, kterou měl snad každý dům. Ve stavení bylo teplo a ještě se upekla chléb. V Senci jsme pec už neměli.“ (EV) Někteří tento způsob života přijali s jistou samozřejmostí, jiní přesídlenci si nové prostředí přizpůsobili tomu, na které byli zvyklí v Pitvároši. „Babička s dědou dostali přidělený hezký, velký dům, ale téměř na samotě, mezi poli, asi 2 km od Sence. Bylo tam celkem 5 domů. Čtyři z nich obývali Slováci, a pátý dostali přidělený prarodiče po odsunutých Maďarech. Dům byl větší a hezčí, než ten, co měli na Pitvároši, dokonce v něm měli i jakýsi pokoj pro služku. Nevýhodou byla izolace od okolí. Autobus tam jezdil 2x za den. V zimě téměř vůbec. Dům byl velký, přesto v něm nebyla pec. Babička

s dědou si tedy pec vybudovali a pekli každý den domácí chléb stejně tak, jak do té doby byli zvyklí z Pitvároše.“ (ŠV) I zde je vidět obrácený pohled na kvalitu přidělovaného majetku. Přesto, že převládal obecný názor, že si lidé přidělením majetku pohoršili, nebylo tomu vždy tak. *„Naši dostali kromě hezkého domu i stejně velká pole, jaká měli v Pitvároši, situovaná hned u domu, dobře se jim hospodařilo.*“ (AG) Na kvalitu bydlení měla vliv i lokalita přidělovaných nemovitostí. Senec, s těsně přilehlým okolím, byl především rozvíjejícím se moderním městem. Poměry na vesnicích byly odlišné. *„Ve Velkých Úlanech přidělili sestře starý dům. Byl postavený ještě vybíjením, z hlíny, na zemi byla místo podlahy jen udusaná hlína, někde doplněná o nepálené cihly. Rodina po pár letech raději dům zbourala a postavila nový.*“ (ZV)

Po přesídlení volili Slováci již jiný typ rodinného bydlení, a to typ základní, kdy spolu žili jen rodiče s dětmi. Byl natrvalo opouštěn model rozšířený, ve kterém byli lidé zvyklí žít pohromadě v jedné domácnosti ještě s prarodiči. *„Moje teta ještě chvíli po přesídlení žila s mužovými rodiči, žily tak tři generace spolu. Postupem času ale vyřešili bydlení tak, že si postavili samostatný dům, kde poté bydleli jen se svými dětmi. V té době bylo již normální, že spolu staří a mladí pohromadě nebydleli. Nedělalo to dobrotu.*“ (BP) Většina přesídlenců byla zemědělskými dělníky, ale i mezi nimi se našly jiné profese, kterými se příchozí živili i na Slovensku. *„Manžel pracoval v místní kamenářské dílně v Senci, kde vyráběl především náhrobky, ale i jiné kamenářské produkty.*“ (ZV) Pokud neměli lidé některou z činností v rámci zemědělské práce jako hlavní zaměstnání, obhospodařovali, v prvních letech po přesídlení, alespoň svá vlastní soukromá hospodářství. Byli na tento způsob života zvyklí. Téměř každá rodina v Pitvároši vlastnila hospodářství s polnostmi a domácími zvířaty. *„V Senci, po příjezdu, měla naše rodina pole u domu o velikosti 60 arů a další půdu v místních vinohradech, která měla rozlohu 78 arů. Hned u domu jsme měli chlívek s prasetem, kačeny i slepice.*“ (HV)

Způsob obživy, spolu s výrazným nárůstem pracovních míst i vztah k osobnímu vlastnictví, změnila kolektivizace. *„U nás, v Senci, bylo založené družstvo, přesně Jednotné rolnické družstvo (JRD), v r. 1948. Všichni jsme tam byli zaměstnaní. Při vstupu jsme přišli o pole i zvířata. U domu nám zůstala jen zahrada a část polí pro vlastní potřebu.*“ (EV) Většina místních obyvatel byla zaměstnána v místních zemědělských družstvech. Někomu se z počátku do kolektivního vlastnictví vůbec

nechtělo, ale nakonec byl okolnostmi donucen dříve či později do JRD vstoupit. „*Jeden muž od nás nešel do družstva a neodváděl požadované dávky. Dlouho jsme ho pak neviděli, protože šel do vězení. Náš děda vstoupil do družstva také pozdě až v r. 1952, a to jen proto, že mu všichni z okolí nadávali, aby už konečně vstoupil, že to jinak ostatní za něj odnesou.*“ (MV)

Mezi lidmi panoval strach z postihů. Vstup do družstva byl dobrovolný jen pro malou hrstku z nich. Práce na družstevním majetku nebyla vůbec jednoduchá, a ani ocenění neodpovídalo odvedenému objemu prací. „*Matka docházela do družstva až do r. 1954. Každé ráno vstávala ve 4 hodiny a odcházela vázat konopí nebo dojít krávy. Poté se vracela, aby nám udělala snídani, a pak byla zase až do večera v práci, v družstvu se hodně nadřela.*“ (ZK) Hodně často byli lidé rozhořčení nad dvojitým způsobem odměňování za tutéž odvedenou práci. Vždy však záleželo na vedoucích pracovnících, jak vzniklou situaci posoudí. „*Muži vydělávali daleko více, než ženy. Např. když ženy stohovaly slámu od rána do večera, vydělaly si v přepočtu jednu jednotku za den. To bylo málo. Za celý měsíc tak ženy dostávaly průměrně 400 Kč. Když však stejnou práci vykonávali muži, měli za stejný čas vyděláno 6 až 7 jednotek.*“ (JK)

Zde se setkáváme s ojedinělým způsobem odměňování, ve kterém nebyla mzda vypočítávána z délky odpracovaného času, ani z objemu odvedené práce, ale každé práci byly přidělovány tzv. pracovní jednotky. „*Průměr peněžní odměny na pracovní jednotku činil v r. 1955 Kčs 20,-, v r. 1956 Kčs 20,31, v r. 1957 Kčs 19,- a v r. 1958 Kčs 16,37. Naturální odměna na pracovní jednotku se pohybovala v r. 1957 od Kčs 3,23 do Kčs 7,37, průměr v r. 1957 činil Kčs 5,54. Finální peněžní i naturální odměna v r. 1957 tedy činila Kčs 19,- a Kčs 5,54. Celkem tedy Kčs 24,54 na pracovní jednotku. Počítáme-li, že jedna pracovní jednotka se rovná průměrně 5,3 hodiny, znamená to, že průměrný hodinový výdělek v JZD činil Kčs 4,63.*“¹⁷⁰ Z počtu těchto odvedených pracovních jednotek za daný měsíc se poté družstevníkům vypočítávala mzda. Vždy záleželo na vedoucím pracovníku, kolika pracovními jednotkami konkrétní odvedenou práci ohodnotí. „*Odměňování za naši práci měl na starosti skupinář. Když jsme říkaly, že pracujeme více než muži, jen se vždy smál a říkal, že je tu divná atmosféra, počet jednotek nám však nikdy nezvýšil.*“ (ZV) Ani sociální systém v této době příliš

¹⁷⁰ LOULA, F. K otázce oceňování živé práce družstevníků při zjišťování vlastních nákladů JZD. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 1959, s. 23. ISSN 0231-5122.

nefungoval. „Nikoho nezajímalo, že mám nemocnou sestru. Matka měla dokonce potvrzení od lékaře. Ale přímo k nám domů přišel skupinář a řekl matce, že tento papír může tak akorát vyhodit do koše, a ať okamžitě přijde do práce. V té době nebyla ani žádná mateřská dovolená. Do práce ženy chodily i v sobotu.“ (BP)

Práce v družstvech se netýkala jen dospělých. Protože lidé moc peněz neměli, pomáhaly rodinnému rozpočtu i děti, které docházely do JRD na brigádu. „Oba mí bratři chodili v sobotu i neděli na brigádu sbírat klasy kukuřice. Skupinář vždy vyměřil kus pole, který se měl obhospodařit, a družstevníci na něm pracovali sami nebo s rodinnými příslušníky, to bylo každému jedno, hlavně aby bylo vše včas a v pořádku předáno. Skupinář potom odvedenou práci překontroloval a ohodnotil.“ (ZK)

Nejvíce pracovních míst v této době poskytovala JRD a tzv. „Štátné majetky“ (ŠM). Rozdíl mezi těmito dvěma organizacemi byl ve vztahu k vlastnictví majetku. Do JRD lidé, oficiálně dobrovolně, ale ve skutečnosti povinně, vkládali svůj majetek, na kterém poté společnými silami hromadně, kolektivně, hospodařili. Štátné majetky byly také zemědělské podniky, ale ve vlastnictví státu. Zemědělci tak vykonávali stejné druhy práce, ať pracovali v JRD, nebo v ŠM, rozdíl byl pouze ve vlastnictví obdělávané půdy a obhospodařovaného dobytka. Dalšími pracovními příležitostmi v regionu byly průmyslové podniky. „Moji známí pracovali v podniku na výrobu lan. Podnik se jmenoval Konopárna Sládkovičovo. Další dojízděli do Elektrovodu, Doprastavu. Byly tady i velké podniky s živočišnou výrobou, např. Zipka, ale také Senecké zahradnictví a spousta dalších.“ (ZK)

6.3 Integrace

Základním krokem v procesu integrace bývá navázání sociálního kontaktu s místními obyvateli. Málopočetná skupina usazených Slováků, především kolonistů, neměla k nově příchozím větší výhrady, příliš se neprojevovala. Více vidět i slyšet bylo převažující, maďarské obyvatelstvo, které jakýkoli kontakt s přesídlenci odmítalo. „Můj muž vyrůstal ve slovenštině i maďarštině, plynně hovořil oběma jazyky. Když viděl, že někdo neumí slovensky, automaticky začal hovor maďarsky, neměl s tím problém. Ale Maďaři kvůli nám slovensky odmítali mluvit, nechtěli.“ (ZK) Zde se tedy nejednalo o

chyby v komunikaci nebo jakési komunikační šumy, které mohou při vzájemném sdělování vzniknout. Zde se jednalo o přímé odmítání komunikace ze strany maďarské národnostní skupiny vůči národnostní skupině slovenské. Přesídlencům v tomto období pomáhaly úzké rodinné vazby, které nebyly přetřhány ani rozdílnými bydlišti v odlišných vesnicích. Rodiny se pravidelně navštěvovaly a podporovaly. „*Naše rodina byla zvyklá se pravidelně scházet již za života v Pitvároši. Ani po příchodu na Slovensko jsme nevynechali žádná rodinná setkání. Scházeli jsme se o svátcích i při zabijačkách. Přesto, že byla kolektivizace, a veškerý zemědělský majetek se musel vložit do družstva, vždy jsme alespoň nějakou slípku a prase v chlívkou měli. Na zabijačku se sjížděli rodiče, sourozenci s rodinami i ostatní příslušníci naší rodiny z okolních vesnic. Vždy to byla velká událost, všude bylo plno lidí.*“ (ŠV) „*Vídali jsme se s rodinou dost často, mnohokrát jsme jezdili do Sládkovičova nebo do nedalekých Velkých Úlan.*“ (ZV) „*Pamatuji si, jak moji bratři jednoho dne po škole zapřáhli kočár a odjeli přes pole do nedaleké vesničky navštívit babičku s dědou.*“ (BP)

Přesídlenci se tak podporovali navzájem, pomáhal jim v tom i fakt, že dolnozemské rodiny byly velké, mívaly hodně dětí, a na Dolní zemi byli zvyklí žít všichni pohromadě, pomáhat s výchovou i s pracemi na polích. Proto, když se sešla dolnozemská rodina dohromady, společně vytvořila společenství mnoha členů, a dokázala vytvořit potřebně velké citové a sociální zázemí. „*Naši měli kromě mě ještě další 4 děti. Maminka měla 7 sourozenců a můj tatínek měl dokonce 8 dalších sourozenců. Byli jsme velká rodina. Často jsme se navštěvovali.*“ (ŠV) Dolnozemští obyvatelé se nenechali odradit ani faktem, že nebyli umístěni do jedné, společné, vesnice. „*Nejdřív nám slibovali, že pro nás postaví domy ve Velké Mači, a v sousední Malé Mači, na jednom místě, nakonec nás rozdělili do několika různých vesnic. Ale nám to nevadilo, my jsme věděli, kam půjdeme, zveřejněný seznam jsme viděli již na Pitvároši. Byl tam seznam s adresami, kam která rodina odchází.*“ (AG)

I přes negativní maďarské postoje, existovaly i v prvních okamžicích po přesídlení výjimky, kdy se Maďaři k nově příchozím Dolnozemským Slovákům chovali vstřícně a slušně. Většinou se jednalo o jedince, pocházející ze smíšených manželství Slováků a Maďarů. „*Jedni sousedi provozovali kousek od nás hostinec. Majitelem byl Slovák z Oravy a měl za ženu Maďarku. Byli k nám vstřícní, běžně s námi komunikovali ve slovenštině, chovali se slušně. Zdravili nás, pomáhali. Dalším sousedem byl*

slovenský učitel, který měl za ženu také Maďarku. Ani s nimi jsme nikdy neměli žádné nepříjemnosti, problémy.“ (ZV)

Dalším opěrným bodem bylo pro přesídlence množství místních spolků. Nejnavštěvovanějším byla Matice slovenská, dále zde působily různé kulturní i sportovní spolky, některé s tradicí, sahající do meziválečného období. *„Hodně našich známých navštěvovalo v počátečních letech spolek Matice slovenské. Já jsem tam moc často nechodila, protože jsem měla malé děti a neměla jsem moc volného času. Ale vím, že ostatní lidé spolek chválili. Scházeli se tam téměř sami Slováci.“ (ZV)* Děti měly spousty příležitostí scházet se v kroužcích, vedených při základních školách. Protože navštěvovaly školy slovenské, i v těchto kroužcích se scházely se svými vrstevníky, Slováci. *„I nám nabízeli nějaké kroužky, ale my jsme raději běhaly venku. Za čas se dokonce otevřela hudební škola, ale ta byla za peníze.“ (ZK)* Příležitostí k seberealizaci bylo tedy i pro děti dost. Překážkou v polovině 20. století byly většinou finanční důvody. Práce v této době byla, zvláště v zemědělství, těžká a výdělek malý. Především z tohoto důvodů již mladší generace nepokračovala v rodinné tradici zemědělských dělníků, ale spíše odcházela do různých středních škol nebo na učňovská střediska. *„Můj bratr se vyučil opravářem strojních zařízení, já jsem chodila na místní gymnázium a pak jsem byla zaměstnána v podniku Zdroj. Můj bratr u vyučeného oboru nezůstal. Stal se řidičem nákladních automobilů.“ (ZK)*

Vzájemnou separaci obou národnostních skupin, maďarské a slovenské, prolomilo až zakládání JRD a kolektivní práce v zemědělství. Zároveň s těmito pracemi, při kterých si museli lidé vzájemně pomáhat, vznikaly sociální rozpory především mezi skupinami nadřízených a podřízených, případně při odměňování mezi skupinami mužů a žen. Při řešení těchto každodenních problémů časem již nikdo neřešil, kdo je Slovák a kdo Maďar. Pro každého bylo prvotní splnit zadané úkoly a vydělat peníze na zaopatření rodiny. K potlačení národnostních třenic přispěly i různé společné kulturní akce, pořádané na půdě JRD, které nerozlišovaly zaměstnance podle národnosti, ale byly určeny všem zaměstnancům družstva a jejich rodinným příslušníkům bez rozdílu. *„Senecké družstvo mělo velký sál. Každý měsíc JRD pořádalo různé estrády buď v tomto družstevním sále, nebo v sále místního kulturního domu. Všichni tam chodili tančit, nebo se jenom společně pobavit. Některé akce byly pořádány i u místních jezer. Časem družstvo pořádalo i různé zájezdy.“ (EV)*

Dalším stmelovacím prvkem jednotlivých družstevníků bylo překonávání společných úkolů při doplňování požadovaného vzdělání v oboru zemědělství. „*Našemu otci bylo družstvem nařízeno, aby si doplnil vzdělání. Musel tak navštěvovat obor Zemědělská zootechnika na Střední zemědělské škole v Šale. V družstvu bylo více lidí, kteří museli kromě práce po večerech ještě studovat.*“ (ZK) Tyto požadavky na doplnění vzdělání byly na družstevníky kladeny především proto, že příchozí Pitvárošané měli převážně základní vzdělání z vesnické školy. Nikdo na Dolní zemi studovat nepotřeboval. I když existovaly výjimky, většinu obyvatel tvořili zemědělci, kteří pracovali na polích nebo statcích a vzdělání příliš nepreferovali. Daleko větší důraz byl z jejich strany kladen na duchovní základnu a výuku náboženství, a to i po příchodu na Slovensko. „*Ve škole jsme měli kromě běžných vyučovacích předmětů i náboženství. Všechny děti chodily na hodiny náboženství, do kostela na mše se svými rodiči, absolvovaly konfirmace.*“ (HV)

Časem se téměř úplně vytratily i rozpory, způsobené rozdílnou vírou. „*V Senci byly mše rozděleny v jeden den na slovenské, a v druhý den na maďarské. Časem s tím nikdo již neměl problém. Je to tak i dodnes.*“ (ZK) Přeci jen se ale našli lidé, kteří na sebe nechtěli poutat pozornost a veřejně přiznat, že jsou evangelíky. „*Lidi z družstva se většinou brali na obecním úřadě, oficiálně. Pak, ale když nebyli na očích, jeli se vzít ještě jednou, a to do kostela v některé z okolních vesnic. Moje známá se takhle vdávala v evangelickém kostele v nedaleké Jelce.*“ (EV)

7 ZHODNOCENÍ VÝZKUMU

K získání potřebných dat byla v praktické části použita metoda orální historie, která se při získávání informací opírá o techniku rozhovoru s respondentem, směřující k záznamu autobiografických údajů jeho životní cesty. Umožňuje na základě analýzy konkrétních životních drah jednotlivých jedinců hlouběji poznat souvislosti individuálních kulturních a sociálních struktur a procesů.¹⁷¹ Vzorek respondentů představovala skupina přesídlenců a jejich rodinných příslušníků, kteří podávali sdělení ke zkoumaným událostem a skutečnostem. Podávali obraz historických událostí, které zkoumáme, vlastními slovy, tak jak si je pamatují, nebo jak jim je předala starší generace, prostřednictvím rodinného sdělení. Zdrojem poznatků je zde lidská paměť. Zpracovaný text rozhovorů sloužil jako jedno z hledisek pro analýzu a interpretaci procesu přesídlení a integrace. V práci jsou citovány jen části rozhovorů. Jejich uveřejnění ve formě přímé řeči je snahou o zobrazení autentičnosti zaznamenaných informací k danému tématu. Ze stejného důvodu nebyly rozhovory nijak upravovány ani měněny, tam kde bylo třeba, byl k nim přidán i neverbální projev jednotlivých subjektů tak, aby dokreslil sdělení jako celek.

Porovnáním poznatků, získaných prostřednictvím analýzy a interpretace rozhovorů s jednotlivými respondenty na straně jedné, a údajů obsažených v odborné literatuře na straně druhé, jsme dosáhli potřebného objemu dat, nutného pro zhodnocení celého procesu přesídlení od pojmenování jednotlivých důvodů, které vedly k přesídlení Dolnozemských Slováků, až po důsledek, který jim tento proces přinesl. Zkoumali jsme důvody a důsledky, jaké měl celý proces na život zkoumaných subjektů a jejich rodin a porovnávali je s dostupnými informacemi z odborné literatury.

Odborná literatura i všeobecné povědomí přisuzuje procesu přesídlení především důvody hospodářské. Občané vesnice Pitvároš však uvádějí, jako hlavní důvod pro přesídlení do vlasti, chování maďarského obyvatelstva vůči jejich rodinám v meziválečném i válečném období. Poukazují především na velkou maďarizační vlnu ve školském i civilním životě a zároveň odkazují na zážitky z vojenské akce, směřované proti jejich vesnici maďarskou armádou v říjnu r. 1944. Pocit nejistoty a podřízenosti

¹⁷¹ PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001, s. 130. ISBN 80-88982-49-9.

nechtěl už nikdo z nich více zažít. Nátlak ze strany majoritního etnika, spolu se silným národním cítěním a snahou o nalezení stabilního domova a zázemí, které jim území cizího státu nedokázalo zaručit, bylo hlavním důvodem, proč se většina Dolnozemských Slováků přihlásila k přesídlení. Jak významný proces představovalo přesídlení Dolnozemských Slováků dokládá následující tabulka.

Tabulka 8: Počet přesídlených Slováků a Maďarů v letech 1946 -1948

Přesídlení v roce	Slováci	Maďaři	Poznámka
1946	8 612		
1947	37 679	30 637	
1948	13 483	14 838	Maďaři výměnnými transporty
		1 032	Maďaři režimisti
		2 905	Maďaři vojenští provinilci
		6 000	Maďaři dobrovolně
		75	Maďaři z Rusovec
Podle § 16 Piešťanského protokolu před účinnosti dohody	4 230	33 090	
Podle rozhodnutí ZK č. 47 (na černo)	7 783	1 083	
Celkem	71 787	89 660	

Zdroj: GREŽĐOVÁ, H. Činnosť Československej presídľovacej komisie v Budapešti. In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povoynové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídľencov*. Prešov: Universum, 2010, s. 178. ISBN 978-80-89046-64-5.¹⁷²

Mohlo by se zdát, že přesídlením byla odstraněna veškerá negativa, která museli Dolnozemští Slováci dosud překonávat. Asi nejvíce očekávali změnu ve svém postavení minoritního národa v majoritní společnosti cizího státu. V oblasti Podunajské nížiny se však opět stali etnickou menšinou. Stávající obyvatelstvo tvořili opět Maďaři (reslovakizovaní Slováci). Přesídlenci měli pocit, že se ocitli v totožném prostředí, ze kterého odcházeli. V tomto se shodují všichni respondenti i odborná literatura. Negativní postoj Maďarů se projevoval v používání pouze maďarského jazyka, ignorací až slovním napadáním přesídlenců, odmítáním nově příchozích a to nejen v soukromí, ale také na veřejných místech. Přesídlenci tak místo tolik očekávané vlasti, našli opět pouze převahu maďarského etnika, které se k nim, alespoň v prvních letech po přesídlení, nechovalo příliš korektně.

¹⁷² GREŽĐOVÁ, H. Činnosť Československej presídľovacej komisie v Budapešti. In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povoynové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídľencov*. Prešov: Universum, 2010, s. 178. ISBN 978-80-89046-64-5.

Někteří přesídlenci z uvedených důvodů sice opouštěli vesnice s převahou maďarského obyvatelstva, většina z nich však v přidělených vesnicích zůstala a akceptovala stávající situaci. Tuto negativní stránku vyvažovala pozitiva v podobě vyšší životní úrovně, zvýšení sociálních i pracovních podmínek. Např. v obci Pitvároš nebyl před odjezdem přesídlenců zaveden ani vodovod ani elektřina. Ve slovenských obcích byla elektrifikace jednotlivých obydlí již samozřejmostí. Všichni respondenti se shodují na skutečnosti, že infrastruktura v jednotlivých vesnicích a městech na Slovensku byla na podstatně vyšší úrovni, což jejich rodiny uvítaly.

Obecné povědomí i odborná literatura uvádí informace o rodinách, které se staly obětí kompenzačního procesu při výměně nemovitostí vlastněných v Maďarsku, za nekvalitní nemovitosti na území Slovenska. Ve svém šetření jsem se ani v jednom případě s tímto názorem nesetkala. Naopak lidé byli s přidělenými domy i poli spokojeni. Někteří dokonce obdrželi nemovitosti lepší, než vlastnili v Maďarsku, rozdíl museli doplatit, ale za negativum to nepovažují. Dalším prvkem vyšší životní úrovně byl i školský systém. Např. město Senec, které mělo v době přesídlení již několik tisíc obyvatel, zřídilo pro své občany oddělené slovenské a maďarské základní školy. V obci bylo nedlouho po příjezdu přesídlenců zřízeno i gymnázium. Mnoho jedinců z mladší generace Dolnozemských Slováků jej i navštěvovalo.

S integrací měla větší problém spíše starší generace, která spatřovala velkou překážku v přetrhání sociálních vazeb s příslušníky svých rodin. Dalším faktem, který uvádí i odborná literatura, bylo rozdílné vyznání přesídlenců a stávajícího obyvatelstva. Téměř všichni starousedlíci byli katolického vyznání. Přesídlenci, kteří byli evangelíky, neměli dostatečné duchovní zázemí. V prvních letech po svém příjezdu aktivně spolupracovali při zakládání evangelických církevních sborů a budování kostelů. Ty byly většinou budovány svépomocí a fungují v těchto obcích dodnes. Asi nejpodstatnějším prvkem v procesu sjednocení, byla kolektivizace. Lidé si zpočátku našli společné negativum, proti kterému si museli navzájem pomáhat. Nikdo již neřešil národnost, ani používaný jazyk. Důležité bylo plnění úkolů v rámci kolektivního vlastnictví. Na život a práci v JRD si lidé časem zvykli a společně se účastnili různých společných kulturních představení a estrád, kde se dokázali bavit bez ohledu na svou etnickou příslušnost. Časem už nikdo neřešil, kdo je Slovák a kdo Maďar.

ZÁVĚR

Práce podává celkový obraz o životě přesídlenců a jejich předků v lokalitách jižního Maďarska od jejich příchodu na Dolní zem až po poválečné přesídlení na Slovensko. Vymezuje postavení slovenského národa v uherské společnosti z hlediska etnického i geografického a pojmenovává hlavní příčiny migrace, střediska migrace a časový harmonogram jednotlivých migračních vln v průběhu v 17. a 18. století. Práce se zaměřuje na konkrétní skupinu obyvatel, Slováky, z Bekéšsko – Čanádské oblasti, především pak na obyvatele obce Pitvároš. Popisuje jejich život, uzavřeného homogenního etnika, po stránce duchovní, rodinné, pracovní i kulturní a školské. Vymezuje vlivy, které způsob tohoto života ovlivňovaly. V další části si práce klade za cíl objasnit důvody a pohnutky k návratu těchto Dolnozemských Slováků zpět do země předků, na Slovensko. Popisuje adaptační a integrační proces v novém prostředí a vymezuje základní překážky, které museli přesídlenci při těchto procesech překonávat. Dále analyzuje změny ve způsobu všech sfér života před a po přesídlení.

Jaké byly důvody pro přesídlení maďarských Slováků zpět do vlasti?

Ekonomická situace v poválečném období nebyla příznivá v žádné z evropských zemí. V jižním Maďarsku, konkrétně ve zkoumané lokalitě Bekéšsko – Čanádské oblasti, museli někteří obyvatelé využívat i dávky potravin pro nejhudší vrstvy obyvatel, aby přežili zimu. Přesto se hospodářské důvody řadí mezi ty podružné. Hlavním důvodem pro přesídlení, který potvrdili i jednoznačně všichni respondenti, bylo meziválečné a válečné chování Maďarů vůči jejich osobám, rodinám, sousedům, vůči všem příslušníkům slovenského etnika. Oporou v rozhodování bylo především aktivní zachování slovenských tradic, rodného jazyka, kultury a pocit národní hrdosti.

Co konkrétně lidé od přesídlení očekávali, splnila se jim tato očekávání?

V Maďarsku byli Slováci považováni za oficiální národnostní menšinu. Příchodem na Slovensko se však stali menšinou skutečnou. Osob, které se po více generací hlásily ke slovenskému národu, bylo v lokalitě Podunajské nížiny velice málo. Většinu tvořili Slováci reslovakizovaní, kteří se přes administrativní začlenění mezi obyvatele Slovenska stále cítili být Maďary, a dávali své odlišné postavení najevo. Přesídlenci byli z této počáteční situace zaskočení. Očekáváním, které bylo zcela naplněno, bylo svobodné používání slovenského jazyka. Všichni se stali oficiálně občany Československa a mohli svobodně používat svůj rodný jazyk.

Jak se změnila, z důvodu přesídlení, životní úroveň? Když budeme vycházet z obecných podmínek a porovnáme životní úroveň chudých zemědělců, v malých jihomaďarských vesnicích a situaci v cílových místech přesídlení, v rozvíjející se Podunajské nížině, lze předpokládat, že se životní postavení přesídlenců změnila k lepšímu. Dalším prvkem, který udržoval minimálně stejnou úroveň obyvatel, bylo pracovní prostředí, do kterého přesídlenci vstupovali. Toto prostředí jim bylo dobře známé, všichni se zpočátku živil, stejně jako v jižních lokalitách, zemědělstvím. Následujícím prvkem míry životní úrovně, je i způsob bydlení a školský systém. Přesun, z leckdy velice zastaralých poměrů jednotlivých dolnozemských vesnic, na Slovensko byl pro přesídlence významným pozitivem. V nových lokalitách se nacházelo mnoho základních i středních škol. Životní úroveň Dolnozemských Slováků se přesídlením na Slovensko změnila jednoznačně, a dosti výrazně, k lepšímu.

Jaké překážky, lidské, administrativní či jiné, museli přesídlenci překonat v novém prostředí? Mohlo by se zdát, že hlavní překážkou, která způsobovala obecně nejvíce starostí lidem, dříve i dnes, je administrativa. Ale nebylo tomu tak. Přesídlenci byli spokojeni s činností přesídlovacího úřadu, se servisem, který jim poskytovala armáda během transportu i s činností úředníků na hranicích a posléze v cílových místech přesídlení. Občas se vyskytly drobné problémy, které však byly vyřešeny. Daleko větší, až zásadní, překážku řešili Slováci po stránce sociální. Přesídlením byla roztržena, do té doby soudržná rodinná, přátelská i sousedská společenství. Někteří členové zůstali v Maďarsku. Ale ani ti, kteří se přihlásili k přesídlení, nebyli přesunuti do stejné vesnice. Dalším, zásadním problémem, byl odmítavý postoj členů prostředí, do kterého přesídlenci přicházeli. Integraci jako takové předcházela dlouhý proces socializace, vyžadující především schopnost vyrovnat se s realitou, která nastala po výměně obyvatel. Bylo zapotřebí mnoho času, ale nakonec se největší překážku, spočívající v negativním postoji usazeného prostředí, podařilo překonat.

Jak moc se změnil v důsledku přesídlení způsob rodinného, duchovního, pracovního i kulturního života? V dolnozemských lokalitách byli lidé zvyklí hodně pracovat na polích, v letním období nebyl na jiné aktivity ani čas. V rámci posilování národního cítění a zachování svého jazyka navštěvovali kulturní představení, hraná ve slovenském jazyce. Celoročně se scházeli při nedělních bohoslužbách. Příchodem na Slovensko se druh práce příliš nezměnil, zásadně se změnila jen doba práce a doba

odpočinku. Většina příchozích byla zaměstnána v nově zakládaných zemědělských družstvech, kde měla pravidelnou pracovní dobu bez ohledu na roční období. Lidé tak měli více času na mimopracovní aktivity, což do té doby neznali. Zároveň jim nové prostředí poskytovalo dostatečné kulturní zázemí. Rodinný život nezaznamenal příliš velkou změnu především u nejstarší generace. Rodiny si dále zachovávaly své zvyky a tradice, které si předávaly na Dolní zemi z generace na generaci. Změna nastala jen ve vnějších projevech těchto kulturních tradic. Rodina tyto projevy již nepreferovala. Za podstatné negativum považovali přesídlenci absenci evangelických sborů, proto se aktivně podíleli na jejich budování i zakládání nových evangelických sborů.

Které skutečnosti byly pro přesídlence v procesu integrace nejtěžší a jaké klady a záporů jim přesídlení přineslo, dokázali se vůbec začlenit do stávající společnosti? S integrací a adaptací měla větší problém starší generace přesídlenců, která v sobě měla zafixovaný způsob života i vzorce chování, dlouhodobě používané na Dolní zemi. Tato generace také neznala jiný, než agrární způsob života. Pomocí, v procesu adaptace, jí byl především téměř totožný způsob života na vlastních hospodářstvích, a v pozdějších letech v rámci JRD nebo ŠM. Mladší generace, většinou již narozená na Slovensku vnímala překážky mnohem méně citlivě. Nepodřizovala se obecnému trendu a zemědělskému způsobu života. Největší problém spatřovali přesídlenci v negativním postoji většinové společnosti. I tyto překážky však byly časem, i díky procesu kolektivizace, při kterém bylo třeba vzájemné spolupráce, odstraněny. Dalším významným prvkem ve sjednocení životního stylu přesídlenců a stávajícího obyvatelstva byl rozvoj průmyslu, díky kterému došlo k zafixování stabilní etnické struktury jednotlivých obcí i celého jižního Slovenska.

Tato práce si kladla za cíl souhrnně informovat o přesídlencích z obce Pitvároš. Porovnat jejich životní podmínky před a po přesídlení. Zhodnotit a shrnout veškerá negativa a pozitiva, která jim tento proces přinesl. V předchozích odstavcích byly jednotlivé položené otázky k danému tématu zodpovězeny. Zbývá tedy jen poslední. **Jak by se lidé zachovali s nově nabytými zkušenostmi, rozhodli by se ke stejnému kroku, nebo by zůstali na stávajícím, maďarském, území?** Přesto, že překonávání překážek v procesu integrace nebylo jednoduché, někdy bylo i časově velmi náročné, nikdo by své bydliště na jihu Slovenska za jakýkoli region v Maďarsku nevyměnil. Odpovědí na tuto poslední otázku byl zcela naplněn cíl této práce.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

DIDEROT, D. *Všeobecná encyklopedie o osmi svazcích*, Praha: Diderot, 1999. ISBN 80-902555-2-3.

HEBBERT, CH., N. LONGLEY a D. RICHARDSON. *Turistický průvodce Maďarsko*. Brno: Nakladatelství JOTA, 2003. ISBN: 80-7217-063-5.

HOVORKA, J., V. SIDOR a V. SMÍŠEK. *Chov prasat*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1987.

HÚSEK, J. *Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem: studie etnografická*. Praha: Orbis, 1932.

HÜBL, M. *Češi, Slováci a jejich sousedé*. Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-279-8.

JENŐ, M. *Průvodce středem Evropy: MAĎARSKO*. Budapešť: Hibernia, 2002. ISBN: 96-320-6082-2.

KOLEKTIV AUTORŮ FEDERÁLNÍHO STATISTICKÉHO ÚŘADU V PRAZE. *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 -1970, I. díl, svazek č. 2*. Praha: SEVT, 1978.

KONTLER, L. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-405-X.

KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-267-7.

KREJČÍ, O. *Geopolitika střeoevropského prostoru: Pohled z Bratislavy a z Prahy*. Praha: Professional Publishing, 2009. ISBN 978-80-7431-001-0.

KUTNAR, F. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

KUTNAR, F. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

LENDVAI, P. *Tisíc let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0856-X.

LOULA, F. K otázce oceňování živé práce družstevníků při zjišťování vlastních nákladů JZD. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 1959. ISSN 0231-5122.

MANDLER, E. *Benešovy dekrety: Proč vznikaly a co jsou*. Praha: nakladatelství Libri, 2002. ISBN 80-7277-139-6.

MARTULIAK, P. Poľnohospodárske školstvo a vedecký výskum na Slovensku do roku 1945. In: RAŠTICOVÁ, B., *ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLSTVÍ, VÝZKUM A OSVĚTA JAKO PŘEDPOKLAD HOSPODÁŘSKÉHO A SOCIÁLNÍHO ROZVOJE VENKOVA V 19. A 20. STOLETÍ: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Studie Slovákckého muzea č. 9*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2004. ISBN: 80-86185-38-9.

MENCL, V. et al. *Křižovatky 20. století*. Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5.

NAŠE PRAVDA. Gottwaldov: Krajský výbor KSČ, 1946, č. 292. ISSN 1803-3546.

OTTO J. *Ottův slovník naučný, třináctý díl Jana – Kartas*. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1898.

Pravda, deník komunistické strany Československa. Plzeň: Krajský výbor KSČ, 1946, č. 295. ISSN 1803-1633.

PRAŽÁK, R. *Legends a kroniky Koruny uherské*. Praha: Vyšehrad, 1988. ISBN 33-795-88.

Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa. Praha: KSČ, 1954, č. 189. ISSN 0032-6569.

RUDÉ PRÁVO, Ústřední orgán komunistické strany Československa. Praha: KSČ, 1946, č. 215. ISSN 0032-6569.

RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3.

Svobodné noviny. Praha: ORBIS, 1946, č. 173. ISSN 1802-6273.

Svobodné noviny. Praha: ORBIS, 1946, č. 168. ISSN 1802-6273.

TRSTIANSKA, V. Výmena obyvateľstva v rokoch 1945 – 1948. In: ZEMANOVÁ, Z. a L. POŘÍZKOVÁ. *Cizinec – vyhnanec – vystěhovalec, Sborník příspěvků z mezinárodního symposia umění a kultury střední Evropy 2011*. Olomouc: Studentská edice Günther, svazek č. 8, 2012. ISBN 978-80-244-3032-4.

UJVÁRY, Z. *Bezdomovcem ve své vlasti*. Praha: Svaz Maďarů žijících v českých zemích, 1994. ISBN 80-900049-4-6.

VACULÍK, J. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Nakladatelství Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-397-8.

VACULÍK, J. *Češi v cizině, emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita, 2002a. ISBN 80-210-3001-1.

VACULÍK, J. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002b. ISBN 80-210-2818-1.

VACULÍK, J. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001. ISBN 80-238-7520-5.

VACULÍK, J. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0585-8.

VANĚK, M. *Orální historie: Metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0718-3.

VANĚK, J. Možnosti a meze orální historie. In: KOUCKÁ, I. (ed.) *Historica – Sborník prací historických č. 31/2002*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISSN 1803-9561.

VANĚK, M. a P. MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2011. ISBN 978-80-87398-11-1.

VANĚK, M., P. MÜCKE a H. PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.

Večerník Národní listy. Praha: Július Grégr, 1938, č. 356. ISSN 1214-1240.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

BENŽA, M., P. SLAVKOVSKÝ a R. STOLIČNÁ. *Atlas tradičnej kultúry slovenských menšín v strednej a južnej Európe*. Nadlak: Ivan Krasko, 2006. ISBN 978-973-107-002-5.

BOTÍK, J. *Dolnozemskí Slováci: Tri storočia vyst'ahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko, 2011. ISBN 978-973-107-067-4.

Čabän: *Mesačník Slovákov Békéšskej Čaby a okolia*. Békéšska Čaba: Čabianska organizácia Slovákov, 2007, č. 4. ISSN 1588-3256.

GREŽĐOVÁ, H. Činnosť Československej presídľovacej komisie v Budapešti. In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povoynové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídlencov*. Prešov: Universum, 2010. ISBN 978-80-89046-64-5.

HARPÁŇ, M. *TEXTY A KONTEXTY: Slovenská literatúra a literatúra dolnozemskej Slovákov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004. ISBN: 80-88878-91-8.

JANČOVIČ, J. *Pretvorili dolnozemskej rovinu*. Turany: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2012. ISBN 978-80-8115-069-2.

- JANČOVIČ, J. *Navrátilci*. Martin: Matica slovenská, 2007. ISBN 978-80-7090-849-5.
- JANČOVIČ, J. *Z kolísky na Doľnú zem*. Martin: Matica slovenská, 2004. ISBN 80-7090-735-5.
- KAKVICOVÁ, A. Kultúra odievania. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008. ISBN: 978-80-89198-47-4.
- KAKVICOVÁ, A. a Š. MAGLOCKÝ. Pitvarošania v Sládkovičove, v Malej Mači a Veľkej Mači. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008. ISBN: 978-80-89198-47-4.
- KAPOUNOVÁ, A. a M. KOŽUCH. Pitvarošania v Senci a v Reci. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008. ISBN: 978-80-89198-47-4.
- KARABA, R. Postoj katolíckej cirkvi k výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom a k umiestňovaniu presídlencov do Čiech a na Moravu v rokoch 1946 – 1948. In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídlencov*. Prešov: Universum, 2010. ISBN 978-80-89046-64-5.
- KMEŤ M. *Historiografia dolnozemskej Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Ivan Krasko, 2010. ISBN 978-973-107-057-5.
- KOLLAI, I. Revízia revízie: Ďalej od trianonskej minulosti. In: KOLLAI I. *Rozštiepená minulosť: Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. Budapešť: Nadácia Terra Cognita, 2013. ISBN 978-963-89185-3-6.
- KONEČNÝ, S. Migrácia a národnostná štruktúra obyvateľstva Slovenska. In: SÁPOSOVÁ, Z. a Š. ŠUTAJ. *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – osudy slovenských presídlencov*. Prešov: Universum, 2010. ISBN 978-80-89046-64-5.
- KOZSÍK, D. Historické špecifiká maďarského nárečia v Senci a jeho širšom okolí. In: STREŠŇÁK, G. *Senec, stáročia mesta: zborník štúdií*. Senec: Mesto Senec, 2. vyd., 2014. ISBN 978-80-971518-5-0.
- KOŽUCH, M. Dom. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008a. ISBN: 978-80-89198-47-4.
- KOŽUCH, M. Presídlenie. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008b. ISBN: 978-80-89198-47-4.
- KOŽUCH, M. a M. KOŽUCH. Poloha obce. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008. ISBN: 978-80-89198-47-4.

KUGLER, J. Niektoré súvislosti Maďarsko Československej výmeny obyvateľstva v oblasti Dolnej zeme, so zvláštnym zreteľom na spoločenstvá presídlených Slovákov. In: DIVIČANOVÁ, A. *Národopis Slovákov v Maďarsku č. 16: Jubilejní vydání ku příležitosti 25. výročí edice (1975 – 2000)*. Budapešť: Maďarská etnografická společnost, 2000. ISSN 0324-3001.

KVAS, A. Presídlenie Slovákov z Maďarska a evanjelická a. v. cirkev na Slovensku (1946 – 1952). In: ZELENÁK, Z. *Konecne doma: Zborník materiálov z odborného seminára – Dlhé hľadanie domova 22. novembra 1997 Galanta*. Bratislava: Matica slovenská, 2000. ISBN 80-227-1390-2.

MAGLOCKÝ, Š. Nárečie. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008a. ISBN: 978-80-89198-47-4.

MAGLOCKÝ, Š. Pec. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008b. ISBN: 978-80-89198-47-4.

MAGLOCKÝ Š. Pitvarošania a svetové vojny. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008c. ISBN: 978-80-89198-47-4.

MACHÁČKOVÁ, M. Hudobný a tanečný prejav. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008a. ISBN: 978-80-89198-47-4.

MACHÁČKOVÁ, M. Remeslá a obchod. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008b. ISBN: 978-80-89198-47-4.

MAJO, J. Dejiny pitvarošskej cirkvi. In: MAGLOCKÝ, Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008a, s. 208. ISBN: 978-80-89198-47-4.

MAJO, J. Pitvarošská rodina. In: MAGLOCKÝ Š. et al. *Pitvaroš a Pitvarošania*. Pitvaroš: Slovenská samospráva Pitvaroš, 2008b. ISBN: 978-80-89198-47-4.

PAULINY, E. *Dějiny spisovnej slovenčiny od začiatku po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983.

PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1948-49: Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava: STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2001. ISBN 80-88982-49-9.

SEDALA, P. *Senec: putovanie storočím*. Poprad: Region Poprad, 2009. ISBN 978-80-969344-9-2.

Slovenská reč, časopis pre výskum slovenského jazyka. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986, č. 3. ISSN 0037- 6981.

SIRACKÝ, J. *Dlhé hladanie domova*. Martin: Matica slovenská, 2002. ISBN 80-7090-546-8.

ŠVIHRAN, L. a M. BORGULA. *Tu sa usadíme: Slováci v Čabianskej oblasti*. Bratislava: Tatran, 1979.

VIRŠINSKÁ, M. *Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku a Slováci v druhej polovici 19. storočí*. Martin: Matica Slovenská, 2011. ISBN 978-80-8128-028-3.

ZUBRICKÝ, G. *Poznávame Slovensko: Gemer, Malohont*. Bratislava: DAJAMA, 2002. ISBN 80-8875-50-6.

Seznam použitých internetových zdrojů

AUTOR NEUVEDEN. *ABZ slovník cizích slov*. [online]. [cit. 2014-08-04]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/pusta>

AUTOR NEUVEDEN. *Albert Aponyi*. [online]. [cit. 2014-09-21]. Dostupné z: <http://encyklopedia.sme>

AUTOR NEUVEDEN. *Bilingvismus*. [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>

AUTOR NEUVEDEN. *Csanád county*. [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: <http://sk.wikipedia.org>

AUTOR NEUVEDEN. *Encyklopedie pojmů*. [online]. [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: <http://www.zemeturo.cz/glossary/4/lettert>.

AUTOR NEUVEDEN. *Historie našeho města*. [online]. [cit. 2014-08-26]. Dostupné z: <http://albertirsa.hu/>

AUTOR NEUVEDEN. *Juraj Tranovský: životopis*. [online]. [cit. 2014-09-11]. Dostupné z: <http://esslm.sk/sk/node/26>

AUTOR NEUVEDEN. *Kolonizační období podunajsko – panonského prostoru v 18. – 20. století, lidová architektura*. [online]. [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.muzeumslovakov.rs/ludova-architektura>

AUTOR NEUVEDEN. *Konopí seté: Oděv z konopí*. [online]. [cit. 2014-09-15]. Dostupné z: <http://www.konopi.org/odev-z-konopi>

AUTOR NEUVEDEN. *Maďarsko, počasí, geografie*. [online]. [cit. 2014-09-15]. Dostupné z: <http://www.treking.cz/cestovani/madarsko-pocasi.htm>

AUTOR NEUVEDEN. *Mapa Pitvároš, Čongrádská župa, Maďarsko*. [online]. [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/zakladni>

AUTOR NEUVEDEN. *Polnohospodárske družstvo Klas Senec*. [online]. [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: <http://www.pdsenec.sk>

AUTOR NEUVEDEN. *Půdy a půdní pokryv Slovenska*. [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: http://www.herber.webz.cz/www_slovakia/pudy.html

AUTOR NEUVEDEN. *Senecký evanjelický chrám Boží*. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: <http://www.ecavsc.sk>

AUTOR NEUVEDEN. *Sládkovičovo oficiálne stránky mesta*. [online]. [cit. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.sladkovicovo.sk>

AUTOR NEUVEDEN. *Sľnečná jazera*. [online]. [cit. 2014-09-24]. Dostupné z: <http://www.slnecejazera.eu>

AUTOR NEUVEDEN. *Socialistická industrializace a kolektivizace zemědělství*. [online]. [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: <http://dejinyvpohode.cz>

AUTOR NEUVEDEN. *Uhorsko a jeho župy po roce 1883*. [online]. [cit. 2014-08-26]. Dostupné z: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Rakousko-Uhorsko>

AUTOR NEUVEDEN. *Župy na území Slovenska po roce 1882*. [online]. [cit. 2014-08-11]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Historické_mapy/Župy_na_Slovensku

BANDLEROVÁ, A. *Postavenie Polnohospodárskych družstiev na Slovensku*, [online]. [cit. 2014-09-18]. Dostupné z: <http://www.slpk.sk/eldo/>

BOTÍK, J. *Maďarsko – Slovenská kontaktná zóna na Poiplí v jej historickej a kultúrnej retrospekte*. [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné z: <http://www.nogradhistoria.eu/>

BOTÍK, J. *Dolnozemskí Slováci: Tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko, 2003, ISSN 0009-0794. [online]. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: https://is.muni.cz/DOLNOZEMSKI_SLOVACI.pdf

BUKOVŠZKY, L. *Výmena obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom v rokoch 1946-1948*. [online]. [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.niton.sk>

JANČOVIČ, J. *Od Cinkoty po Albertiršu*. [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné z: <http://www.oslovma.hu/sk/archiv/>

KOŽUCH, M. *Poloha obce*. [online]. [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

MAJO, J. a M. KOŽUCH. *Kronika obce*, [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

MARTINICKÝ, P. *Nelehké susedské vzťahy*. [online]. [cit. 2014-08-11]. Dostupné z: http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/S_Martinicky.htm

MOMKO, M. Antifašistický front Slovanov v Maďarsku. In: *FÓRUM: Spoločenskovedná revue*. Šamorín: Fórum inštitút pro výskum menšín, 2009, č. 5. ISSN 1335-4361. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://epa.oszk.hu/>

MURCKOVÁ, E. *Sládkovičovo sa premení na klobásové mesto*. [online]. [cit. 2014-09-20]. Dostupné z: <http://www.noviny.sk/c/slovensko/slackovicovo-sa-premeni-na-klobasove-mesto>

OBERHAUSEROVÁ, H. *História školy*. [online]. [cit. 2014-09-24]. Dostupné z: <http://www.gabsenec.edu.sk>.

PALÁN, Z. *Adaptace*. [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz>

SZOBI, P. *Slováci na Dolnej zemi*. [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/>

Seznam použitých ostatních zdrojů

Zákon č. 145/1946 Sb. Dohoda mezi Československem a Maďarskem o výměně obyvatelstva. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1946. ISSN 1211-1244. [online]. [cit. 2014-07-10]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1946/060-1946.pdf>

SEZNAM ZKRATEK

ŠM	–	Štátné majetky
JRD	–	Jednotné roľnícké družstvo

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Rozložení žup v období migrace na Dolní zem na území Slovenska.....	18
Obrázek 2: Rozložení žup v období migrace na Dolní zem na celém území Uherska....	21
Obrázek 3: Poloha obce Pitvároš a rozmístění přesídlenců z obce na Slovensku.....	52

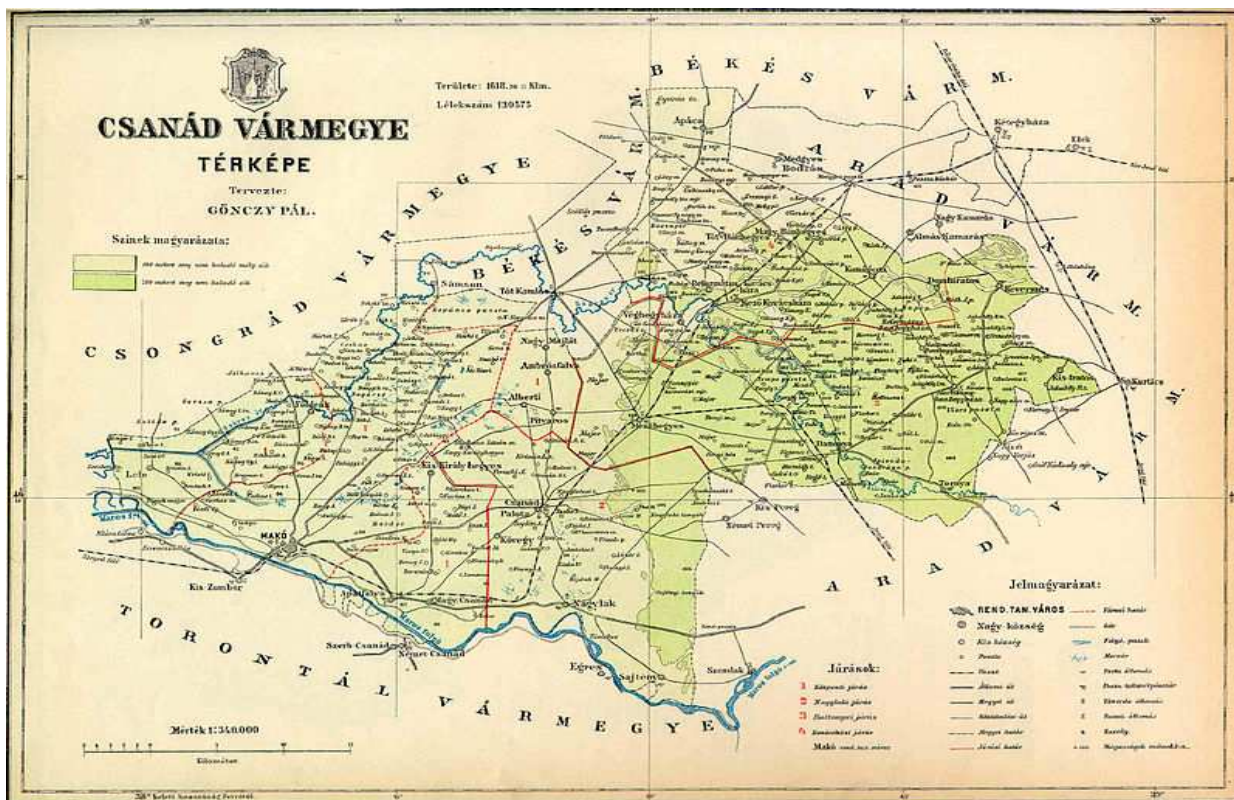
Seznam tabulek

Tabulka 1: Oslovení nejbližších příbuzných v Pitvároši tzv. čanádským nářečím.....	41
Tabulka 2: Zastoupení Slováků ve vybraných obcích Bekéšsko – Čanádské oblasti.....	43
Tabulka 3: Národnostní údaje ČSPK sídel v oblasti XVI. Komlošského obvodu.....	48
Tabulka 4: Přírůstky obyvatelstva ve městě Senec v letech 1910 až 1961.....	58
Tabulka 5: Přehled výstavby evangelických kostelů v centrech pitvárošského přesídlení	60
Tabulka 6: Sumární popis jednotlivých respondentů.....	71
Tabulka 7: Seznam otázek, týkajících se života v Maďarsku a na Slovensku.....	72
Tabulka 8: Počet přesídlených Slováků a Maďarů v letech 1946 -1948.....	94

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Mapa Čanádské župy (Komitát Čanád 1891).....	I
Příloha B – Fotografie: Chalupa v obci Pitvároš (před přesídlením).....	I
Příloha C – Fotografie: Odchod z Maďarska (jaro 1947).....	II
Příloha D – Přesídlenecký průkaz J. Matuškové	II
Příloha E – Fotografie: Slavnostní přivítání prvních přesídlenců v obci Sered' dne 13. dubna 1947.....	III

Příloha A – Mapa Čanádské župy (Komitát Čanád 1891)

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Csanád county*. [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: <http://sk.wikipedia.org>

Příloha B – Chalupa v obci Pítvároš (před přesídlením)

Zdroj: archiv autor (2013)

Příloha C – Odchod z Maďarska (jaro 1947)

Zdroj: archiv autor (2013)

Příloha D - Přesídlenecký průkaz J. Matuškové

Osídľovací úrad pre Slovákov
v Bratislave

Presídľovacia stanica v **PARKAN**

89637

Reemigrantská legitimácia

pre *Matuška Juvita r. Otkás*

stav *slob.* narodený(á) *11. 3. 1885*

zamestnaním *- domáca*

reemigruje z (obec, okres, štát) *Pitvaros*
Uakt, Maďarsko

voj. hodnosť (zbraň) _____

Podpis majiteľa: *Matuška Juvita* Podpis zodpov. úradníka: *[Signature]*

[Red circular stamp]

Zdroj: KOŽUCH, M., *Presídlenie*, [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

Příloha E – Slavnostní přivítání prvních přesídlenců v obci Sered' dne 13. dubna 1947

Zdroj: KOŽUCH, M., *Presídlenie*, [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Šmejkalová

Obor: Právo v podnikání

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Přesídlení maďarských Slováků a jejich integrace v poválečném Slovensku

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 91

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 37

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 37

Počet internetových zdrojů: 32

Počet ostatních zdrojů: 1

Vedoucí práce: Doc. PhDr. JUDr. Jakub Rákosník, Ph.D.